

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

**Збірник наукових праць
№4 (191)**

Київ 2017

**Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць
Вип. 4 (191). – К., 2017. – 91 с.**

Рекомендовано Вченою радою ДНДІМЕ
Протокол № 2 від 28.04.2017 року

Збірник статей присвячено науковим здобуткам молодих науковців – аспірантів та здобувачів наукових ступенів кандидата та доктора економічних наук. Він охоплює широкий спектр проблем із таких напрямів:

- макроекономічні аспекти сучасної економіки;
- інноваційно–інвестиційна політика;
- економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності;
- розвиток регіональної економіки.

Розраховано на науковців і спеціалістів, які займаються питаннями управління економікою та вивчають теорію та практику формування ринкових відносин в Україні.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 06.11.2014 №1279 даний збірник віднесено до наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (перелік №1, розділ «Економічні науки»).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

ПРИМОСТКА О.О., доктор економічних наук, професор (головний науковий редактор)
ПАСІЧНИК Ю.В. доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ХОДЖАЯН А.О доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
АЛЕКСЕЄВ І.В., доктор економічних наук, професор
БУРЯЧЕНКО А.Є., доктор економічних наук, доцент
ВАРНАЛІЙ З.С., доктор економічних наук, професор
ГУЖВА І.Ю., кандидат економічних наук
ДЕМЬОХІН В.А., кандидат технічних наук
ДУБРОВІНА О.А., кандидат економічних наук
ЗАХАРІН С.В., доктор економічних наук, с.н.с.
КИЗИМ М.О., доктор економічних наук, професор, член–кор НАНУ
КУЛЬПІНСЬКИЙ С.В., доктор економічних наук, професор
КОРНЄЄВ В.В., доктор економічних наук, професор
КРАСКЕВИЧ В.Є., доктор технічних наук, професор
ЛОПУШНЯК Г.С., доктор економічних наук, професор
СІГАЙОВ А.О., доктор економічних наук, професор
ТЕРЕЩЕНКО Г.М., кандидат економічних наук, с.н.с. (АФУ)
ШОСТАК Л.Б., доктор економічних наук, професор
ЦУКІН Б.М., кандидат економічних наук, с.н.с. (відповідальний секретар)

МІЖНАРОДНА РЕДАКЦІЙНА РАДА

АГНЕСКА ДЗЮБІНСЬКА, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту підприємства
АДАМ САМБОРСЬКІ, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце Польща, кафедра менеджменту підприємства
АНАТОЛІЙ ЗІНОВІЙОВИЧ КОРОБКІН, доцент, к.е.н, завідувач кафедри економічних і правових дисциплін, ЗО «Білоруський торгово–економічний університет споживчої кооперації», Білорусь, Гомель
ВІРГІНІЯ ЮРЕНІЄНЕ, професор, доктор наук, завідувач кафедри філософії та культурології, Каунаський факультет, Вільнюський університет, Литва
ГОРБОВИЙ АРТУР ЮЛІАНОВИЧ, професор, доктор технічних наук, Словацька Академія аграрних наук, член відділення економіки та менеджменту, (Словацька республіка)
ДІАНА СПУЛБЕР, доктор філософії, Університет Генуї, асистент професора кафедри філософії суспільств, м. Генуя (Італія)
ІВАН ТЕНЕВ ДМИТРОВ, професор, доктор економічних наук, Університет «Проф. Д–р Асен Златаров», завідувач кафедри економіки і управління, м. Бургас (Болгарія)
МІТАР ЛУТОВАЦ, професор, доктор технічних наук, Університет Уніон ім. Миколи Тесла, факультет індустріального управління, завідувач кафедри технологій, м. Белград (Сербія)
ЮРАЙ СІПКО, професор, доктор економічних наук, Словацька Академія наук, директор інституту економічних досліджень, м. Братислава (Словацька республіка)
СОФІЯ ВИШКОВСЬКА, професор, доктор наук, зав. кафедри організації і управління (факультет управління) Техно–логічно–природничий університет ім. Яна і Єнджея Снядецьких у Бидгощі, Бидгощ, Польща
СТЕФАН ДИРКА, доктор економічних наук, професор, Вища економічна школа, м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту і маркетингу. Міжнародний акредитор Міністерства науки і освіти Республіки Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, професор, доктор наук, завідувач кафедри мікроекономіки, факультет економіки і менеджменту, Щецинський університет, Польща

Формування ринкових відносин в Україні, 2017. Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ 22545–12443ПР від 20.02.2017 року

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК: 330.3.16

Л.Б. ШОСТАК,
д. е. н., професор, головний науковий співробітник,
Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
А.О. СИГАЙОВ,
д.е.н., професор НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Економічна безпека України в контексті євроінтеграційних процесів

Розглянуто основні виклики економічній безпеці України на шляху поглиблення процесів інтеграції зі Загальним європейським ринком. Визначено бачення національної безпеки за умов відкритості конкурентних ринкових комплексів, що пов'язане із забезпеченням ряду базових критеріїв та стандартів розвитку – випереджального розвитку наукомістких галузей, всебічної модернізації громадського суспільства згідно з сучасною парадигмою економічних цінностей та інформаційними можливостями. Висвітлено індикатори та показники економічної безпеки в межах продуктивних сил, техніко–економічних відносин, суспільного способу виробництва, організаційно–економічного механізму та у сфері відносин господарської власності. Визначено основні показники зовнішньої економічної безпеки країни та загрози фінансовій безпеці. Серед основних загроз визначена тінізація та корумпованість суспільно–економічних відносин, а також структурні диспропорції національного господарства. Запропоновано комплекс заходів для поліпшення низки базових макроекономічних показників.

Ключові слова: економічна безпека, загрози, показники, індикатори, компоненти.

Л.Б. ШОСТАК,
д. э. н., профессор, главный научный сотрудник,
Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики
А.А. СИГАЁВ,
д.э.н., профессор НТУУ «Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»

Экономическая безопасность Украины в контексте евроинтеграционных процессов

Рассмотрены основные вызовы экономической безопасности Украины на пути углубления процессов интеграции с Общим европейским рынком. Определено виденье национальной безопасности в условиях открытости конкурентных рыночных комплексов, что связано с обеспечением ряда базовых критериев и стандартов развития – опережающего развития наукоемких отраслей, всесторонней модернизации гражданского общества согласно современной парадигме

экономических ценностей и информационными возможностями. Освещены индикаторы и показатели экономической безопасности в пределах производительных сил, технико-экономических отношений, общественного способа производства, организационно-экономического механизма и в сфере отношений хозяйственной собственности. Определены основные показатели внешней экономической безопасности страны и угрозы финансовой безопасности. Среди основных угроз определена теневизация и коррумпированность общественно-экономических отношений, а также структурные диспропорции национального хозяйства. Предложен комплекс мер по улучшению ряда базовых макроэкономических показателей.

Ключевые слова: экономическая безопасность, угрозы, показатели, индикаторы, компоненты.

L. SHOSTAK,

Dr. of economical science, Professor, Principal Researcher,
State Research Institute of Informatization and Economic Modeling

A. SIGAYOV,

Professor, D.Sc. Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute

Economic security in the Ukraine european integration process

The main challenges to economic security of Ukraine towards deepening the integration process with the European common market have collaborated. Defined vision of national security in the competitive market openness complexes associated with the provision of a number of basic criteria and standards development – advancing the development of high technology industries comprehensive modernization of the civil society in accordance with the modern paradigm of economic values and information capabilities. Deals indicators and indicators of economic security within the productive forces, technical and economic relations, social mode of production, organizational and economic mechanism and economic relations in the property have analyzed. The main indicators of foreign economic security and financial security threat have definite. The main threats identified corruption, shadowing and socio-economic relations, and structural imbalances of the national economy. There are proposed a complex series of measures to improve the basic macroeconomic indicators.

Keywords: economic security, threats, indicators, lights, components.

Постановка проблеми. У світлі набуття Україною асоційованого членства з ЄС, поглиблення зони вільної торгівлі та лібералізації візового режиму особливої уваги набуває національна економічна безпека. В загальному розумінні безпека – це низький рівень загроз, які можуть перешкоджати стійкому функціонуванню певного суб'єкта. У національній безпеці виділяють три рівні: безпека особи, суспільства і держави, місце і роль яких досить динамічні і визначаються характером суспільних відносин, політичним устроєм, ступенем внутрішніх та зовнішніх загроз. У критичні для нації періоди може домінувати безпека суспільства або держави. Як правило, авторитарні та тоталітарні режими, постійно створюючи такі критичні умови, висувають на перший план безпеку держави за рахунок безпеки особи. А для демократичної країни безпека держави і суспільства є не самоціллю, а функцією забезпечення свободи та безпеки людини. Так, ст. 17 Конституції України зазначає, що «захист суверенітету і територіальної цілісності Украї-

ни, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу», а ст. 3 підкреслює, що «юдина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [6]. Якщо розглядати національну економіку як динамічну систему, що розвивається за рахунок власних вбудованих механізмів, поняття безпеки буде адекватним поняттю усталеності процесу суспільно-економічного відтворення.

Національна економічна безпека передбачає створення не замкнутого, автаркічного національного господарства, а дотримання погоджених норм функціонування світової економіки з врахуванням національних економічних інтересів [1–5, 8–11, 13, 16–19]. У цьому плані проблема національної економічної безпеки має вкрай важливе значення для країн пострадянського простору й тих, що розвиваються. Національна економічна безпека має внутрішній та зовнішній вияви. У країнах з високим рівнем економічного

розвитку за відносно низької самозабезпеченості основними ресурсами і багатьма видами продукції вона гарантується різноманітням зовнішньо-економічних зв'язків. У менш розвинутих країнах на перший план висуваються питання достатньої самозабезпеченості основними видами ресурсів і продукції. Очевидно, що національна безпека – це багатопланове поняття, до якого входять оборона, екологічна, енергетична, продовольча та інші види безпеки. Але не можна досягти будь-якого рівня військової безпеки або соціальної злагоди без міцної та ефективної економіки.

Особливої актуальності питання економічної безпеки набувають в першу чергу для тих країн, економіка яких переживає трансформаційну кризу або в стані переформатування зовнішньоекономічних відносин та зміни стратегічних партнерів. Трансформація будь-якої соціальної системи здебільшого відбувається в кризових умовах (як, наприклад, економіка України), які за певних обставин (зокрема військових конфліктів) можуть перетворитися в безпосередні загрози існування самої системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Наукова розробка проблем національної безпеки в розвинутих країнах активно проводиться, починаючи з 80-х років ХХ ст. Вагомий внесок у розробку проблем національної безпеки зробили такі американські вчені, як Х. Моргентау, Дж. Кеннан та Р.Е. Осгоот [1, 3, 4], відомі як «реалісти». Головною метою економічної безпеки держави західні автори визначають збереження та зміцнення позицій держави у світовій господарській системі. Так, аналізуючи концепцію економічної безпеки США, слід наголосити на таких її основних напрямках, як підвищення конкурентоспроможності американських товарів на внутрішньому та зовнішньому ринках, зменшення залежності країни від іноземних кредитів, зміцнення її можливостей щодо виконання міжнародних зобов'язань у торговельно-економічній та інших сферах. Важливого значення в цій концепції останніми роками надається забезпеченню національних економічних інтересів США у конкурентній боротьбі із суперниками на світових ринках, а також захисту інтересів держави у високотехнічних сферах.

Японський підхід [14] забезпечення економічної безпеки полягає у формуванні сприятливих умов для стійкого імпорту сировини за якомога нижчи-

ми цінами, зміцненні економічних позицій країни у світовому господарстві, укріплення національної валюти, стратегічно орієнтованій інвестиційній політиці тощо. При цьому зовнішній аспект проблеми безпеки Японії передбачає розширене трактування, включаючи в себе не тільки конкретні моменти, а й філософські значимі поняття. Як зазначав відомий японський економіст, колишній міністр зовнішньої торгівлі та промисловості С. Окіта, шлях до безпеки японського суспільства полягає в тому, щоб «не створювати собі ворогів у світі», щоб розвивати і поглиблювати відносини дружби, співпраці й партнерства з усіма країнами.

Важливий доробок у сфері виокремлення та визначення поняття «економіка безпеки» зробили науковці США та Великобританії. Виникненню власне терміна «економіка безпеки» ми завдячуємо групі американських вчених: саме Д. Олвей, Дж.Р. Голден і Р. Келлі вперше дали тлумачення цього поняття у своїй книзі «Економіка державної безпеки», яка була опублікована у 1984 році [14].

У визначенні економіки безпеки та ідентифікації її методологічних показників важливий вклад вніс також американець А.І. Росе – автор, виданої у 1991 р. праці «Політична економія оборони». Він виділив безпеку політично-економічної діяльності в окрему сферу дослідження. Подібні міркування можна знайти у праці французького вченого Ж. Абена «Політична економія оборони», який, однак, не використовував поняття «економіка безпеки», а лише «політична економія оборони» [11].

Свій внесок у визначення об'єкта економіки безпеки також зробили К. Хартлей і Т. Санлер у праці під назвою «Підручник економіки оброни», виданої у 1995 р., в якій зазначили, що протягом останніх років економіка оборони розширила коло своїх інтересів на невійськові загрози національній безпеці [17].

Серед польських економістів, що займаються проблематикою економічної безпеки, слід виділити таких вчених, як А. Ротфельд, Й. Кукулка, В. Станкевич, З. Стаховяк, М. Сувек, Я. Пвачек, В. Фехлер та ін. Питання національної, в тому числі економічної, безпеки розглядаються в наукових працях вітчизняних вчених В.Г. Андрійчука, Г.Ф. Бінька, О.Г. Білоруса, О.Ф. Белова, З.С. Варналія, О.С. Власика, О.Й. Гончаренка, Б.В. Губського, М.М. Ермашенка, Я.А. Жаліла, Б.М. Лисицина, А.І. Міокія, В.І. Мунтіяна, Сі. Пирожкова,

М.Л. Рубанця, А.С. Філіпенка, Г.Г. Шестопалова, В.Т. Шлемка, О.П. Янішевського та ін. [17].

Основними інституціями, що займаються проблематикою економічної безпеки України, є Рада національної безпеки та оборони України, Національний інститут стратегічних досліджень Адміністрації Президента України, Національний інститут проблем міжнародної безпеки, Українська академія зовнішньої торгівлі, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка та низка інших державних та наукових установ.

Мета статті. Визначити основні загрози національній економічній безпеці України у зв'язку з поглибленням євроінтеграційних процесів.

Постановка завдання. Проблема економічної безпеки зачіпає інтереси багатьох країн. Як свідчить світовий досвід, збиток економічним інтересам завдається різноманітними засобами: порушенням нормального стану міжнародної торгівлі (застосування ембарго, введення надмірних кількісних і тарифних обмежень, штучне підвищення або зниження цін на ті чи інші товари), створенням перепон на шляху міжнародного руху технологій, порушенням практики комерційної діяльності та ін. Навмисний збиток може завдаватися національній валютній системі країни шляхом заниження курсу національної валюти, заморожування вкладів в іноземних банках, введення кредитних обмежень. Іноколи цілеспрямовано порушується порядок руху капіталу через відмивання брудних коштів, незаконну ревізіцію або націоналізацію без компенсації власності іноземних інвесторів. До порушень міжнародної економічної безпеки належать організація цілеспрямованого відпливу наукових кадрів і кваліфікованих робітників, невиконання вимог чинної системи міжнародного транспортного сполучення всупереч відповідним угодам. Дедалі частіше порушуються умови екологічної безпеки, що призводить до серйозних економічних втрат. Тому основними завданнями є виявлення небезпек та розробка інструментів їх попередження.

Виклад основного матеріалу. Сучасна світова практика знає такі основні шляхи підтримання економічної безпеки: стримування небажаних дій за допомогою різноманітних засобів тиску, застосування проти порушника практичних засобів впливу на рівні окремих держав. Сюди входить і політичний процес, який завершує

або доповнює силові дії, юридичне оформлює їх. Усі ці заходи потребують певного рівня економічної сили держав, що їх застосовують.

Інший напрям підтримання міжнародної економічної безпеки традиційно передбачає створення рівноваги сил шляхом організації різноманітних об'єднань і блоків на регіональному і міжнародному рівнях. Проте сила стає дедалі менш дійовим засобом примусу, оскільки її використання є надто дорогим. Економічна взаємозалежність звичайно вигідна для обох сторін, а розрив відносин завдає обопільного збитку. Спрямованість зовнішньої і внутрішньополітичної діяльності кожної держави пов'язана з об'єктивними національними інтересами, наявністю загрози цим інтересам і необхідністю протидії такій загрозі. Взаємозв'язок і взаємозумовленість цієї тріади (інтереси, загроза, протидія) є фундаментом національної безпеки [13]. Національна економічна безпека – це захищеність економіки від внутрішніх і зовнішніх несприятливих чинників, що порушують нормальне функціонування процесу внутрішнього відтворення, підривають досягнутий рівень життя населення і тим самим викликають підвищену соціальну напруженість у суспільстві, а також загрозу самій державі.

Перспективне бачення національної безпеки за умов відкритості конкурентних ринкових комплексів пов'язане із забезпеченням ряду базових критеріїв та стандартів розвитку – випереджального розвитку наукомістких галузей, всебічної модернізації громадського суспільства згідно з сучасною парадигмою економічних цінностей та інформаційними можливостями. Загалом ступінь економічної безпеки залежить від економічного потенціалу країни, його співвідношення з різноманітними господарствами [12, 13]. Економічний потенціал, який утворюють сукупність продуктивних сил суспільства і національне багатство, визначає спроможність держави діяти у світовій економічній системі, справляти на неї певний вплив. Тактика забезпечення економічної безпеки країни – це конкретні способи досягнення такої безпеки, короткотермінові дії інституційних та організаційних структур держави залежно від зміни внутрішніх і зовнішніх умов. У зв'язку з цим попередньо з'ясуємо основні показники економічної безпеки.

Найважливіші індикатори економічної внутрішньої безпеки слід групувати в межах основних підсистем національної економічної системи. Та-

кими індикаторами в межах продуктивних сил є загальноосвітній, професійний, культурний рівні людини–працівника, умови її праці, рівень енергоозброєності праці, економічного мислення, задоволення фізичних потреб, професійна мобільність тощо стосовно основної продуктивної сили; ступінь фізичного та морального зношування техніки, рівень впровадження нових ресурсо-, енергозберігаючих та біотехнологій, забезпеченість населення новітньою медичною технікою, лікарськими препаратами, впровадження предметів праці з наперед заданими властивостями, питома вага верстатів з числовим програмним управлінням, «інтелектуальних роботів», комп'ютерів п'ятого і шостого поколінь та ін., щодо засобів виробництва; питома вага витрат на розвиток науки у ВВП, кількість раціоналізаторських пропозицій, отриманих патентів в межах країни і окремих підприємств та ступінь їх впровадження, обсяг витрат на розвиток науки у розрахунку на одного працівника, наявність наукових лабораторій на великих підприємствах, кількість венчурних підприємств, структура витрат на фундаментальні і прикладні науки, пріоритетність країни в декількох напрямках розвитку світової науки, ступінь захисту інтелектуальної власності тощо [7, 8, 12]. Стосовно такого відособленого елемента продуктивних сил, як наука – це рівень впровадження нових форм організації виробництва і праці, систем заробітної плати, розвитку організаторських навичок у працівників тощо, в межах такого відокремленого елемента продуктивних сил, як форми і методи організації виробництва. Вельми важливим є рівень розвитку інформаційних технологій, зокрема принципово нових засобів передачі інформації, забезпеченості достовірною інформацією (різними її видами) суб'єктів економічної діяльності на мікро- та макрорівні, рівень захисту державних інформаційних ресурсів, створення національних та регіональних інформаційних мереж, входження в міжнародну інформаційну систему Інтернет, в т.ч. передусім великих підприємств, розробка системного програмного забезпечення тощо в межах такого найновішого елемента продуктивних сил, як інформація. Показником національної економічної безпеки є ступінь використання нетрадиційних джерел енергії, рівень наукових досліджень на шляху до освоєння термоядерної енергії та ін.

Основними індикаторами економічної безпеки в межах техніко-економічних відносин є ступінь

участі у міжнародному поділі праці, зокрема у міжнародній спеціалізації та кооперуванні виробництва, чисельність вітчизняних транснаціональних корпорацій з центром базування в Україні, рівень національної концентрації виробництва, що дозволяє конкурувати вітчизняним підприємствам з іноземними транснаціональними корпораціями тощо.

В межах технологічного способу виробництва (єдність продуктивних сил і техніко-економічних відносин) найважливішими показниками економічної безпеки є ступінь технологічного відчуження працівників від засобів виробництва, рівень відкритості або закритості національної економіки (що залежить від частки національного виробництва у світовому в співставленні з часткою країни у світовій торгівлі, в т.ч. торгівлі наукомісткою продукцією, послугами тощо), співвідношення між трьома технологічними способами виробництва (що базуються на ручній, машинній та автоматизованій праці), показники енергоємності, фондомісткості, матеріаломісткості виробництва, рівень екологічного забруднення, продовольчої, сировинної, енергетичної безпеки держави тощо.

В межах організаційно-економічних відносин індикаторами економічної безпеки є рівень розробки та впровадження сучасних маркетингових досліджень, особливо міжнародного маркетингу, наявність відповідних кадрів, використання у менеджменті передових організаційних форм управління підприємствами, рівень підготовки менеджерів та запровадження ними сучасних принципів та вимог управління найманими працівниками, раціональне використання передового зарубіжного досвіду у цій сфері та ін.

В межах організаційно-технологічного способу виробництва (який є єдністю технологічного способу виробництва і організаційно-економічних відносин) показниками економічної безпеки є рівень планомерно продуманої структури продуктивних сил, в т.ч. наукових установ, які ведуть наукові дослідження і розробки в різних секторах економіки, організація центральних та регіональних міністерств і відомств у цій сфері, галузевих науково-дослідних інститутів, організація наукових закладів, медичних установ, інформаційних центрів тощо; рівень раціональної структури техніко-економічних відносин в т.ч. установ і відомств, міжнародних організацій, які забезпечують пошук іноземних партнерів та ефективне функціо-

нування міжнародного поділу праці в одиничній та особливій формах; організацію різних видів маркетингу (наприклад, маркетингу за географічним принципом, матрична організація тощо).

В сфері відносин господарської власності індикаторами економічної безпеки є оптимальне співвідношення між типами і формами власності, ступінь їх економічної реалізації, що виражається передусім у привласненні маси прибутку по відношенню до чисельності зайнятих, ступінь реалізації власності людини–працівника і людини–власника на робочу силу загалом та оптимальне співвідношення в такій реалізації між різними категоріями працівників, наявність потужних та стабільних стимулів до праці, раціональний поділ на необхідний та додатковий продукт (ступінь експлуатації найманої праці, помірність інтенсивності праці), справедлива податкова система, оптимальний рівень монетизації економіки, рівень безробіття, раціональне управління власністю на мікро– та макrorівні та інше.

В сфері суспільного способу виробництва (який є результатом діалектичної взаємодії продуктивних сил та відносин економічної власності, з одного боку, техніко–економічних та організаційно–економічних відносин, з іншого боку) показниками економічної безпеки є рівень розвитку економічної та соціальної інфраструктури, доходи населення, ступінь відповідності між продуктивними силами і відносинами економічної власності.

В межах господарського механізму основними індикаторами економічної безпеки є оптимальне співвідношення між ринковими та державними важелями регулювання економіки, між адміністративними, правовими і економічними важелями державного регулювання, ступінь досконалості механізму використання економічних законів, механізму вирішення економічних суперечностей, всебічного розвитку людини, забезпечення ефективної взаємодії всіх підсистем та елементів економічної системи.

В сфері економічного способу виробництва, який є органічною єдністю продуктивних сил, економічних відносин і господарського механізму (а отже синонімом економічної системи), індикаторами безпеки є рівень та якість життя, темпи економічного зростання, темпи інфляції, ступінь розвитку тіньової економіки, державний борг, дефіцит бюджету, рівень конкурентоспроможності країни, сальдо платіжного балансу, зовніш-

ній борг, оптимальне співвідношення між різними економічними укладами.

Основними показниками зовнішньої економічної безпеки країни є активна участь у міжнародному поділі праці, позитивне сальдо зовнішньої торгівлі наукомісткими товарами, патентами, ноу–хау, виважена зовнішньо економічна політика (поєднання протекціонізму і лібералізму), відсутність залежності від єдиного джерела постачання сировини, енергетичних ресурсів, використання власної моделі соціально–економічного розвитку (не нав'язаної міжнародними організаціями), входування у справедливі економічні союзи та інше.

Отже, основними складовими економічної безпеки можна вважати:

1. Здатність забезпечувати сталий розвиток національної економіки за допомогою комплексу інструментів та практичних можливостей гарантувати процес економічного відтворення в суспільстві у контексті міжнародної конкуренції та постійно триваючих змін в умовах виробництва.

2. Наявність ефективних можливостей підтримувати стабільний стан соціально–економічної системи шляхом захисту власності в усіх її формах, підтримання достатніх умов та гарантій для підприємницької активності, запобігання тенденціям, які потенційно здатні порушувати макроекономічну, фінансово–монетарну рівновагу, погіршувати добробут населення, здатність підтримувати науково–технічні розробки, впроваджувати новітні технології, інновації, забезпечувати надходження до країни технологій, ноу–хау, передових методик управління, створення нових закладів, якщо цього вимагають умови НТП, підвищення професійного, освітнього та загальнокультурного рівня працівників і населення в цілому.

Основними показниками економічного розвитку, а відповідно – статтями в переліку пунктів економічної безпеки є абсолютний рівень і динаміка ВВП країни. Ось чому довготривалим цілям національної економічної безпеки відповідає забезпечення стабільного щорічного приросту ВВП. Проте до останнього часу в Україні не створено цілісної системи організації економічної безпеки держави. Вкрай недосконала її нормативно–правова база. На законодавчому рівні перелік загроз економічній безпеці, сформульований у Законі «Про основи національної безпеки України», був прийнятий ВР України лише у червні 2003 року. Проте до цього часу не затверджено проект Стра-

тегії забезпечення економічної безпеки України, який розроблено Кабінетом Міністрів, не розпочато роботу над Національною програмою економічної безпеки. Все це призводить до того, що впродовж тривалого часу економічна політика в державі здійснювалася без врахування існуючих загроз економічній безпеці, необхідних експертних оцінок та відповідного моніторингу.

Сутність економічної безпеки реалізується в системі певних критеріїв і показників. Критерій економічної безпеки можна визначити як оцінку стану економіки з точки зору найважливіших процесів, які відображають зміст економічної безпеки. Ця оцінка базується на аналізі: ресурсного потенціалу і можливостей його розвитку; рівня ефективності використання ресурсів, капіталу і праці, за яким небезпеки внутрішнього і зовнішнього характеру зводяться до мінімуму.

Для економічної безпеки особливого значення мають порогові значення показників, тобто такі, недотримання яких заважає нормальному розвитку різних елементів відтворення, призводить до формування руйнівних тенденцій в сфері економічної безпеки. Зокрема по відношенню до внутрішніх загроз – це рівень безробіття, розрив у доходах між найбільш і найменш забезпеченими групами населення, темпи інфляції. З точки зору зовнішніх загроз як індикатори можуть виступати гранично допустимий рівень державного боргу, збереження або втрата позицій на світовому ринку, залежність національної економіки та її найважливіших секторів (включаючи оборонну промисловість) від імпорту техніки, комплектуючих виробів або сировини.

Серед показників економічної безпеки доцільно виділити наступні, які характеризують:

- природно-ресурсний, виробничий та науково-технічний потенціал країни;
- адаптивність господарського механізму та його залежність від таких факторів, як рівень інфляції, дефіцит консолідованого бюджету, дія зовнішньоекономічних факторів, стабільність національної валюти, внутрішню і зовнішню заборгованість;
- динаміка економічного росту (структура виробництва та доходу, показники об'ємів і темпів промислового виробництва, галузева структура господарства і динаміка окремих галузей, капіталовкладення тощо);
- якість життя, що може оцінюватись за показниками ВВП на душу населення, рівнем дифе-

ренціації доходів, забезпеченістю основних груп населення матеріальними благами і послугами, працездатністю населення та станом навколишнього середовища.

Нині низька ефективність та несприятлива структура зовнішньої торгівлі товарами, відсутність помітних успіхів у залученні вітчизняного науково-технічного та інтелектуального потенціалу до сфери міжнародних економічних відносин є чинниками, що погіршують економічне становище держави. Поки що зберігається розрив між низькою експортною спроможністю та великою імпоротною залежністю економіки (зокрема у сфері енергозабезпечення), що обумовлює зростання дефіциту платіжного балансу, обмежує зовнішньоекономічну спеціалізацію та все більше загрожує економічній безпеці держави.

Розглянемо види загроз економічній безпеці України, у т.ч. в її інтеграційних процесах. Основними загрозами економічній безпеці України є наступні.

В інституційній сфері – це недостатня ефективність гілок влади: суперечливість чинного законодавства та правова неврегульованість широкого кола питань економічного розвитку, зокрема ринкової інфраструктури, утвердження ефективного конкурентного середовища, незбалансованість кадрового потенціалу, нероздільність відносин бізнесу та влади за домінування останньої. Зрощування влади (в усіх її формах) та бізнесу є основним підґрунтям корумпованості економіки, системної бюрократизації. У деструктивних формах здійснюється роздержавлення та приватизація, в тому числі й землі. Однією з найгостріших проблем, що стримує економічне зростання, є криза корпоративного управління, яка унеможливорює ефективну реструктуризацію підприємств, розвиток фондового ринку, зростання інвестиційної привабливості української економіки, у т.ч. і для іноземних інвесторів. Також деструктивною для економічної безпеки є слабкість судової влади, особливо механізму виконання її рішень, що створює сприятливе середовище для зростання корупції, дискредитує державну регуляторну політику.

У соціальній сфері – в декілька разів занижена вартість робочої сили – одного із основних виробничих ресурсів. Наслідком цього є низька платоспроможність населення, відсутність стимулів зростання його кваліфікаційного потенціалу, нагромадження капіталу, технічного прогресу, глибока диференціація доходів населення. За

роки реформ в Україні життєвий рівень знизився в 25–35 разів. За даними ООН, Україна за рівнем життя опинилася на 157 місці із 160 проаналізованих країн світу. Співвідношення багатств 10% самої багатшої частини населення до багатства такої ж чисельності бідного населення в Євросоюзі становить 6:1, а в Україні – 40:1. Зарплата українського вчителя становить 30–50 доларів на місяць, тоді як зарплатня вчителя в країнах ЄС 1000–2000 доларів.

З 1994 р. в Україні сформувалася усталена тенденція до зменшення чисельності населення країни (у середньому на 400 тис. щорічно): показники смертності перевищують відповідні показники народжуваності, а очікувана тривалість життя знизилася з 65,6 років для чоловіків та 74,9 для жінок у 1990 р. до 61,5 та 73,2 відповідно у 2017 р., що є одним з найнижчих показників у Європі (наприклад, у Німеччині очікувана тривалість життя становить відповідно 74,5 та 80,5 років).

Погіршуються показники здоров'я населення. З 1995 р. в Україні триває епідемія туберкульозу, невпинно поширюється захворюваність на ВІЛ/СНІД, збільшується кількість осіб, що вживають наркотичні та психотропні речовини. Ці та інші чинники суттєво погіршують відтворення робочої сили, її якісні параметри та трудовий потенціал.

Загрози фінансовій безпеці. Низький рівень капіталізації українських банків не відповідає вимогам політики зростання та структурно-інноваційній перебудові національної економіки. Низький рівень розвитку фондового ринку не дозволяє зробити його ефективним інструментом мобілізації інвестиційних ресурсів, а відтак і політики економічного зростання. Зберігається структурна розбалансованість державних фінансів, їх суто фіскальна спрямованість; не зменшується взаємна заборгованість підприємств та організацій. Україна поки що не посіла належного місця в міжнародному русі капіталів, який стає характерною ознакою сучасних міжнародних інтеграційних процесів і матеріальною основою економічного зростання та структурної перебудови.

Тінізація та корумпованість економіки, які створюють реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку держави. При існуючому рівні тінізації економіки вже можна говорити про існування системи розширеного відтворення тіньових економічних відносин в Україні. Одним з найнебезпечніших наслідків розвитку тіньової

економіки є криміналізація суспільства. Водночас тінізація економіки формує негативний імідж держави, стримує торговельно-економічні відносини українських підприємств із зарубіжними партнерами та гальмує євроінтеграційний рух України.

Структурні диспропорції. Йдеться про надзвичайно енергоємний промисловий комплекс, велику залежність національної економіки від імпорту, нераціональну структуру експорту з переважно сировинним характером та низькою питомою вагою продукції з високою часткою доданої вартості, критичний стан основних виробничих фондів у провідних галузях промисловості, АПК, системах життєзабезпечення, а також неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів, недостатні темпи диверсифікації джерел їхнього постачання та відсутність активної державної політики енергозбереження, загострення проблеми підтримання в належному технічному стані ядерних об'єктів на території України. Якщо у 1991 р. частка металургії у ВВП України складала 25,6%, то у першій декаді 2000-х рр. – вже менше 35%. Енергоємність виробництва значно зросла: у 1991 р. складала 0,8 кг умовного палива на 1 долар ВВП, у 2010-х рр. – вже перебільшувала 2 кг, тоді як у ЄС енергоємність виробництва складає 0,2 кг, тобто у 10 разів менше.

Відсутність стратегії інноваційного розвитку. За роки реформ не вдалося створити дієздатних механізмів стимулювання інноваційної діяльності підприємств та організацій, що призвело до деградації існуючого науково-технічного потенціалу, повільного оновлення продукції виробничого комплексу. Критичним залишається рівень державного фінансування науково-технічної діяльності.

Застарілість виробничої інфраструктури. Десятки років без оновлення експлуатується обладнання нафто- і газодобувної, нафтопереробної промисловості та транспортної інфраструктури. Наприклад, 14% залізничних мостів знаходяться у незадовільному стані, 46% – не відповідають правилам експлуатації. Суттєвого оновлення потребує ГТС України.

Загрозами економічного формату є також рівень безробіття, темпи інфляції (поточні ціни у співвідношенні з базовим індикатором цін), зовнішній і внутрішній національний борг (співвідношення між рівнем боргу та обсягами джерел прибутків, валютних надходжень, наприклад, річним експортом).

Макро– та мікрорівневий контекст економічної безпеки. Визначення геоекономічних орієнтирів формування відкритої економіки України є одним з найгостріших питань економічної безпеки держави в контексті євроінтеграційних процесів. Тому, оцінюючи ситуацію на макрорівні, зокрема в українському експорті, можна сказати, що він не відповідає ані економічному потенціалу за валовими показниками, ані господарсько–технологічній структурі, ані галузевому розподілу, ані рівню кадрового корпусу. За наявності великого наукового потенціалу майже відсутнім є високотехнологічний експорт продукції наукомісткого виробництва, а присутній сировинний, енергоємний характер товарної структури експорту. Це не тільки не відповідає тенденціям світового експорту, а й консервує високу залежність як від поставок енергоносіїв, так і від імпорту високих технологій. Небезпечним явищем є регіональна асиметрія в територіальному розміщенні експортних потужностей – понад 50% експорту України забезпечували тільки чотири області – Донецька, Луганська, Дніпропетровська та Одеська, проте ця частка суттєво знизилась завдяки військовим діям на Донбасі. Тому необхідно сприяти збільшенню експорту складного технологічного виробництва, зокрема електрозварювання, порошкової металургії, створення нових, надтвердих, високоякісних матеріалів, складно–профільного прокату, переходити від експорту промислової та сільськогосподарської сировини до експорту продукції її переробки. Надзвичайно актуальною є технологічна реконструкція підприємств чорної металургії з метою збільшення частки електросталеливарного виробництва (зараз воно становить менше 3%), а також продукції безперервного лиття (до 7% в Україні порівняно з 74% у світі та ще більшою її питомою вагою в індустріально розвинутих країнах).

Необхідно здійснювати заходи, спрямовані на реалізацію існуючих та створення нових експортних можливостей щодо послуг на експорт. Важливу роль тут повинна відігравати транспортна галузь, зокрема річковий та морський флот, розташовані на українській території залізниці та трубопроводи. Кардинальним напрямом роботи щодо створення більш сприятливих параметрів економічної безпеки є прийняття обґрунтованої імпоротної стратегії, що повинно сприяти перетворенню імпорту на дійовий фактор технологічної

реконструкції української промисловості за рахунок диверсифікованої митної політики – розроблення тарифів згідно з інтересами національної промисловості, конкретних виробників високотехнологічної, зокрема експортної продукції.

Макроекономічна енергетична безпека держави – це можливість надійно забезпечувати потреби національного господарського комплексу паливно–енергетичними ресурсами, які є достатніми для підтримки життєдіяльності відповідних галузей і видів виробництва та соціальної сфери. Однак факторами, які загрожують державним інтересам в енергетичній сфері, залишаються: надзвичайно висока енерговитратність виробництва; неефективне споживання електроенергії; невідповідність сучасним вимогам потужностей нафто– та газопереробної галузі, їх аварійність; збереження неефективних збиткових шахт; імпортна залежність від Росії та Туркменістану; несприятливі умови функціонування українських АЕС, які значною мірою виробили свій ресурс; відсутність ефективної державної стратегії щодо впровадження альтернативних видів енергетики та оптимізації споживання енергоносіїв з інших країн.

Потенційно вразливою для національної економіки є валютно–фінансова сфера, специфікою якої стала криза неплатежів, виникнення значної заборгованості із заробітної плати та з інших соціальних виплат, бюджетний дефіцит. Для досягнення належного рівня економічної безпеки держави необхідна трансформація ідеології взаємовідносин України та міжнародних фінансово–кредитних установ, використання допомоги яких є необхідним для динамізації економічного розвитку та структурної трансформації економіки в Україні. Але реалізація відповідних програм можлива лише з урахуванням національних особливостей та макроекономічної і фінансової ситуації на основі максимальної гарантованості національних інтересів України.

Суттєву небезпеку для фінансового ринку країни становлять безконтрольні коливання короткотермінових капітальних інвестицій внаслідок зростання та зменшення відсоткових ставок на світових фінансових ринках. Принаймні повна лібералізація транскордонного руху таких інвестицій не повинна сприйматися як цільова функція ефективної ринкової системи як такої. У сучасному світі обсяги «гарячих грошей», короткотермінові капітали вже на порядок перевищують

фінансову потужність центральних банків та національних урядів. Тільки типовий щоденний обсяг валютних угод, який може перевищувати 1 трлн. дол., дорівнює приблизно 80% усіх міжнародних валютних резервів. Щодо порівняння обсягів валютних спекуляцій та обсягів світової торгівлі, то тут перевага перших перед другими приголомшує і становить більше ніж 50 разів.

Несприятливою залишається динаміка припливу та відпливу капіталу для України. При невеликих обсягах інвестицій у вітчизняну економіку, що пояснюється передусім несприятливим інвестиційним кліматом, відбувається нелегальний відплив капіталу з України. Необхідною є оптимізація правового режиму всередині країни, яка сприятиме оздоровленню міжнародного інвестиційного процесу.

Одним із важливих компонентів національної економічної безпеки стає ступінь інтегрованості окремої країни в міжнародний господарський простір. Залучення певних країн до тих або інших угруповань об'єктивно сприяє тенденціям зростання, скорочує технічні та трансакційні витрати. Найбільш актуальними для України є динамічні взаємовідносини з єдиним європейським ринком, з вільним внутрішнім переміщенням товарів, послуг, капіталів та людей, єдиною європейською валютою та Європейським банком.

Враховуючи обсяги поточного зовнішнього боргу України, необхідно вжити комплекс заходів та забезпечити поліпшення низки базових макроекономічних показників. Ідеться передусім про наступне:

- збільшення експорту, зокрема за рахунок технологічної модернізації та організаційної оптимізації;
- раціоналізацію імпорту, передусім за рахунок оптимізації енергоспоживання в країні;
- правову невідрегульованість, нормативну непослідовність;
- реструктуризацію (за тими або іншими векторами зобов'язань) боргів;
- збільшення чистого припливу прямих іноземних інвестицій;
- відсутність прийнятної системи фінансових гарантій;
- мобілізацію додаткових фінансових ресурсів, зокрема приватних, на виплату боргів;
- збільшення фінансової допомоги з боку зовнішніх кредиторів;
- легалізацію і залучення до банківського обороту «тіньового» валютного капіталу.

Проблема національної безпеки існує не лише на макроекономічному, а й на мікроекономічному рівні [7, 12]. Мікроекономічними чинниками національної небезпеки є такі: нестача коштів; сумнівні методи комерційної діяльності; розбалансованість системи платежів; орієнтація багатьох СП на випуск застарілої продукції, що консервує технологічну відсталість відповідних галузей та ускладнює вихід з цією продукцією на зовнішні ринки; надання зарубіжним партнерам надто великих, інколи виключних прав на реалізацію на зовнішньому ринку продукції українського партнера або продукції спільного з українським партнером виробництва; нееквівалентність фінансового та недостатність технологічного внеску іноземних компаній при здійсненні спільних виробництв; недостатнє розроблення українськими суб'єктами підприємництва текстів зовнішньоекономічних контрактів, як того вимагають умови можливого ризику; нестача висококваліфікованих профільних працівників, низька компетентність суб'єктів міжнародної економічної діяльності України на комерційному та регулятивному рівні, через що не вдалося забезпечити належні обсяги та ефективність співробітництва; також відбувається продаж товарів за заниженими цінами; криміногенна ситуація, особиста небезпека підприємців; численні зловживання з боку вітчизняних комерційних агентів, які часто намагаються вивезти товар контрабандою, не сплачуючи мита в державну казну.

В сучасних умовах рух шляхом подальшої лібералізації й взаємної економічної залежності стає ключовим чинником конкуренції між країнами, забезпеченням стабільності і гарантованого безпечного національного розвитку. Головним стратегічним напрямом національної безпеки України є інтеграція у європейські структури, включаючи й структури безпеки. Важливим напрямком стратегії національної безпеки України є розвиток механізмів регіонального співробітництва. Україна відома своєю ініціативною позицією в таких регіональних структурах, як Центральноевропейська ініціатива, Чорноморське Економічне Співтовариство, Карпатський Єврорегіон, Єврорегіон Буг. Вбачаючи в регіональних структурах значний потенціал зміцнення регіональної стабільності, Україна виступила в рамках ОБСЄ та ЦЄІ за об'єднання зусиль цих двох структур у питаннях зміцнення стабільності та безпеки в Центрально-Східноєвропейсько-

му регіоні. Українська сторона успішно співпрацює з Радою країн Балтійського моря. На сьогодні співпраця в рамках регіональних структур охоплює всі держави на просторі від Балтійського до Чорного морів. Україна виступає за розвиток активного обміну досвідом і координації зусиль цих структур, спрямованих на зміцнення європейської стабільності й безпеки. У рамках означених процесів швидко розвивається і зміцнюється співпраця України і Польщі, яка здатна залучити треті країни, наприклад, Литву і Румунію. При цьому сфера регіональних інтересів України поширюється не тільки на Центрально-Східноєвропейські структури, а й на ті, що об'єднують країни Чорноморського та Середземноморського басейнів.

Висновки

Основними загрозами національній економічній безпеці України на шляху євроінтеграційних процесів залишаються: маргінальна відкритість національного господарства, висока енергоємність виробництва, непомірне податкове навантаження, значний тіньовий сектор, рівень прихованого безробіття, неефективне управління власністю на макро- і мікрорівні, недостатній рівень розвитку економічної та соціальної інфраструктури, рівень та якість життя, низькі темпи економічного зростання, високі темпи інфляції, величезний державний зовнішній і гарантований борг, хронічний дефіцит бюджету, низький рівень конкурентоспроможності країни, монополізація окремих сфер господарської діяльності. Поки що зберігається і навіть за певними показниками зростає розрив між експортною спроможністю та імпоротною залежністю економіки (зокрема у сфері енергозабезпечення), що обумовлює зростання дефіциту платіжного балансу, обмежує зовнішньоекономічну спеціалізацію та все більше загрожує економічній безпеці держави. Недостатня ефективність гілок влади: суперечливість чинного законодавства та правова неврегульованість широкого кола питань економічного розвитку можуть посилити наслідки потенційних загроз, зокрема рівень корупції та криза корпоративного управління унеможлиблює ефективну реструктуризацію підприємств, розвиток фондового ринку, зростання інвестиційної привабливості української економіки, у т.ч. і для іноземних інвесторів. Найбільш актуальним для України є формування захищеного внутрішнього ринку з нетарифни-

ми обмеженнями єдиного європейського ринку з вільним внутрішнім переміщенням людей, товарів, послуг та капіталів. Підключення України до цього ринку означає створення для неї нової системи гео економічних пріоритетів та викликів.

Список використаних джерел

1. Гапонюк О.І. Глобалізація та економічна безпека України // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2013. – Вип.1. – Т.1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?
2. Геець В.М. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / В.М.Геець, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк. –Х.: ВД «Інжек», 2006. – 240 с.
3. Глобалізація і безпека розвитку / Монографія / О.Г. Білоус, Д.Г. Лук'яненко та ін. – К.: КНЕУ, 2001. – 733 с.
4. Губський Б.В. Пріоритети забезпечення економічної безпеки в контексті глобалізації української економіки // Національна програма забезпечення економічної безпеки в контексті стратегії соціально-економічного розвитку України: Матеріали Круглого столу / Відп. Ред. С.І.Пирожков, Б.В.Губський, А.І.Сухоруков. – К.: Національний інститут українсько-російських відносин при Раді національної безпеки і оборони України, 2001. – С.121
5. Економічна безпека України: геополітичні та євроінтеграційні виміри. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lubbook.org/book_597_glava_6_Rozd%D1%961%C2%AOV%DO%86.EKONOM%DO%86CHN.html
6. Кириченко О.А. Організаційно-правове забезпечення функціонування системи економічної безпеки України / О.А. Кириченко // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2010. – № 1. – С. 54–59.
7. Ляшенко О.М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/lyashenko_1_druk-43fc7.pdf
8. Ляшенко О.М. Забезпечення соціально-економічної безпеки в умовах глобалізації // Вісник Тернопільського національного економічного університету. Тернопіль: Економічна думка. – № 5. – 2007. – С.357–359.
9. Похилюк В.В. Держава в транзитивній економіці: регулювання економіки, аналіз та стан економічної безпеки: / В.В. Похилюк. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. – 403 с.
10. Похилюк В. Економічна безпека країни в епоху глобалізації. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://visnik.knteu.kiev.ua/files/2009/05/3.pdf>

11. Предборський В.А. Економічна безпека держави / В.А. Предборський. – К.: Кондор, 2005. – 391 с.

12. Реверчук Н.Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур: [монографія] / Н.Й. Реверчук. – Львів: ЛБІ НБУ, 2004. – 195 с.

13. Стеценко С.П. Закономірності формування мезоекономічного рівня економічної безпеки / С.П. Стеценко // Ефективна економіка. – 2013. – №3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2495>.

14. Тереховська В.І. Генезис економічної безпеки держави / В.І. Тереховська // Наук. вісн. КНТУ. – 2007. – №3 (25). – С. 14–18.

15. Транскордонне співробітництво в контексті економічної безпеки України / І. М. Чучка, Р. І. Молдавчук // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №9(111). – С. 92–98.

16. Чубукова О.Ю., Воронкова Т.Є. Система економічної безпеки (Екосестейт): сутність, структура. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3169>

17. Яремко Л.А. Глобалізований регіон та зовнішньоекономічна безпека України: теоретико-методологічний аспект [монографія]: / Лариса Адольфівна Яремко; Нац. ін-т стратегіч. дослідж., Львівськ. комерц. акад. – Л.: Львівськ. комерц. акад., 2007. – 523 с.

УДК: 330.341.1

М.С. ШКОДА,

к. е. н., доцент кафедри підприємництва та бізнесу
Київський національний університет технологій та дизайну

Теоретичні концепції економічного розвитку як економічної категорії

У статті обґрунтовано теоретичні концепції економічного розвитку інноваційної економіки. У процесі дослідження теоретичних концепцій економічного та інноваційного розвитку визначено, що запорукою гідного стратегічного розвитку України в умовах інтеграції в сучасний геополітичний простір є успішне функціонування державної інноваційної політики, її перетворення на комплекс заходів з управління наукою і технологіями, що є ключовим елементом всієї системи державного регулювання інноваційного розвитку економіки країни.

Ключові слова: інноваційна модель розвитку, державна інноваційна політика, державне регулювання, інноваційна діяльність.

М.С. ШКОДА,

к. э. н., доцент кафедры предпринимательства и бизнеса
Киевский национальный университет технологий и дизайна

Теоретические концепции экономического развития как экономической категории

В статье обоснованы теоретические концепции экономического развития инновационной экономики. В процессе исследования теоретических концепций экономического и инновационного развития определено, что залогом достойного стратегического развития Украины в условиях интеграции в современном геополитическом пространстве является успешное функционирование государственной инновационной политики, ее превращения в комплекс мероприятий по управлению наукой и технологиями, является ключевым элементом всей системы государственного регулирования инновационного развития экономики страны.

Ключевые слова: инновационная модель развития, государственная инновационная политика, государственное регулирование, инновационная деятельность.

M. SHKODA,

associate Professor of Entrepreneurship and Business
Kyiv National University of Technology and Design

Theoretical concept of economic development as an economic category

In the article the theoretical concepts of economic development of innovative economy. The study of the theoretical concepts of economic and innovative development is determined that the key to a

decent strategic development of Ukraine in terms of integration into the modern geopolitical space is the successful functioning of the state innovation policy and its transformation into a set of measures for management of science and technology, a key element of the whole system of state regulation innovative development of the economy.

Keywords: *innovative model of development, state innovation policy, regulation, innovation.*

Постановка проблеми. Увертюра XXI століття знаменується формуванням переконання, що економічний розвиток країн залежить від раціональної реалізації моделі розвитку, побудованої на інноваціях, так званої «інноваційна модель розвитку». Формулювання «інноваційна» акцентує на фундаментальних проблемах чинників економічного розвитку. На теперішній час дефініція «інноваційна модель розвитку» набула ґрунтового розповсюдження в новітніх наукових трактатах, однак, незважаючи на широке застосування, даний економічний феномен потребує достеменно завершеного теоретичного обґрунтування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність новітньої інноваційної моделі розвитку опирається, перш за все, на роботи економістів в сфері економічної теорії [4, 18,19,20], в яких інновації постають як вирішальний чинник соціально-економічного розвитку.

Мета статті. Дослідити та обґрунтувати теоретичні концепції економічного розвитку як економічної категорії.

Виклад основного матеріалу. Основоположники класичної школи Д. Рікардо, А. Сміт пов'язують піднесення суспільного виробництва з «технологічним модусом» та його вдосконаленням [4]. Висновок класиків полягає в тому, що технічний прогрес значною мірою впливає на розвиток економіки, формуючи таким чином новітні ариени для використання капіталу. Приріст продуктивності праці прямопропорційно залежить від технічного рівня виробництва [20], що впливає на ритм виробничих процесів.

У рамках неокласичної школи економічний розвиток представлений в тісному взаємозв'язку між технічним забезпеченням та чинниками піднесення. Останні містять в собі планомірну роботу з опрацювання та впровадження технічних нововведень. На думку неокласиків, технічний прогрес є основою процесу розвитку продуктивних сил та виробничих відносин, так званого розширеного відтворення [18]. Відповідно вдосконалення технічного стану виробництва за допомогою введення «технічних інновацій» сприяє

скороченню затрат на виготовлення, зниженню цін, зростанню прибутку, підвищенню заробітної плати та примноженню виробництва. Школа неокласиків зі своїм постулатом «економічної свободи» постійно наголошувала на зростанні інновацій в економіці [21]. Неокласики проводять розподіл технологій виробництва, таким чином пояснюючи їхню відмінну рентабельність, поєднують аспекти формування цінової стратегії різних технологій [18; 19]. Проте необхідно зазначити, що неокласична течія досліджує не лише поліпшення технічної складової виробництва, але і наголошує на виготовленні сучасних товарів і послуг, а також розглядає вплив різноманітних інноваційних продуктів на економічний прогрес.

Кейнсіанська теорія пов'язує з суспільним розвитком інвестування, проте в той же час продуктивність праці ставить поряд з технічними інноваціями [4; 15; 16; 17].

Поряд з кейнсіанством зародилась і теорія довготермінових циклічних коливань в економіці. Довгі і середні цикли вивчали такі відомі науковці, як А. Афтальон, М. Ленуар, М. Туган-Барановський, проте першим теорію довгих хвиль сформулював російський дослідник, учень М. Туган-Барановського, М. Кондратьєв. Його праці ґрунтувалися на матеріалах щодо динаміки товарного ціноутворення, діяльності металургійного комплексу, використання мінерального опалу, зміни норми номінальної заробітної плати, змін рівня доходу довше ніж за століття [17].

Першість же в дослідженні дефініції інновацій належить М. І. Туган-Барановському. Вчення економічного циклу М. І.Туган-Барановського було неочікуваним для сучасників, насамперед, його твердження про зв'язок інвестицій у виробництво з загальним попитом країни. З його теорії витікало, виробництво збільшується в роки прогресу не тому, що в цей час примножується споживання населення, а суспільне споживання саме тому і росте в цей час, бо підвищується основний капітал та виробництво. Парадоксальним здавався і його висновок, що періодична пертурбація припливів та відпливів у динаміці промисловості спричинена аж

ніяк не закономірностями споживання, а законами виробничого акумулювання. Слід зазначити, що, тільки завдяки Дж. Кейнсу даний висновок здобув широке визнання. Така інтерпретація економічних процесів лишається актуальною й для сучасної України. Таким чином, капіталоутворення носить «інноваційний» характер. Однак науковець не брав до уваги різну прибутковість новацій [4]. Одночасно з М. І. Туган-Барановським ефект від подібних процесів, таких, як вихід на нові канали збуту та запровадження електроенергії, можна знайти у вченнях А. Гельфанда [22]. Такі представники кейнсіанства, як С. де Вольф й Я. Ван Гельдерен у своїх працях довели вагомість новітніх ринків та введення інноваційних технологій [17].

Поєднання економічного прогресу із технологічними інноваціями знаходить відображення у трактатах Дж. Гобсона, який зв'язував технічні інновації з чинниками економічного росту; Дж. Міля, який вбачав тісний взаємозв'язок між інноваціями та здійсненням чергових інвестицій; А. С. Пігу, який вважав вагомою опорою розвитку економіки винаходи та можливість їх реалізації; П. Девідсон та Х. Мінські, що найцінніші економічні явища є технологічно визначені [16, с. 61–75; 153–157; 161–168]. Повертаючись до М. Кондратьєва, слід відзначити, що свою теорію довготермінових циклічних коливань в економіці він аргументує, проводячи оцінювання властивостей регенерації «базових капітальних благ», спираючись на ідею НТП [22]. Фундатор теорії «економіки пропозиції» Дж. Гілдер наголошує на раціональності стимулювання інноваційних процесів за сприяння держави, зокрема, через систему податкових пільг [4, с. 18].

Неокейнсіанська течія поєднує інноваційний розвиток з діяльністю держави. Яскравими представниками неокейнсіанського вчення стали Р. Херрод, Е. Хансен, П. Берен, які були одноставні в думці, що вплив держави на НТП є рушійною силою розвитку економіки. Необхідність втручання держави зумовлена здатністю приватного сектору забезпечити сталий прогрес продуктивних сил [16, с. 15–20]. В даному випадку мова йде в першу чергу про примноження затрат на науково-освітній сектор.

Ефект науково-технологічного прогресу у працях вчених неокейнсіанської течії узагальнено, представлені рецисивні перспективи економічного зростання та його ритми. Для прикладу, після Другої світової війни в США лише 12%

продукції було виготовлено завдяки приросту капіталу, решта 88% – за рахунок інновацій [19].

Неможливо оминати і концепцію Й. Шумпетера, який наголошував на вагомості виробництва новітньої продукції, створенні нових різновидів техніки та зміні стандартів організації виробництва. В трактатах дослідника широкого вжитку набувають проблеми конкуренції, розповсюдження інновацій в бізнес-колах. Інноваційні складові є пріоритетом над усіма іншими, що абсолютизує їхнє значення, ця складова дала змогу досліднику детальніше аргументувати фактори економічного прогресу. Трактуючи найвагоміші інноваційні складові для виробничих систем, вчений вбачає в них підґрунтя як економічного, так і суспільного розвитку [14].

Вчення Й. Шумпетера доповнив Г. Менш, вивчаючи коливання та залежність НТП і інновацій та підтверджуючи теорії Й. Шумпетера та М. Туган-Барановського. Г. Менш у своїх дослідженнях, проаналізувавши ефект інновацій на зростання економічного розвитку, надав першочергового значення ефективності нововведень. Дослідник виокремлює дію деяких різновидів інновацій на економічний прогрес, описує поєднання базових та вдосконалюючих новацій і ресурсні програми інноваційної практики [14].

Перевага технічних нововведень представлені також в працях С. Кузнеца при опрацюванні фундаментальних основ економіки. Науковець веде мову про декілька складових результативності інновацій, підкреслюючи проблематичність вивчення їхнього впливу [19]. Достеменно дослідження інноваційного розвитку здійснив А. Клайнкнехт. Висновки, які А. Клайнкнехт робить зі свого емпіричного аналізу, зводяться до двох основних: перше – існування довгих хвиль очевидне, друге – інновації неритмічно розподілені в часі. Одночасно він пише: «краще вести мову не про кластери, а скоріше про довгі хвилі радикальних інновацій, які охоплюють не тільки періоди депресій, а й періоди пожвавлення і початкової фази підйому» [15, с. 81–94].

У межах нашого дослідження складно розглянути весь спектр наукових досліджень з інновацій, проте, представлені вище концепції є підґрунтям для подальших напрацювань в цьому напрямку та слугують фундаментальною основою для формування так званої синтетичної теорії інновацій.

Вагомість інноваційного економічного розвитку зображена зокрема і в доктринах про розвиток

суспільства. Інституціоналізм розглядає інновації як понтон для подолання розбіжностей і переходу до постіндустріального суспільства. Ряд науковців, серед яких Дж. Гелбрейт, Р. Арон, Д.Белла, У. Ростоу та ін., вбачають якісні трансформації матеріального виробництва базою інновацій [25].

Представники технологічного евідемонізму (Г. Кан, П. Друкер, Г. Хрідрікс, Х. Рада) наголошують на позитивній дії технічного прогресу, на досягненнях техніки та науки як ключовому механізму забезпечення добробуту суспільства. Школа «технологічного оптимізму» виходила з думки, що науково-технологічний прогрес впливає не лише на економічний розвиток, але й має істотне відображення в культурній, соціальній, політичній і суспільній сферах. Розгляд опрацьовань сучасних західних провідних економістів Б. Бергмана [16], С. Фішера [15], Дж. Лоу [28], П. Кругмана [16], Дж. Гросмана, Е. Хелпмана [29], Ж. Тіроля [19], П. Ромера [30], П. Хоувітта, Ф. Агійона [27] дозволяє констатувати, що інновації здійснюють значний вклад в економічний розвиток і сьогодні.

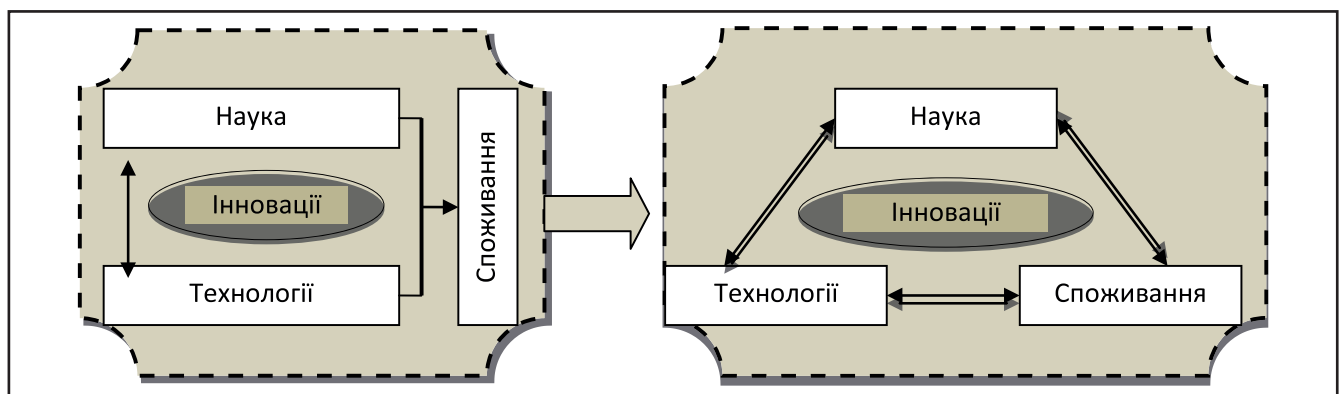
Світова фінансова криза вплинула на характер досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, зокрема простежується новий тренд трактувань інноваційного розвитку економіки, значна роль нині приділяється питанням регуляторної політики, дефіциту державного фінансування НДДКР, загостренню конкуренції в сфері високотехнологічної продукції, недостатності висококваліфікованої робочої сили. О. В. Чернова [25] в своїх наукових трактатах показує, що тип інноваційної стратегії прямопропорційно залежить від рівня розвитку держави. Так, інтервенціоністські стратегії, сутність яких полягає в інтенсифікації власних розробок, розробці та введенні новітніх продуктів, спроможності швидко реагувати

та адаптуватися до новітніх технологічних змін, в основному реалізуються в країнах, які є лідерами. Відзначаються наукові напрацювання А. Дагаєва, який акцентує увагу на логіці формування моделей «економічного зростання з ендогенним технологічним прогресом» як конститутивним фактором економічного зростання [13].

Такі науковці-синергетики, як С. А. Єрохін, В. М. Шандра, звертають увагу на синергетичний ефект інновацій. Зокрема, взаємодіючи одна з одною, інновації здатні підсилювати ефект свого впливу на трансформаційні процеси в економіці [23].

Отже, функції інновацій у соціально-економічному розвитку країн суттєво активізувались та диверсифікувались. Інноваційний процес представлений в усіх галузях соціально-економічних взаємовідносин (виробництво, обмін, розподіл, споживання продукції), а закономірність реалізації інноваційної моделі розвитку представлена низкою об'єктивних і суб'єктивних установ. Об'єктивні пов'язані з такими факторами, як зміна домінант конкуренції та механізмів отримання конкурентних переваг; зростанням вимог суспільства в поєднанні з посиленням вимог до економічних процесів; загостренням соціальних, виробничих, енергетичних та інших проблем, загостренням дефіциту природних ресурсів.

Суб'єктивними факторами в середовищі інновацій є: 1) домінантність науки в підвищенні ефективності суспільного відтворення і задоволенні суспільних потреб; 2) модифікація науково-технологічного процесу у вагомий важель розвитку економічних систем; 3) підвищення соціально-психологічного рівня населення, новаторська прокультурна орієнтація суспільства за рахунок цивілізаційних змін; 4) інтенсифікація інтеграції наукового й виробничого секторів економіки, що

Рисунок 1. Трансформація моделей економічного розвитку

Джерело: удосконалено на основі [3]

форсувало введення наукових розробок у практику. Дані фактори сприяли формуванню умов для перетворення науково-технологічної моделі на модель інноваційного розвитку (рис. 1).

Вітчизняні вчені-інноватори Л. Л. Антонюк та А. М. Поручник зауважують, що «досягнення розвитку науково-технічного прогресу визначає ступінь технічної досконалості та рівень економічного потенціалу країни, формує підґрунтя сталого економічного зростання, виступає вагомим фактором для вирішення соціальних проблем. Технологічний прогрес трансформувал не лише структуру підприємництва індустріально розвинутих країн, а й здійснив безсумнівний ефект на якість життя» [3, с. 121].

Найвагомим методологічним підґрунтям в дослідженні інноваційної моделі розвитку є врахування атрибутів інноваційної конкуренції. Цьому питанню присвячено багато наукових вчень, як вітчизняних, так і зарубіжних науковців [1; 2; 6], в яких акцентовано на таких чинниках як: ріст заможності населення; боротьба за обмежені сировинні ресурси; зростання ролі науки в забезпеченні економічного розвитку; усвідомлення прерогатив запровадження інновацій; зосередження підприємницької активності на виробництві інноваційно-конкурентоспроможної продукції; збільшення норми прибутку при виготовленні інноваційних матеріалів; приріст рентабельності діяльності на основі інновацій.

Інноваційний процес отримав революційно стрімкий характер, зросла комерціалізація новацій, а економічні системи набули найсучасніших рис [9; 10; 11; 12]. Необхідно зазначити, що вплив інноваційної конкуренції позначається на всіх стадіях господарювання, однак найсуттєвіші операції простежуються на мікрорівні. Вихід на ринок з сучасною продукцією, яка здатна витримати конкуренцію, дозволяє збільшити рівень прибутковості підприємства на 20–50% [13]. Втім, першість пов'язана із суттєвими затратами на НДДКР та з неабияким ризиком незатребуваності інноваційної продукції ринком. Дані проблемні питання спонукають до альтернативних пошуків перспектив розробки сучасної продукції підприємствами великого, середнього та малого розміру. Вище згадані обставини форсують стратифікацію бізнесу на рівні інноваційного підприємництва, поглиблення поділу праці інтеграційних процесів (злиття й поглинання, тощо) [8, с. 41–50].

Конкуренція на основі інновацій, виокремлення наукових напрямків інноваційного інвестування як фундаментального фактору економіки описані в ряді досліджень з теорії національних інноваційних систем, зокрема, О. С. Поповича, М. М. Єрмошенка і Н. П. Гончарової [24; 23; 11].

Л. К. Безчасний та В. П. Мельник, доводячи ефект інновацій на розвиток національної економіки, виділяють такі ключові фактори: виробничі (зростання результативності праці, виробництво сучасної, конкурентоспроможної продукції, збільшення об'ємів експорту за відповідного зменшення рівня імпорту); розвиток науки; соціальні (поява нових вакансій, професійний розвиток, зростання добробуту населення, покращення умов праці); технологічні (новітні технології та розвиток винахідництва); комерційні («e-commerce»); органічні (розв'язання екологічних питань); організаційні (структурні трансформації) [6, с. 7].

Попри всі позитивні ефекти від введення інноваційних складових в суспільно-економічне життя країни спостерігаються і негативні результати, зокрема, виснаження природних ресурсів та часткова деінтелектуалізація суспільства. Проте провідним атрибутом інноваційної моделі розвитку є те, що більша частина згаданих проблемних питань набувають розв'язання за допомогою введення інновацій вищого порядку. Для прикладу: запровадження інновацій в технологічній сфері спричиняє 90% піднесення національного доходу на душу населення в США. У ВВП розвинених країн частка технологічних інновацій коливається від 80 до 90% [7, с.53]. Параметри впливу інноваційної діяльності на суспільно-економічний розвиток, прямопропорційно залежать від таких важелів, як ситуація в сфері політико-економічних відносин, специфіки, типу, а також обсягу впровадження інновацій.

Узагальнюючи вище наведені наукові трактування інноваційної моделі розвитку, можна сказати, що це модель, що спирається на вагомість інновацій для розвитку як економічної, так і соціальної систем.

За А. С. Філіпенко [26, с.57]: «Інноваційна модель розвитку економіки – це ідея, в якій реальні переваги та аргументовані високоякісні і кількісні еталони інноваційного курсу економічного розвитку формують підґрунтя для стратегічної інноваційної політики держави».

Так, у [1] інноваційний розвиток розглядається як «операції з переробки науково-технічних кон-

цепцій, винаходів, інноваційних опрацювань на продукт, який матиме практичне застосування».

Інноваційна модель розвитку спонукає до трансформації природи передумов й імпульсів перетворення економічних процесів в просторовому і речовому форматах, зі зміною «полюсів зростання», спонукальних мотивів, цілей і стимулів розвитку (рис.2) [2; 7].

Напрями використання доктрини «полюсів зростання» для економіки України зображено на рисунку 2.

Зважаючи на багатогранність наукових поглядів на сутність «інновацій», необхідно зауважити, що етапи формування інноваційної моделі розвитку є доволі неоднозначними у трактуванні. Елементами моделі є: 1) сфера та порядок впровадження новітніх знань; 2) механізми патентування нових розробок; 3) порядок інспектування інноваційної діяльності на всіх стадіях економіки; 4) важелі мобілізації інтелектуального капіталу й підтримка інноваційних можливостей. Кожному елементу даної системи відповідає чітке призначення й функціонування.

Виняткову значущість при цьому відіграють: система регулювання економіки, інституційно-правове та адміністративне забезпечення реалізації інноваційної моделі розвитку.

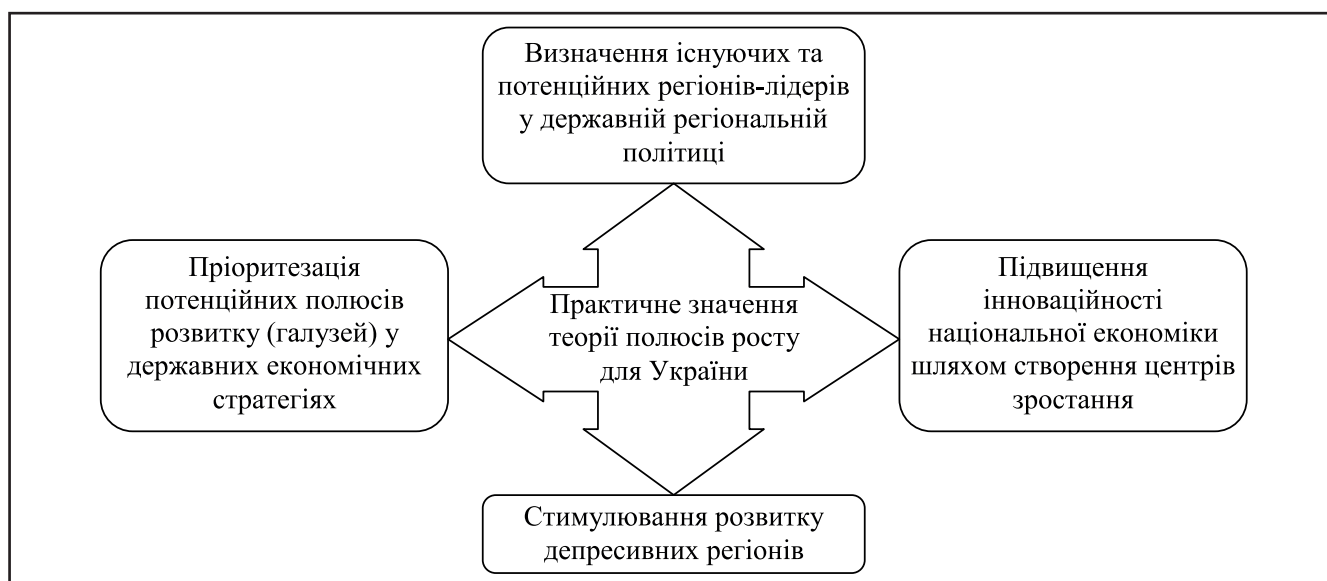
Особливу роль у формуванні інноваційної моделі розвитку відіграють інституційні аспекти. Перехід до інноваційної моделі розвитку, з розвитком інституційних складових, включає: низку інвестиційних й інноваційних переваг; формування біз-

нес-середовища для впровадження радикальні інновації; мотиви до інноваційної діяльності.

Зміни мотивації суспільства й приватного бізнесу зокрема зумовлюють реалізацію інноваційних розробок. Розвиток же інституційних складових визначає саме формування бізнес-структур в реальному секторі економіки, діяльність яких спрямована на інтенсифікацію застосування інновацій, які формують інноваційну модель економіки.

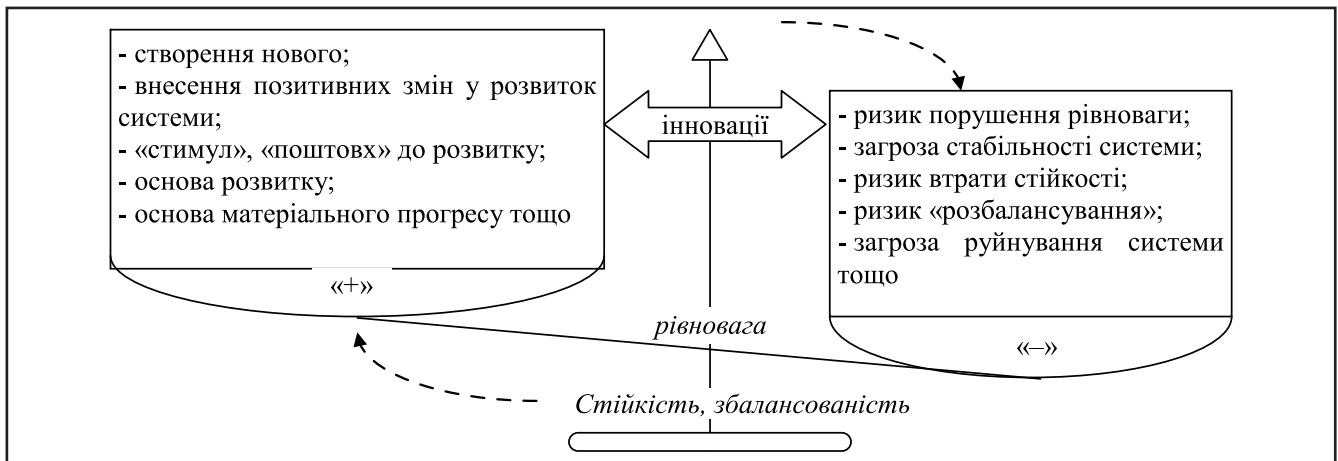
Інноваційна бізнес-сфера за умов інноваційної моделі розвитку представлена у вигляді набору бізнес-одиниць різних секторів економіки, які в межах реальної економіки активно займаються інноваційною діяльністю, формуючи функціональний простір і транзакцію потоків інноваційних процесів. Дана сфера є інституційною основою реального сектору економіки, в якій інноваційна діяльність набуває сучасного якісного та кількісного вигляду, підтверджуючи сутність інноваційної моделі розвитку.

Діяльність інноваційного бізнесу потребує відповідних інститутів. Умови функціонування ефективного інноваційного бізнес-середовища повинні розглядатися як єдине ціле. В [31] такі інститути аналізуються як інфраструктурна база, що є незовсім вірним (чимало інфраструктурних частин і самі є бізнес-одиницями). Інноваційної бізнес-сфера є системним атрибутом інноваційної моделі розвитку. Ключовою рисою інноваційної моделі розвитку є наявність системи управління інноваційними знаннями. Дана система проявляє себе в різних галузях економіки, її

Рисунок 2. Прикладна вагомість концепції «полюсів зростання» для України

Джерело: узагальнено автором на основі [2; 7]

Рисунок 3. Балансування позитивних та негативних наслідків інноваційної діяльності

Джерело: розробка автора

мета полягає в забезпеченні розробки й впровадження нових знань і результативних інноваційних процесів. Таким чином формується сучасний вид управління – інноваційний менеджмент, який має всі ознаки та функції менеджменту, та спрямований на управлінське регулювання інноваційних процесів.

Перелічені вище властивості є першорядними характеристиками інноваційної моделі розвитку. Зважаючи на багатоаспектний й системний ефект інновацій на економічний розвиток, необхідно акцентувати, що перетворюється сам задум розвитку, який на сучасному етапі асоціюється з сталим оновленням й вдосконаленням. Досягнення головної цілі економічного розвитку – зростання достатку суспільства – в межах інноваційної моделі розвитку пов'язується з розширеним застосуванням сучасних знань для продукування інновацій. Власне ефективність інноваційної діяльності і забезпеченість новітніми знаннями характеризує ступінь добробуту нації, її прогрес.

Таким чином, при вирішенні питання про важелі впливу інновацій на сталий економічний розвиток країни необхідно чітко враховувати як позитивні, так і негативні сторони інноваційної діяльності, які можуть посилюватися або послаблюватися за різних умов (рис. 3), викликаючи в різних пропорціях негативні і позитивні наслідки і, відповідно, то стимулюючи і активізуючи інноваційний розвиток, то вводячи його в регрес.

На жаль, можна констатувати, що на сьогодні в Україні негативні елементи і наслідки інноваційної діяльності переважають над позитивними, що знижує інноваційну активність підприємництва та сповільнює економічний розвиток країни.

Реалізація інноваційної моделі розвитку і управління економікою в цих умовах і визначає актуальність подальшого дослідження шляхом виділення специфічних прерогатив держави, проведення відповідної політики і вдосконалення всіх сфер державного регулювання економіки та життєдіяльності суспільства. Найважливіше значення має методологія здійснення регуляторної інноваційної політики.

Висновки

У процесі дослідження теоретичних концепцій економічного та інноваційного розвитку визначено, що запорукою гідного стратегічного розвитку України в умовах інтеграції в сучасний геополітичний простір є успішне функціонування державної інноваційної політики, її перетворення на комплекс заходів з управління наукою і технологіями, що є ключовим елементом всієї системи державного регулювання інноваційного розвитку економіки держави.

Проведене дослідження надало можливість визначити, що реалізація інноваційної політики на державному рівні здійснюється за трьома основними напрямками: регулювання, планування і програмування. Державне регулювання інноваційної діяльності реалізується за допомогою цілеспрямованого впливу органів державного управління на економічні інтереси інститутів інноваційної системи.

Список використаних джерел

1. Амоша О. Інноваційний шлях розвитку України: проблеми та рішення : [Текст] / О. Амоша // Економіст. — 2005. — № 6. — С. 28–32.
2. Андрощук Г. А. Стимулирование инновационной деятельности в Украине: финансово-кредитный ме-

- ханизм : [Текст] / Г. А. Андрощук // Проблеми науки. — 2005. — № 3. — С. 22–27.
3. Антонюк Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : [моногр.] / Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук. — К. : КНЕУ, 2003. — 394 с.
4. Афанасьев В. С. Буржуазная экономическая мысль 30–80-х годов XX века : [очерк теории] / В. С. Афанасьев. — [2-е изд., перераб. и доп.]. — М. : Экономика, 1986. — 351 с.
5. Бажал Ю. М. Економічна теорія технологічних змін : [навч. посіб.] / Ю. М. Бажал. — К. : Заповіт, 1996. — 240 с.
6. Безчасний Л. К. Формування інноваційної моделі економічного зростання в Україні : [Текст] / Л. К. Безчасний, В. П. Мельник // Актуальні проблеми економіки. — 2002. — № 7. — С. 7–15.
7. Бердашкевич А. П. Анализ нормативно-правового содержания понятий «инновационная деятельность» и «государственная инновационная политика»: [Текст] / А. П. Бердашкевич // Инновации. — СПб., 1999. — № 7–8. — С. 53–55.
8. Богиня Д. Структурна перебудова економіки і проблема інвестицій : [Текст] / Д. Богиня, Г. Волинський // Економіка України. — 1997. — № 12. — С. 41–50.
9. Генералова Ю. В. Економічне зростання в умовах переходу до постіндустріального суспільства : [Текст] / Ю. В. Генералова // Актуальні проблеми економіки. — 2006. — № 11. — С. 14–21.
10. Глушко О. О. Оцінка результативності науково-технічної діяльності промислових підприємств України в умовах їх технологічного розвитку : [Текст] / О. О. Глушко // Проблеми науки. — 2007. — № 7. — С. 15–22.
11. Гончарова Н. П. Инновационная экономика: проблемы и приоритеты / Н. П. Гончарова // Актуальні проблеми економіки. — 2004. — № 8. — С. 130–139.
12. Економіка знань: виклики глобалізації і Україна : [Текст] / [під заг. ред. А. С. Гальчинського, С. В. Львовичкіна]. — К. : НІСД, 2004. — 261 с.
13. Инновационный менеджмент: концепции, многоуровневые стратегии и механизмы инновационного развития : [учеб. пособ.] / [под ред. В. М. Аньшина, А. А. Дагаева]. — [3-е изд., перераб., доп.]. — М. : Дело, 2007. — 584 с.
14. Йозеф Шумпетер та проблеми реформування економіки України : [Текст]. — К. : Таксон, 2000. — 244 с.
15. Каз М. Дискурс и развитие экономического знания : [Текст] / М. Каз // Вопросы экономики. — 2004. — № 12. — С. 81–94.
16. Классики кейнсианства: В 2-х т. Т. I. К теории экономической динамики / Р. Харрод. Экономические циклы и национальный доход. Ч. I–II. / Э. Хансен. Предисл., сост.: А. Г. Худокормов. — М.: ОАО «Издательство «Экономика», 1997. — 416 с.
17. Классики кейнсианства: В 2-х т. Т. II. Экономические циклы и национальный доход. Ч. III–IV / Э. Хансен. Сост.: А. Г. Худокормов. — М.: ОАО «Издательство «Экономика», 1997. — 431 с.
18. Кризис современной буржуазной политэкономии / Отв. Ред. Миленковский А. Г., Гетерик Ш., Осадчая И. М. — М.: Мысль; Братислава: Правда, 1980. — 287 с.
19. Критический анализ буржуазных теорий и практики управления / Под общей ред. С. Е. Каменицера. — М.: «Прогресс», 1980. — 272 с.
20. Кун Т. Структура научных революций : [Текст] / Т. Кун. — М. : Прогресс, 1977. — 300 с.
21. Кушлин В. И. Траектории экономических трансформаций : [Текст] / В. И. Кушлин. — М. : Экономика, 2004. — 310 с.
22. Меньшиков С. М., Клименко Л. А. Длинные волны в экономике. Когда общество меняет кожу. — М.: Международные отношения, 1989. — 272 с.
23. Організаційно-економічні аспекти інноваційного оновлення національного господарства [Текст] : наук. моногр. / [М. М. Ермошенко, С. А. Єрохін, В. М. Шандра та ін. ; за наук. ред. : М. М. Ермошенко, С. А. Єрохін]; Нац. акад. упр. — К. : Нац. акад. упр., 2008. — 213 с.
24. Попович О. С. Науково-технологічна та інноваційна політика: основні механізми формування та реалізації : [Текст] / О. С. Попович ; [під ред. Б. А. Малицького]. — К. : Фенікс, 2005. — 226 с.
25. Современная буржуазная экономическая мысль: критика теории и методологии / Афанасьев В. С., Выгодский В. С., Ланцов В. И. и др. — М.: Издательство «Мысль», 1986. — 268 с.
26. Філіпенко А. С. Економічний розвиток сучасної цивілізації : [навч. посіб.] / А. С. Філіпенко. — К. : Знання України, 2006. — 316 с.
27. Aghion P., Howitt P. A Model of Growth through Creative Destruction // *Econometrica*, 1992, V. 60, P. 323.
28. Boskin M. J., Low L. J. Capital, Technology and Economic Growth // *Technology and the Wealth of Nation*. Stanford, 1992. P. 17.
29. Grossman G., Helpman E. Capital, Technology and Economic Growth // *American Economic Review*, May 1990, P. 86.
30. Romer P. M. Endogenous Technological Change // *Journal of Political Economy*, 1990, V. 98, № 5, P. S. 71.
31. Sokolov S. L. Analysis of trends nad common factors of the state-private partnership in the Russian Federation : [Electronic resource] / S. L. Sokolov. — Access mode : <http://vestnik.uapa.ru/en/issue/2013/01/19> (date of circulation: 07.04.2013).

С.В. МАРИНІНА,
к.е.н., Київський інститут інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Відмінності та проблемні аспекти державної підтримки малого і середнього підприємництва в Україні та у Європейському Союзі

У статті виявлено особливості європейського і українського підходів до формування й розвитку малих та середніх підприємств. Визначено особливості фінансової підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва в Україні та їх адекватність сучасній європейській практиці.

Ключові слова: малі та середні підприємства, європейський підхід, український підхід, критерій кількості персоналу, фінансовий критерій, показники обігу.

С.В. МАРИНИНА
к.э.н., Киевский институт интеллектуальной собственности и права
Национального университета «Одесская юридическая академия»

Различия и проблемные аспекты государственной поддержки малого и среднего предпринимательства в Украине и в Европейском Союзе

В статье выявлены особенности европейского и украинского подходов формирования и развития малых и средних предприятий. Определены особенности финансовой поддержки субъектов малого и среднего предпринимательства в Украине и их адекватность современной европейской практике.

Ключевые слова: малые и средние предприятия, европейский подход, украинский подход, критерий количества персонала, финансовый критерий, показатели оборота.

S. MARYNINA,
PhD in economics, Kyiv Institute of Intellectual Property and Law
of National University «Odessa Academy of Law»

The differences and problematic aspects of the state support of small and medium entrepreneurship in Ukraine and in the European Union

In the article was identified the features of the European and Ukrainian approaches to the formation and development of small and medium enterprises. Was determined the features of financial support for the small and medium entrepreneurship in Ukraine and their adequacy to modern European practice.

Keywords: small and medium-sized enterprises, the European approach, the Ukrainian approach, the criterion of the number of personnel, the financial criterion, the turnover indicators.

Постановка проблеми. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом вимагає реформування державної підтримки малих та середніх підприємств та її адаптації до європейського законодавства.

У підходах до надання підтримки малих та середніх підприємств в Україні і Європейському Союзі існують значні відмінності, зокрема: в обсягах підтримки та структурі державної допомоги; надання державної допомоги в Україні не передбачає досягнення конкурентних показників діяльності малих та середніх підприємств; відсутні вимоги при наданні підтримки на рівні необхідного мінімуму для

досягнення визначених цілей; не існує оцінка впливу державної допомоги на конкуренцію. Це визначило актуальність запропонованого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішенню проблем розвитку і підтримки малого та середнього підприємництва в Україні присвячені наукові праці багатьох вітчизняних вчених, зокрема, З. Варналія, Л. Вороніної, В. Гейця, Н. Дмитренка, Ж. Дарій, Т. Осташко, А. Чухна, С. Шкарлета та інших. Особливої уваги заслуговує для розгляду наукова доповідь з даної проблеми фахівців ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

Разом з тим, незважаючи на вагомий внесок проведених досліджень, окремі аспекти проблеми малого та середнього підприємництва залишаються невирішеними: не сформульовано єдиного підходу до визначення поняття державної регуляторної політики сприяння розвитку малого та середнього бізнесу; не розроблено ефективного механізму реалізації регуляторної політики в цьому напрямі; відсутня стратегія державного сприяння розвитку малого та середнього підприємництва; потребує вдосконалення інформаційний механізм реалізації регуляторної політики держави.

Метою статті є визначення відмінностей розвитку щодо державної підтримки малих і середніх підприємств у Європейському Союзі та Україні.

Виклад основного матеріалу. Малі та середні підприємства (МСП) у сучасній економіці відіграють важливу роль. На цю категорію припадає більшість підприємств і значна кількість економічного потенціалу в частині створення робочих місць та виробництва.

Разом з тим, якщо порівняти з їхньою роллю в економіці, малі та середні підприємства відносно слабо представлені на світових ринках. Їм набагато складніше долати торговельні бар'єри з причин відсутності необхідних фінансових та людських ресурсів. При вирішенні цих проблем, це привело б до значного розширення міжнародної торгівлі.

Становлення в Україні конкурентного ринкового середовища неможливо без розвитку малого та середнього підприємництва, яке є найбільш динамічним сегментом у структурі економіки країни. Досвід показує, що тільки через взаємодію великих, середніх та малих підприємств досягається збалансований розвиток економіки [1].

В країнах Європейського Союзу внесок у додану вартість підприємств малого та середнього бізнесу за витратами виробництва сягає 66%, на таких підприємствах працює близько 70% зайнятого населення. В Україні кількість МСП у загальній кількості підприємств співпадає з аналогічними показниками у країнах ЄС практично на 99%, але прямі порівняння статистичних показників ЄС і України не релевантні, оскільки на відміну від України в країнах Євросоюзу діють різні критерії визначення малих та середніх підприємств, не дивлячись на те, що в ЄС розроблені єдині критерії Європейської комісії, які мають рекомендаційний характер [2].

До малих та середніх підприємств в Європейському Союзі відносяться на порядок більші під-

приємства порівняно з українськими. Саме цим пояснюється той факт, що на підприємствах малого та середнього бізнесу в Україні створюється лише близько 15% внутрішнього валового продукту, в той час коли у ЄС аналогічний показник сягає 60–70% у різних країнах.

В Україні на відміну від Європейського Союзу, за видами економічної діяльності 52% суб'єктів малого та середнього підприємництва працює у сфері оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів, а у сфері промисловості працює лише 7%. За такими видами діяльності, як операції з нерухомим майном, транспорт, складське господарство, інформація і телекомунікації, професійна та наукова діяльність працюють близько 5% суб'єктів малого та середнього бізнесу [3].

В країнах ЄС переважають підприємства малого та середнього бізнесу у високотехнологічних та наукомістких галузях. В «Акті про малий бізнес в Європі» [4], малий та середній бізнес розглядається як основний фактор структурної модернізації економіки, який покликаний забезпечити успішний перехід до економіки знань, що базується на засадах інноваційного розвитку. В Акті констатується, що «... процвітання Європейського Союзу у майбутньому залежить від того, чи буде використаний потенціал зростання та інновацій малих і середніх підприємств» [2; 4].

Розглянемо визначення малих та середніх підприємств з точки зору як європейської, так і української практики. Європейський підхід визначає, що серед підприємств, які відповідають визначеним ознакам, можуть вважатися лише ті малі та середні підприємства, що наймають до 250 осіб, їхній річний звітний обіг не перевищує 50 млн. євро, або їхній річний баланс не перевищує 43 млн. євро. У свою чергу МСП діляться на мікро-, малі та середні підприємства. При визначенні цих видів МСП застосовується спеціальні критерії (див. таблицю).

Наведені значення в табл. 1, вважаються максимальними. Разом з тим, при впровадженні цієї політики країни-члени ЄС у деяких випадках можуть встановлювати нижчі порогові значення або застосовувати ці критерії частково. При цьому, лише кількість працівників, як критерій кількості персоналу, залишається одним із найголовніших факторів, що приймається як основний. Додатковим фактором, що охоплює реальний обсяг та показники діяльності підприємства, а також його становище в порівнянні із конкурен-

Критерії визначення мікро-, малих та середніх підприємств у Європейському Союзі

Розмір	Кількість працівників	Обсяг	Загальний річний баланс
Мікро	< 10	≤ 2 млн. євро	≤ 2 млн. євро
Малі	< 50	≤ 10 млн. євро	≤ 10 млн. євро
Середні	< 250	≤ 50 млн. євро	≤ 43 млн. євро

* Джерело [1].

тами є фінансовий критерій. Проте, іноді обсяг не може бути єдиним фінансовим критерієм тому, що підприємства, які працюють у сфері торгівлі та дистрибуції мають вищі показники обігу, ніж підприємства виробничої сфери. Для подолання цих розбіжностей критерій обігу необхідно поєднати із показниками обігу, з урахуванням тих обставин, що вони відображають загальний обсяг підприємництва [1; 2].

При розгляді українського підходу до визначення малих та середніх підприємств слід зазначити, що суб'єктами господарювання визначаються учасники господарських відносин (фізичні та юридичні особи), які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи компетенцію господарських прав і обов'язків, мають відокремлене майно та несуть за своїми зобов'язаннями відповідальність в межах цього майна, крім випадків, передбачених чинним законодавством.

Український підхід до визначення малих та середніх підприємств затверджено в Господарському кодексі України, в якому надається визначення суб'єкта господарювання й визначається різниця між суб'єктами, які можуть вважатися мікро-, малими та середніми підприємствами.

При цьому згідно Господарського кодексу України малими (незалежно від форми власності) вважається підприємства, в яких середньооблікова чисельність працівників за звітний (фінансовий) рік не перевищує 50 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції за цей період не перевищує суми, еквівалентної 50 тис. євро за середньорічним курсом Національного банку України щодо гривні [1; 5; 6].

Тобто специфічними ознаками малого підприємства в Україні слід вважати насамперед його кількісні та якісні класифікаційні параметри. Крім вищезазначених кількісних ознак – кількість працюючих, обсяг річного обороту, визначених чинним законодавством України, до кількісних параметрів також відносять частку продажу на ринку, обсяг основних та оборотних засобів, обсяг капіталу, кількість виробленої продукції, управлінські витрати на одиницю продукції [6; 7; 8].

При узагальненні позитивних та негативних сторін розвитку малого підприємництва в Україні можна зазначити, що за кількісними оцінками розвиток цього сектору економіки практично відповідає європейським показникам, що підтверджує показник кількості суб'єктів малого та середнього підприємництва на тисячу населення, який зріс майже до 60 одиниць. В порівнянні: у Великій Британії – 59, Німеччині – 43, Франції – 42, Португалії – 66, Італії – 72. Позитивній динаміці його розвитку сприяли запровадження спрощеної системи оподаткування обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва, низка прогресивних норм регуляторної політики, реформування дозвільної системи тощо [6].

На сьогодні категорія малих та середніх підприємств відіграє важливу роль в економіці України. В 2015 р. 1,9 млн. суб'єктів господарювання було класифіковано до МСП, включаючи 1,6 млн. фізичних осіб. У цілому на малі та середні підприємства припадає 8,8 млн. робочих місць та обсяг збуту в розмірі 4,5 млрд. грн. Ці значення, відображають економічний потенціал МСП, що становить 99,97% суб'єктів господарювання, 76,4% робочих місць та 60,1% обсягу продажів.

Статистичний аналіз показує, що малі та середні підприємства мають більш важливе значення у сфері послуг, ніж у виробничій сфері. Такі види економічної діяльності як промисловість та транспорт є найменш залежними від малих та середніх підприємств, де їхня частка за всіма проаналізованими показниками менша, ніж в цілому по Україні. З іншого боку, у багатьох видах послуг важливість малих та середніх підприємств наближається до 100% [1; 3].

На малі та середні підприємства припадає 85,5% експортерів, проте, лише 39,6% загальної кількості трансакцій та 14,5% вартості експорту товарів. Великі експортери реалізують в середньому 15,9 товарів до 7,9 ринків, а для МСП відповідне значення становлять 5,2 товарів до 2,6 ринків. Середня вартість поставок, що здійснюється великими експортерами, майже у 4 рази перевищує середню вартість поставок МСП екс-

портерів, більшість із них представлена мікро фірмами (40%). Необхідно відмітити, що середні підприємства здійснюють трансакції більшої вартості (20,2% відправлень та 10,1% вартості експорту).

На категорію малих та середніх підприємств припадає 96,2% імпортерів, 63,5% загальної кількості трансакцій та 27,3% вартості імпорту товарів. Великі імпортери закупають у середньому 44,3% товарів на 6,2 ринках, а для МСП відповідні значення становлять 6,8% товарів на 1,9 ринках. Середнє значення закупівель, що здійснюється великими імпортерами у 4,6 рази перевищує середнє значення трансакцій малих та середніх підприємств, більшість із них представлені мікро фірмами (75,9%). Середні підприємства здійснюють більше закупівель значно більшої вартості (27,6% трансакцій, 15,3% вартості імпорту) [8].

На малі та середні підприємства у Європейському Союзі припадає 81% експортерів і 34% вартості експорту. Участь МСП є неоднорідною в різних країнах-членах ЄС. В Німеччині, Франції, Італії та Іспанії припадає понад 50% загального обсягу експорту, що здійснюється МСП за межі Євросоюзу. В Естонії, Ірландії, Латвії та Кіпру частка МСП у загальному експорті перевищує 50%, тоді як у Люксембурзі, Словаччині та Угорщині вона не перевищує 20%.

Така сама ситуація неоднорідності стосується в кількості імпортерів. У Литві, Латвії та Австрії частка малих та середніх підприємств у загальній кількості імпортерів перевищує 95%. У Німеччині, Чеській Республіці та Естонії вона близька до значення 60% [1].

Реформування державної допомоги бізнесу – процес який пройшли країни Європи, що інтегрувалися до ЄС. У основі цього процесу закладена ідея про те, що за наявності спільного для європейських країн ринку необхідні Єдині правила допомоги підприємствам, щоб забезпечити їм рівні конкурентні умови.

Для України необхідність удосконалення державної фінансової підтримки бізнесу важлива не лише у контексті зближення з ЄС, а й через можливість зменшити навантаження на бюджет, раціоналізувати витрачання державних ресурсів та модернізувати конкретну політику [2].

На сьогодні перешкоди для діяльності малих та середніх підприємств невпинно зменшується як на рівні всього Європейського Союзу, так і на рівні країн-членів, і цей процес постійно поглиблю-

ється. Деретуляція економіки в цілому та діяльності МСП важливі для України. Актуальними є спрощення оподаткування, лояльні правила здійснення бухгалтерського обліку, мінімізація різного роду дозвільних процедур, спрощений порядок реєстрації підприємств та їхнього виходу з бізнесу.

Специфікою української ситуації є те, що малі та середні підприємства розглядають переважно як фактор збільшення бюджетних доходів. В ЄС, на відміну від цього, наголошують на їх значній ролі у вирішенні соціальних проблем, у першу чергу щодо створення робочих місць та можливості зберегти рівень доходів тих, хто втратив роботу. Як у кризових умовах, так і в період стабільного розвитку МСП користуються значними преференціями. Гнучкість функціонування підприємств малого та середнього бізнесу, їх здатність до швидкого обороту капіталу, потенційно створює передумови для їх значної ролі у подоланні кризових явищ. Але ці передумови не можуть бути реалізовані самі по собі потрібна активна політика підтримки малого та середнього бізнесу [2].

В країнах ЄС спрощення умов оподаткування не викликає, на відміну від України, пропозицій щодо переходу до уніфікованих ставок оподаткування по всіх видах основних доходів. Незважаючи на декларації, розвиток малого та середнього бізнесу до останнього часу в Україні фактично не розглядався як пріоритетне завдання на загальнодержавному рівні.

В Україні фінансова підтримка підприємництва на рівні держави здійснювалося через програму «Мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва», на виконання якої у Державному бюджеті країни в 2013 р. та 2014 р. було виділено лише по 10,3 млн. грн., а в 2015 р. фінансування програми не було передбачено. Необхідно відмітити, що у рамках цієї програми суб'єктами малого підприємництва мали змогу отримати кредит середньої вартості 250 тис. грн. для відкриття власної справи або для виробництва, перероблення і збуту виробленої продукції, придбання техніки, обладнання, новітніх технологій, будівництва і реконструкції виробничих приміщень [2].

В Україні процес зміни правового поля діяльності малих та середніх підприємств розпочався з урахуванням досвіду ЄС. Найбільш прийнятним варіантом прискорення розвитку малого та середнього бізнесу є передбачене у проекті Розпорядження Кабінету міністрів України «Про схва-

лення Концепції державної економічної програми розвитку малого і середнього підприємництва на період до 2020 року» в якому планується розроблення державної програми розвитку малого і середнього бізнесу на період не менше 5 років, спрямованої на створення інституційної системи, що забезпечує реалізацію механізмів державної підтримки малого і середнього підприємництва, визначених у Законі України «Про розвиток малого і середнього підприємництва в Україні» та подальше впровадження норм Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом щодо малого та середнього бізнесу, що дозволить вирішити стратегічні питання розвитку цього сектора економіки [2].

Висновки

Зазначені в статті принципи формування й розвитку малого та середнього підприємництва можуть слугувати підґрунтям і стати керівними засадами при розробці організаційно-економічних складових програм підтримки малого та середнього бізнесу в Україні, а також створюють передумови ефективного використання його потенційних можливостей при реалізації перспективних напрямів та резервів розвитку.

Список використаних джерел

1. Угоди про вільну торгівлю та малі і середні підприємства: приклад України. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій: К., ВД «АДФ Україна», 2015 – 32 с.

2. Імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: економічні виклики та нові можливості: наукова доповідь / за ред. акад. НАН України В.М. Гейця та чл.–кор. НАН України Т.О. Осташко; НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України: К., 2016. – 184 с.

3. Державний комітет статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

4. Акт «Малий бізнес» для Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://eur_lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52008DC0394/

5. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436–IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/456-15/page/>

6. Шкарлет С.М. Інституціональні засади модернізації регуляторної діяльності в Україні: монографія / С.М. Шкарлет, Ж.Д. Дарій, Т.М. Зосименко. – Чернівці: Чернігівський державний технологічний університет, 2012. – 273 с.

7. Про державну підтримку малого підприємства в Україні: Закон України від 23.10.2000 р. № 2063–III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2063-14/>

8. Дмитренко Н. Критерії визначення та місце малих підприємств в структурі ринкової економіки / Н. Дмитренко / Вісник Донецького національного університету. Серія: економіка і право. 2007. – Вип. 1. – С. 145–150.

О.М. ШАРАПА,

к. е. н., Київський національний торговельно-економічний університет

Класифікація та оцінка фінансових інвестицій у бухгалтерському обліку за міжнародними та національними стандартами

В статті узагальнено й уточнено існуючу класифікацію фінансових інвестицій, а також визначено ознаки, які забезпечать належну організацію бухгалтерського обліку та аналізу з метою надання необхідної інформації користувачам щодо фінансових інвестицій.

Ключові слова: фінансові інвестиції, національні стандарти, міжнародні стандарти, класифікація, оцінка.

О.Н. ШАРАПА,

к. э. н., Киевский национальный торгово-экономический университет

Классификация и оценка финансовых инвестиций в бухгалтерском учете по международным и национальным стандартам

В статье обобщено и уточнено существующую классификацию финансовых инвестиций, а также определены признаки, которые обеспечат надлежащую организацию бухгалтерского учета и анали-

за с целью предоставления необходимой информации пользователям по финансовым инвестициям.

Ключевые слова: финансовые инвестиции, национальные стандарты, международные стандарты, классификация, оценка.

O. SHARAPA,

Ph.D., Kyiv National Trade and Economic University

Classification and measurement of financial investments accounting for international and national standards

The article summarized and clarified the existing classification of financial investments and also the features that will ensure proper organization of accounting and analysis to provide necessary information to users on financial investments.

Keywords: financial investment, national standards, international standards, classification and evaluation.

Постановка проблеми. Однією з умов успішного та ефективного функціонування суб'єктів господарювання в умовах ринкової конкуренції є їх інвестиційна активність, оскільки саме інвестиції є тією рушійною силою, за допомогою якої стає можливим початкове функціонування підприємства, а в подальшому і розширене відтворення його діяльності. Інвестування вільних коштів у фінансові інструменти має на меті: одержання в майбутньому прибутку, перетворення вільних заощаджень на високоліквідні цінні папери, контроль над підприємством-емітентом тощо.

Саме класифікація інвестицій визначає їх облікове відображення. Адже вирішення питання про відображення господарських операцій підприємств на відповідних рахунках бухгалтерського обліку залежить від правильного аналізу їх сутності, впливу на результати роботи економічного суб'єкта й від конструкції плану рахунків. Крім того, вибір того чи іншого варіанта оцінки й обліку фінансових інвестицій значною мірою залежить від їх правильної класифікації. Недостатній науковий рівень дослідження цих питань у сучасних умовах зумовив вибір теми та напряму даної статті.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Теоретичним, методичним і практичним питанням оцінки фінансових інвестицій присвячена значна кількість праць в економічній науці. Дана проблематика певною мірою досліджувалася у працях таких вчених: М.І. Бондар, Є.Ф. Брігхем, А.Г. Загородній, Н.А. Дехтяр, О.Є. Кузьмін, О.В. Люта, Н.Г. Пігуль, К.С. Царихин, І.Й. Яремко та ін.

Метою статті є класифікація фінансових інвестицій у бухгалтерському обліку, оскільки нині не існує єдиної чіткої класифікації фінансових інвестицій.

Виклад основного матеріалу. Будь-яка класифікація базується на певних ознаках. Виді-

лення тієї або іншої ознаки класифікації, звичайно, залежить від цілей, які ставлять перед собою дослідники [1, с. 235]. Відомо й те, що те саме поняття може бути прокласифікованим за різними ознаками. При цьому можуть братися до уваги й допоміжні ознаки – несуттєві ознаки предметів. Бажано, щоб поділ роду на види відбувався на основі властивих йому істотних рис.

Якщо говорити про застосування класифікації в бухгалтерському обліку та економічному аналізі, то такі ознаки передусім повинні впливати на облікове відображення об'єкта дослідження та оперативність забезпечення керівництва необхідною інформацією для прийняття виважених рішень.

Класифікація предмета неможлива без знання про його сутність. Саме тому для правильної побудови класифікації фінансових інвестицій велике значення має опис видів цінних паперів, які найчастіше і стають об'єктом придбання та відображення на рахунках 14 «Довгострокові фінансові інвестиції» і 35 «Поточні фінансові інвестиції».

Цінні папери, що обертаються на ринку цінних паперів, можна класифікувати відповідно до Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» (табл.).

Насамперед слід розуміти, що цінний папір – це грошовий документ, що засвідчує майнове право або відносини позики власника документа стосовно особи, що емітувала цей документ. Характеризуючи цінні папери, слід згадати про їх поділ на ринкові та неринкові [2, с. 67].

Неринковими є цінні папери особливого виду, до яких відносять ощадні облігації, облігації пенсійних фондів та інші, що за умови випуску закріплені за визначеними фізичними та юридичними особами без права їх передання.

Класифікація цінних паперів відповідно до Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок»

Класифікаційна ознака	Види цінних паперів	Характеристика
1. За порядком їх розміщення (видачі)	Емісійні	Цінні папери, що посвідчують однакові права їх власників у межах одного випуску стосовно особи, яка бере на себе відповідні зобов'язання (емітент)
	Неемісійні	Цінні папери, що не належать до емісійних
2. За формою існування	Документарні	Цінний папір, що випущений у паперовій формі
	Бездокументарні	Цінний папір, що існує в іншій ніж документарній формі (запис на рахунку)
3. За формою випуску	Цінний папір на пред'явника	Цінний папір, посвідчені права якого належать пред'явникові цінного папера
	Іменний цінний папір	Цінний папір, посвідчені права якого належать особі, зазначеній у цінному папері
	Ордерний цінний папір	Цінний папір, посвідчені права якого належать особі, зазначеній у цінному папері, яка може сама здійснити ці права або призначити своїм розпорядженням (наказом) іншу уповноважену особу
4. За групами цінних паперів у цивільному обороті	Пайові	Посвідчують участь їх власника у статутному капіталі (крім інвестиційних сертифікатів та сертифікатів ФОН), надають власнику право на участь в управлінні емітентом (крім сертифікатів ФОН) і отримання частини прибутку, зокрема у вигляді дивідендів, та частини майна у разі ліквідації емітента (крім сертифікатів ФОН)
	Боргові	Посвідчують відносини позики і передбачають зобов'язання емітента сплатити у визначений строк кошти відповідно до зобов'язання
	Іпотечні	Цінні папери, випуск яких забезпечено іпотечним покриттям та які посвідчують право власників на отримання від емітента належних їм коштів
	Приватизаційні	Посвідчують право власника на безоплатне одержання у процесі приватизації частки майна державних підприємств, державного житлового фонду, земельного фонду
	Похідні	Цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом строку, встановленого договором, цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів
	Товаророзпорядчі	Цінні папери, які надають їх держателю право розпоряджатися майном, указаним у цих документах

Джерело: складено автором за [8].

На противагу цьому виду, ринковими цінними паперами є такі, що беруть участь в обігу, з ними дозволяється проводити операції купівлі-продажу, що призведе до подальшої зміни власника цінного паперу.

Цінні папери можна класифікувати також за місцем обігу. З цієї точки зору вони поділяються на цінні папери грошового ринку та цінні папери ринку капіталів. Прерогативою грошового ринку є казначейські векселі, депозитні сертифікати, комерційні цінні папери терміном дії до одного року. Ринок капіталів має в обігу як боргові, так і пайові цінні папери [3, с. 99].

Проаналізуємо вимоги стандартів бухгалтерського обліку щодо виділення тих чи інших видів

фінансових інвестицій. Безпосередньо в МСФЗ чітко не визначено класифікації фінансових інвестицій. Проте, проаналізувавши вимоги міжнародних стандартів, нами виділено ознаки, які доцільно покласти в основу їх класифікації з метою визначення облікових підходів та подання у фінансовій звітності:

- мета придбання фінансових інвестицій;
- рівень впливу інвестора, який при цьому досягається;
- характер взаємовідносин;
- наявність активного ринку, на якому котируються цінні папери, які є свідченням здійсненої інвестиції.

П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» також не дає чіткого уявлення про можливі види та класифікаційні ознаки інвестицій. Це стосується поділу фінансових інвестицій на поточні і довгострокові. Довгостроковими є інвестиції, які утримуються підприємством понад один рік, а також усі інші інвестиції, які не можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент. Постає питання: як класифікувати інвестицію, яку ми придбали на кілька років, але за певних обставин продали через кілька місяців після придбання. Для цього мають бути передбачені спеціальні рахунки та механізми переведення інвестицій з довгострокових у короткострокові.

Хоча за міжнародними стандартами підприємство може в балансі не розподіляти інвестиції на поточні й довгострокові, їх оцінка повинна проводитися відповідними методами, що встановлені для кожного з указаних видів інвестування.

За періодами інвестування виділяють короткострокові і довгострокові інвестиції підприємства. Короткострокові інвестиції характеризують вкладення капіталу на період до одного року. Основу короткострокових інвестицій підприємства становлять його короткострокові фінансові вкладення. Довгострокові інвестиції характеризують вкладення капіталу на період більше одного року [4, с. 173]. У практиці великих інвестиційних компаній довгострокові інвестиції деталізуються так: 1) до двох років; 2) від двох до трьох років; 3) від трьох до п'яти років; 4) понад п'ять років [10, с. 75–78].

Вкладаючи свої активи в інші підприємства, інвестор обліковує їх не серед ресурсів, призначених для внутрішнього споживання або експлуатації, а як сукупність активів, об'єднаних назвою «інвестиції». Тобто з моменту інвестування вони вже не є для підприємства–інвестора його будівлями, спорудами, обладнанням, коштами або запасами, а, незалежно від своєї форми, вважаються акціями, паями (частками), наданими позиками. Вкладені (інвестовані) в інше підприємство ресурси є фінансовими активами інвестора або його фінансовими інструментами. З іншого боку, на балансі підприємства – об'єкта інвестування – ці ресурси, взяті до обліку як цілком визначені види активів, у своїй вартісній сукупності є інвестиційною власністю підприємства–інвестора.

До таких підприємств належать асоційовані, дочірні та спільні підприємства.

Велика кількість питань виникає при використанні міжнародних стандартів у вітчизняній прак-

тиці. МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства» визначає асоційоване підприємство як суб'єкт господарювання, зокрема суб'єкт господарювання, який не є корпорацією (наприклад, партнерство), що його контролює інший суб'єкт господарювання (відомий як материнське підприємство) [5].

Згідно з П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств» дочірнє підприємство – це підприємство, яке перебуває під контролем материнського підприємства [6]. Що стосується «спільної діяльності», то вона визнається як «господарська діяльність зі створенням або без створення юридичної особи, яка є об'єктом спільного контролю двох або більше сторін відповідно до письмової угоди між ними» [7].

Фінансові інвестиції відіграють важливу роль в діяльності цих підприємств.

Підходів до визначення та класифікацій фінансових інвестицій багато як в науковій так і в законодавчій базі. Їх можна класифікувати за такими ознаками [9, с. 105–108]:

- для цілей оподаткування (фінансові, капітальні, реінвестиції);
- за об'єктами вкладення (фінансові та капітальні);
- за терміном вкладання (довгострокові та поточні), в свою чергу довгострокові фінансові інвестиції поділяються на інвестиції пов'язаним сторонам, які обчислюються за методом участі в капіталі; інші інвестиції пов'язаним сторонам та інвестиції не пов'язаним сторонам.
- за типом відносин між інвестиціями та об'єктом – це інвестиції, які засвідчують відносини позики (боргові відносини) та права власності на частку в майні підприємства;
- за видом діяльності підприємства і належать до фінансової та інвестиційної діяльності.

Що стосується бухгалтерського підходу до класифікації фінансових інвестицій, то основоположним нормативним документом для цього є П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції».

Висновки. Нами зроблене узагальнення й уточнення існуючих класифікацій фінансових інвестицій, а також визначені ознаки, які забезпечать належну організацію бухгалтерського обліку та аналізу з метою надання необхідної інформації користувачам щодо фінансових інвестицій. Пропонуємо здійснювати класифікацію фінансових інвестицій за такими ознаками:

термін утримання, ступінь впливу на об'єкт інвестування, джерела придбання, ступінь оплати, спосіб зберігання, метод оцінювання в бухгалтерському обліку.

Найбільше практичне значення має поділ фінансових інвестицій відповідно до запропонованої класифікаційної ознаки «за методом оцінки в бухгалтерському обліку». За цією ознакою фінансові інвестиції класифікуються залежно від методу грошової оцінки, за яким відповідно до вимог П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» вони повинні визнаватися й відображатися в бухгалтерській звітності. Від обґрунтованого вибору цих методів оцінки залежить вірогідність й об'єктивність звітної інформації про фінансовий стан і результати господарської діяльності, яка формується для надання зацікавленим користувачам.

Висновки

Отже, результатом проведеного дослідження стала розроблена класифікація фінансових інвестицій на основі розглянутих підходів. Запропонована класифікація дає детальну інформацію про наявні в підприємства інвестиції, а також дає змогу чітко фіксувати будь-які зміни в їх структурі. За умови введення відповідної аналітики до робочого плану рахунків, стає можливим визначення ефективності тих чи інших видів інвестицій, що важливо для управлінського персоналу.

Список використаних джерел

1. Царихин К.С. Фондовый рынок и мир / К.С. Царихин. – М.: Выведение, 2008. – 896 с.

2. Бондар М.І. Інвестиційна діяльність: методика та організація обліку і контролю : монографія / М.І. Бондар – К. : КНЕУ, 2008. – 256 с.

3. Брігхем Е. Ф. Основи фінансового менеджменту / Е.Ф. Брігхем ; пер. з англ. – К. : Молодь, 1997. – 1000 с.

4. Яремко І.Й. Економічні категорії в методології обліку: Монографія. – Львів: Каменяр, 2002. – 192 с.

5. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_046

6. П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств»: [Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 07.07.99 р. № 163] [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0499-99>

7. П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції»: [Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 26.0.2000р. № 91] [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0284-00>

8. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» № 3480-IV від 23.02.2007 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3480-15/page5>

9. Загородній А.Г. Капітал підприємства: формування та реалізація: Монографія / А.Г. Загородній, О.Є. Кузьмін, І.Й. Яремко. – Львів: ЗУКЦ, ПП НВФ «Бі-арп», 2011. – 224 с.

10. Дехтяр Н. А. Фінансовий механізм діяльності суб'єктів господарювання [Текст] : монографія / Н.А. Дехтяр, О.В. Люта, Н.Г. Пігуль. – Суми : «Університетська книга», 2011. – 182 с.

УДК 338.4:[004+007+654.19+655.1]

О.В. МЕЛЬНИКОВ,

к.т.н., докторант Академії фінансового управління

Методологічні аспекти формування безпеки інформаційної сфери як основи її сталого розвитку

Сьогодні інформаційна сфера забезпечує не лише задоволення інформаційних потреб кожної людини та економічний розвиток певної країни, але перетворюється на поле геополітичного протистояння. Україна робить перші кроки на шляху формування системи захисту власної інформаційної сфери. Сформовані методологічні засади передбачають консолідацію зусиль суб'єктів інформаційної безпеки та суб'єктів державного управління інформаційною сферою для формування безпечних умов її розвитку.

Ключові слова: інформаційна сфера, інформаційна безпека, безпека, загроза, суб'єкт управління, знання.

Методологические аспекты формирования безопасности информационной сферы как основы ее устойчивого развития

Сегодня информационная сфера обеспечивает не только удовлетворение информационных потребностей каждого человека и экономическое развитие определенной страны, но превращается в поле геополитического противостояния. Украина делает первые шаги на пути формирования системы защиты собственной информационной сферы. Сформированы методологические основы предусматривают консолидацию усилий субъектов информационной безопасности и субъектов государственного управления информационной сферой для формирования безопасных условий ее развития.

Ключевые слова: информационная сфера, информационная безопасность, безопасность, угроза, субъект управления, знания.

A. MELNIKOV,

Ph. D (Technics), Academy of Financial Management, Postdoctoral candidate,

Methodological aspects of formation of information sphere security as the basis for its sustainable development

Today, the information sphere provides not only satisfaction of information needs of every person and economic development of a certain country, but turns into a field of geopolitical confrontation. Ukraine is taking the first steps towards the formation of a system to protect its own information sphere. The methodological bases are formed to consolidate the efforts of the subjects of information security and the subjects of state management of the information sphere for the formation of safe conditions for its development.

Keywords: Information sphere, information security, security, threat, subject of management, knowledge

Постановка проблеми. Найважливіші інтереси людини, суспільства, держави, та й усієї цивілізації в даний час значною мірою визначаються станом інформаційної сфери. На сьогодні більшість країн світу вважає функціонування інформаційних технологій і телекомунікаційних систем питанням державного значення. У багатьох країнах уже давно зрозуміли, що інформаційні технології є рушієм структурних змін економіки, що забезпечують прогрес країни, зростання добробуту її громадян [1]. Відтак для суспільного розвитку останніх десятиліть характерне більш активне застосування електронних засобів комунікації, домінування телебачення та Інтернету, що у свою чергу спричинило не лише повніше задоволення інформаційних потреб, але й появу ряду загроз і ризиків, що вимагає ретельного розгляду проблеми забезпечення безпеки інформаційної сфери як основи її сталого розвитку.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженням інформаційної сфери займалися такі вітчизняні та закордонні вчені як І. Арістова,

О. Баранов, А. Бріггз і П. Коблі, Ю. Бурило, М. Каспельс, В. Конах, М. Маклюєн, Ф. Махлуп, О. Онищенко та В. Горовий, Е. Семенюк, А. Урсул, О. Чубукова та ін. Питання інформаційної безпеки, її стану і перспектив розвитку, методологічне та теоретичне підґрунтя досліджуваної проблеми висвітлювалося в наукових працях таких авторів, як: З. Бжезинський, Л. Браун, А. Гальчинський, О. Голобуцький, П. Друкер, Я. Жаліло, О. Зоценко, І. Колідушко, А. Колодюк, Е. Лемберг, В. Ліпкан, Є. Макаренко, Н. Марчук, Г. Почепцов, А. Пшеворський, М. Роуз, Е. Тофлер, Ф. Фукуяма, С. Чукут та ін.

Мета статті полягає в обґрунтуванні методологічних засад формування безпеки інформаційної сфери України як основи її сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Розвиток і впровадження у всі сфери людської діяльності інформаційних технологій істотно впливає на суспільство, адже поруч із можливістю отримувати і використовувати інформаційну продукцію, для реалізації індивідуальних інтересів кожної особи та держави загалом все більш важливою стає

надійна система забезпечення безпеки інформаційної сфери, основою якої, на нашу думку, повинна бути інформаційна безпека. Зазначене обґрунтовується тим, що високі темпи розвитку інформаційних технологій наприкінці ХХ ст. не тільки зробили загальнодоступною інформаційну продукцію, але через цілеспрямовані або ненавмисні впливи на інформаційну сферу з боку зовнішніх або внутрішніх джерел суттєво розширили коло можливих інформаційних загроз, що, у свою чергу, сприяло тому, що однією з найважливіших складових національної безпеки стала інформаційна безпека держави, яка формує умови для зайняття належного місця країною на світовій арені, посилення конкурентних позицій та забезпечення доступу населення до лімітованих ресурсів.

Інформаційна безпека як окрема складова національної безпеки хоч і є відносно новим напрямом, але за відносно нетривалий період свого існування характеризується суттєвою зміною завдань: від захисту інформації, у т. ч. фізичного, до формування та контролю інформаційного простору, що дозволяє констатувати факт швидкого розвитку інформаційного суспільства.

Узагальнюючи результати досліджень вітчизняних і зарубіжних учених під інформаційною безпекою, на нашу думку, слід розуміти забезпечення доступу людини у будь-який час до інформаційної продукції, необхідної для її всебічного розвитку (за умов дотримання принципів щодо повноти, своєчасності та доступності інформації) [2, С. 65].

Відслідковуючи завдання, які ставились перед інформаційною безпекою упродовж існування інституту держави, можна дійти висновку, що на зламі тисячоліть відбулася зміна у трактуванні суті цієї складової національної безпеки, коли окрім захисної функції, яка, зокрема, на рівні окремої країни полягала у збереженні недоторканості національного інформаційного простору, більш важливим стало формування цього простору, насичення його національним інформаційним продуктом для більш успішного вирішення завдань у політичній, економічній, соціальній та інших сферах життя. Окрім цього, зросла і важливість ефективного застосування інформаційної безпеки певної країни для вирішення як внутрішньополітичних, так і зовнішніх конфліктів, тобто вагомою стала регулятивна функція, яка забезпечує керованість процесу функціонування та розвитку інформаційної сфери певної країни.

Важливо і те, що інформаційна безпека належить до тих різновидів безпеки, де національний та міжнародний аспекти нерозривно пов'язані між собою. Це означає, що йдеться про той вид національної безпеки, який водночас є суто національним й інтернаціональним за своїм змістовим наповненням й за своїми формами [3; 4].

Не можна оминати увагою і той факт, що уже сьогодні можна виділити групу інформаційно «багатих» і «бідних» країн, що спричиняє виникнення нових глобальних загроз. Використання сучасних інформаційних технологій і засобів впливу високорозвинутих країн на менш технологічно розвинуті країни світу призвело до зміни балансу сил, обумовило нові точки зіткнення інтересів традиційних і нових центрів глобальної взаємодії [5; 6].

У відповідності до вищевикладеного, вважаємо за доцільне погодитися із думкою І. Герасименко та І. Петрова, що забезпечення безпеки передбачає збереження існуючих умов або позитивний розвиток певної системи шляхом попередження й усунення негативного впливу на неї будь-яких факторів [7]. Тобто забезпечення безпеки інформаційної сфери повинно передбачати захист як виробників вітчизняного інформаційного продукту, так і споживачів, інфраструктуру та уможливити здійснення відповідних дій з метою досягнення визначених національних інтересів [8].

Водночас, виходячи з вищевикладеного, доцільно наголосити, що пріоритетним у сучасних умовах розвитку суспільства є формування та розвиток інформаційної сфери у відповідності до національних інтересів. Тут доречно процитувати статтю сімнадцятої Конституції України: «Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» [9]. У зв'язку із цим зростає важливість ефективності виконання своїх функцій Державним комітетом телебачення і радіомовлення України, основними завданнями якого є забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері телебачення і радіомовлення, інформаційній та видавничій сфері [10].

Окремо потрібно наголосити, що засоби масової комунікації є важливим елементом системи забезпечення інформаційної безпеки України. Вони висвітлюють події в Україні та світі, у т. ч. інформують про діяльність органів державної влади; впливають на формування громадської думки; ство-

рюють своєрідні зворотні зв'язки між владою та громадськістю. Активна діяльність засоби масової комунікації є необхідною передумовою формування повноцінної інформаційної сфери України та гарантування інформаційної безпеки, виступаючи, таким чином, важливим фактором інформаційної безпеки та впливаючи прямо чи опосередковано на інші складові національної безпеки.

Головною метою системи забезпечення інформаційної безпеки України як основи її сталого розвитку потрібно вважати забезпечення вільного виробництва та розповсюдження інформаційної продукції для задоволення потреб кожного громадянина із одночасним захистом національного інформаційного простору від зовнішніх і внутрішніх інформаційних загроз. Фактично мова йде тут про завдання сучасної інформаційної політики України.

Сформуємо методологічні засади забезпечення безпеки інформаційної сфери України, що є важливим завданням та обумовлено зростанням кількості загроз для її сталого розвитку та потребою забезпечення інформаційної безпеки, як складової національної безпеки України. Тут необхідно відзначити, що сталий розвиток інформаційної сфери полягає у створенні відповідних умов для стійкого зростання виробництва інформаційної продукції, що здатне забезпечити інтереси теперішнього та прийдешнього поколінь за умови забезпечення інформаційної безпеки [2, С. 65].

Основними суб'єктами реалізації державної інформаційної політики України є центральні органи виконавчої влади, які формують та реалізують державну політику в таких сферах:

- освіти і науки, інтелектуальної власності, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, інформатизації, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, створення умов для розвитку інформаційного суспільства, а також у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю навчальних закладів незалежно від їх підпорядкування і форми власності;
- культури та мистецтв, охорони культурної спадщини, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей, державної мовної політики, а також у сфері формування та реалізації державної політики у сфері кінематографії;
- інформатизації, електронного урядування, формування і використання національних елек-

тронних інформаційних ресурсів, розвитку інформаційного суспільства;

- телебачення і радіомовлення, інформаційній та видавничій сферах [11].

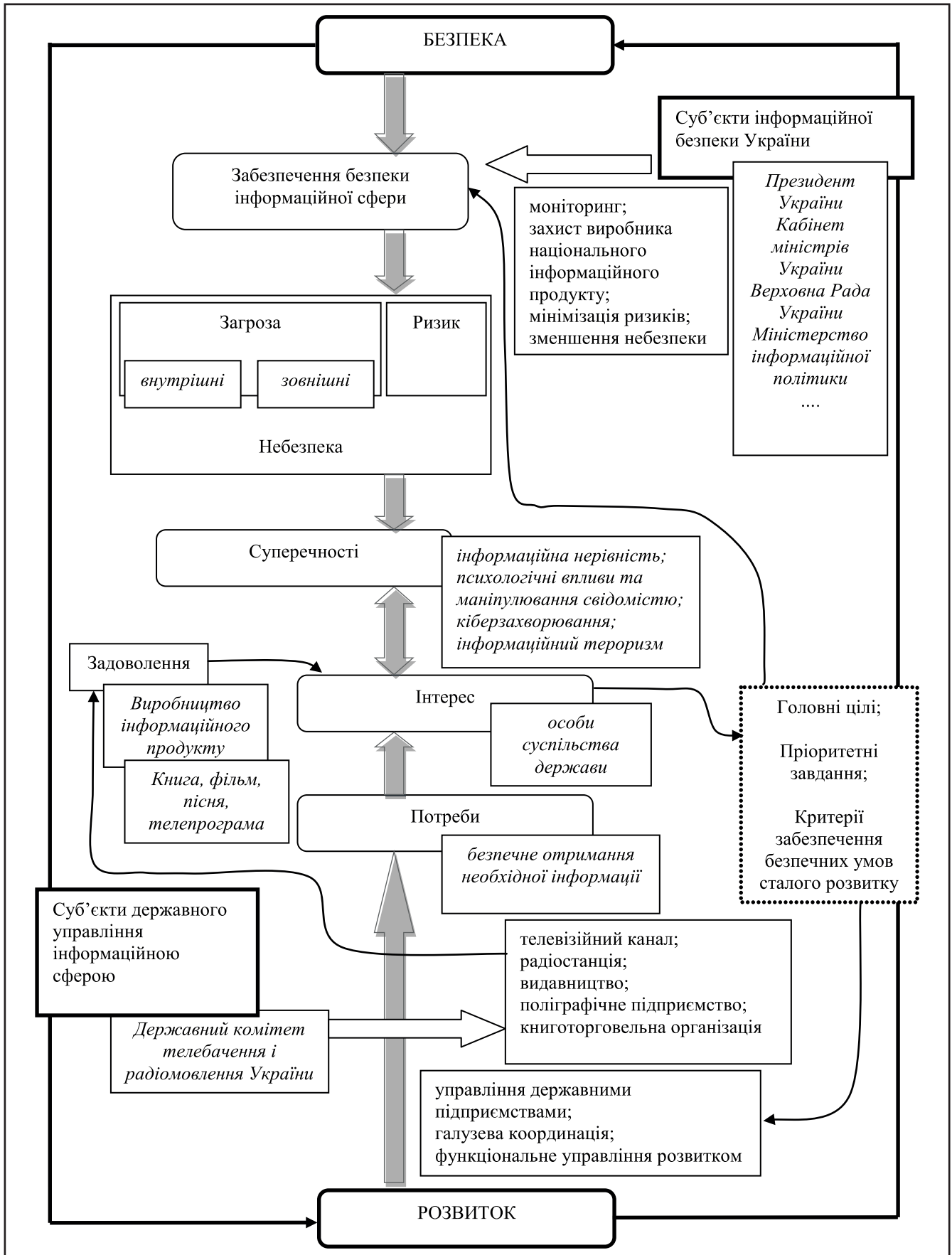
В листопаді 2014 року ще одним суб'єктом реалізації державної інформаційної політики стало Міністерство інформаційної політики України, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах інформаційного суверенітету України, державного іномовлення та інформаційної безпеки [12].

Беручи до уваги визначені вище теоретичні засади гарантування безпеки інформаційної сфери нами розроблено механізм забезпечення безпеки сталого розвитку інформаційної сфери України (див. рис.). Суттю цього механізму є те, що сталий розвиток інформаційної сфери досягається через взаємодію суб'єктів інформаційної безпеки та суб'єктів реалізації державної інформаційної політики України.

Сталий розвиток інформаційної сфери визначається взаємопов'язаними складовими: економічною, соціальною й екологічною. Основними критеріями сталого економічного розвитку інформаційної сфери є виробництво безпечної продукції (неекстремістського змісту) з метою задоволення потреб людей у всебічному розвитку, забезпечення економічної ефективності виробництва, що дозволяє вести розширене відтворення. Соціальна складова стійкого розвитку охоплює підвищення рівня та якості життя людей. Стійке природокористування пов'язане із забезпеченням у даний час і довготривалій перспективі якості навколишнього середовища та збереженням ресурсів.

Головними цілями державної політики щодо забезпечення безпеки інформаційної сфери України необхідно вважати:

- забезпечення реалізації конституційних прав громадян на вільний доступ і використання інформаційної продукції для незабороненої законом діяльності, фізичного та інтелектуального розвитку;
- забезпечення інтересів людини і громадянина в інформаційній сфері, продовження демократичного розвитку, досягнення та підтримання суспільної згоди;
- створення умов для сталого розвитку інформаційної інфраструктури, забезпеченні конституційних прав і свобод громадян на доступ і використання

Механізм забезпечення безпеки сталого розвитку інформаційної сфери України

Джерело: узагальнено автором на основі [2; 7]

ними інформаційної продукції з метою підтримання непорушності конституційного ладу, суверенітету та територіальної цілісності України, політичної, економічної та соціальної стабільності в державі.

У відповідності до переліку головних цілей можна визначити сукупність пріоритетних завдань забезпечення безпеки сталого розвитку інформаційної сфери.

Стратегічним завданням системи забезпечення інформаційної безпеки України є створення умов для сталого розвитку інформаційної сфери, забезпечення присутності держави в світовому інформаційному просторі з метою протидії інформаційним загрозам, задоволення інформаційних потреб громадян і захисту національної інформаційної сфери.

Завдання системи забезпечення інформаційної безпеки полягає у:

- здійсненні моніторингу інформаційного простору України;
- сприянні всебічному розвитку інформаційної інфраструктури;
- підтримці діяльності національних засобів масової комунікації;
- забезпеченні вільного виробництва та поширення вітчизняної інформаційної продукції;
- захисті прав власності усіх учасників інформаційної діяльності;
- збереженні за органами державної влади можливості регулювати розвиток інформаційної сфери;
- законодавчій підтримці державної інформаційної політики.

Висновки

Узагальнюючи, необхідно ще раз підкреслити, що формування безпеки інформаційної сфери як основи її сталого розвитку залежить як від дій суб'єктів інформаційної безпеки щодо протидії та зменшенню негативних наслідків реалізації внутрішніх і зовнішніх загроз, так і суб'єктів реалізації державної інформаційної політики України, діяльність яких спрямована на формування сприятливих умов діяльності виробників інформаційної продукції.

В подальшому доцільно приділити увагу розробленню організаційного механізму взаємодії суб'єктів безпеки та суб'єктів реалізації державної інформаційної політики для концентрації зусиль з забезпечення безпечних умов сталого розвитку інформаційної сфери України.

Список використаних джерел

1. Брайсон Д. М. Стратегічне планування для державних та неприбуткових організацій : пер. з англ. / Д. М. Брайсон. — Львів : Літопис, 2004. — 352 с.
2. Концептуальні засади забезпечення сталого розвитку інформаційної сфери України / [Я. В. Котляревський, О. В. Мельников, А. М. Штангрет, Е. П. Семенюк, В. І. Воробйов]. — К. : Центр учбової літератури, 2016. — 148 с.
3. Інформаційне суспільство. Шлях України. — К.: Фонд «Інформаційне суспільство України», 2004. — 290 с.
4. Міжнародна інформаційна безпека : Сучасні виклики та загрози. — К.: Центр вільної преси, 2006. — 916 с.
5. Богданович В. Ю. Методичний підхід до формалізації стратегічного планування у сфері державного управління забезпеченням національної безпеки держави України / В. Ю. Богданович, А. І. Семенченко // Вісник НАДУ. — 2006. — № 4. — С. 123–128.
6. Інформаційне суспільство в Україні : Глобальні виклики та національні можливості : Аналіт. доп. / Д. В. Дубов, О. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк. — К.: НІСД, 2010. — 64 с.
7. Герасименко І. А. Фактори стабільного розвитку економічних систем / І. А. Герасименко, І. В. Петрова // Економічний і соціальний розвиток України в XXI ст. : Міжнарод. наук.-прак. конф. молод. вчених, 23–24 лют. 2006 р.: тези доп. — Ч. 1. — Тернопіль, 2006. — С. 331–333.
8. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» від. 25.02.2017 р. № 47/2017 // Урядовий кур'єр. — 2017. — 28 лют. (№ 38).
9. Конституція України, ухвалена 02.10.1992 р. (ост. зміни 30.09.2016 р.) / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 21.05.2017 р.).
10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державний комітет телебачення і радіомовлення України» від 13.08.2014 р. № 34 (ост. зміни 06.04.2017 р.) / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/341-2014-%D0%BF> (дата звернення 21.05.2017 р.).
11. Концепція інформаційної безпеки : Проект [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://mir.gov.ua/done_img/d/30-project_08_06_15.pdf (дата звернення 21.05.2017 р.).
12. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання діяльності Міністерства інформаційної політики України» від 14.01.2015 р. № 2 (ост. зміни 17.03.2017 р.) / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2-2015-%D0%BF> (дата звернення 21.05.2017 р.).

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

А.О. ЗАЙНЧКОВСЬКИЙ,
д.е.н., професор, Національний університет харчових технологій
Ю.Л. ТРУШ,
к. е. н., доцент, Національний університет харчових технологій
Ю.Г. ЛЕВЧЕНКО,
к. е. н., доцент, Національний університет харчових технологій

Оцінка праці та інноваційного внеску спеціалістів у підвищення якості продукції в процесі проектно-конструкторських робіт

В статті запропоновано оцінку праці та інноваційного внеску спеціалістів в процесі проектно-конструкторських робіт, що дає змогу визначити ефективність праці робітників в ході робіт зазначеного виду, і в свою чергу позитивно відобразитися на якості готової продукції.

Ключові слова: система управління, продукт, підприємство, якість.

А. А. ЗАИНЧКОВСКИЙ,
д. э. н., профессор., Национальный университет пищевых технологий
Ю. Л. ТРУШ,
к. э. н., доцент, Национальный университет пищевых технологий
Ю. Г. ЛЕВЧЕНКО,
к. э. н., доц., Национальный университет пищевых технологий

Оценка труда и инновационного вклада специалистов в повышение качества продукции в процессе проектно-конструкторских работ

В статье предложено оценку труда и инновационного вклада специалистов в процессе проектно-конструкторских работ, что позволяет определить эффективность труда рабочих в ходе работ данного вида, и в свою очередь положительно отразиться на качестве готовой продукции.

Ключевые слова: система управления, продукт, предприятие, качество.

Evaluation work and innovative contribution of experts in improving product quality during the design work

In the article the evaluation work and innovative contributions of experts in process design work, allowing you to determine the effectiveness of workers in the work of this type, and in turn positively appear on product quality.

Keywords: *system management, product, enterprise, quality.*

Постановка проблеми. Проектно–конструкторська підготовка виробництва у системі управління якістю продукції та забезпечення її конкурентоспроможності має загальне значення.

Якість продукції бере початок з технічної ідеї спеціалістів, довіреної, адекватної ситуації на споживчому ринку та відображає своє вдосконалення в розрахунках, схемах, проектах.

В зв'язку з цим, проведення оцінки праці спеціалістів, а отже їх якості роботи і ефективність праці, що залежить і від інноваційних важелів, розглядається, як елемент комплексного управління якістю продукції на підприємстві, яке веде до підвищення її конкурентоспроможності та конкурентоспроможності підприємства в цілому.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Теоретико–методологічні й економіко–організаційні аспекти оцінки праці та інноваційного внеску спеціалістів у підвищення якості продукції на підприємствах відображені в роботах провідних дослідників в області якості: В. Антонюк, Л.Л. Антонюк, І.Т. Балабанов, О.Ф. Белов, С.І. Пирожков, Д.Бердников, С.Б. Перминов [1,2,3,4,5,6].

Метою статті є обґрунтування проведення оцінки праці та інноваційного внеску спеціалістів у підвищення якості продукції в процесі проектно–конструкторських робіт.

Виклад основного матеріалу. Отже, зі вступом України до СОТ (Світова організація торгівлі) проблема підвищення якості продукції стає все більше популярною і актуальною.

Тому постійне її дослідження неможливе без урахування питань технічної підготовки виробництва нової продукції та тенденцій науково – технічного прогресу і інноваційних важелів, що мають значний вплив на вирішення питань пов'язаних з даною тематикою.

Саме проектно–конструкторські роботи – це одна зі складових технічної підготовки виробництва нових продуктів, що включає сукупність робіт з проектування продукції (виробів), а також конструкторський нагляд та супроводження у процесі їх виготовлення.

Головним завданням проектно–конструкторських робіт є створення сучасних, конкурентоспроможних конструкцій виробів з високими техніко–економічними показниками та забезпечення виробництва необхідною конструкторською документацією.

Проектування нових виробів має багато спільного у всіх галузях харчової промисловості країни. Сам процес проектування відповідно до вимог стандартів Єдиної системи конструкторської документації (ЕСКД) можна поділити на окремі послідовні стадії:

- технічне завдання;
- ескізний проект;
- технічний проект;
- робоча конструкторська документація.

Важливим етапом оцінки праці та інноваційного внеску спеціалістів у підвищення якості продукції в процесі проектно–конструкторських робіт є систематичний облік роботи, що виконується.

Він проводиться на основі встановлених норм часу на розробку проектно – конструкторської документації [1, с. 42–51]. Норми передбачають:

- отримання виконавцем завдання та ознайомлення з ним;
- підготовка робочого місця та ознайомлення робіт з ним;
- підбір вихідних матеріалів, стандартів, норм технічної та довідкової літератури;
- вибір масштабу та формату оформлення конструкторської документації;

- використання деталей, виробів, конструкцій;
- виконання необхідних розрахунків;
- узгодження роботи з керівництвом та змінами;

– внесок змін в технічну документацію після перевірки;

- перевірка та здача робочого місця.

В процесі проектно – конструкторських робіт відбувається підвищення кваліфікації працівників, автоматизація та механізація окремих операцій, що дає змогу підвищувати продуктивність праці робітників та якість їх праці. У зв'язку цим, норми проектно – конструкторських робіт повинні щорічно корегуватися за допомогою коефіцієнта, що визнається за формулою (1):

$$K = 100 / Y_{\text{пр}} \quad (1)$$

де $Y_{\text{пр}}$ – рівень продуктивності праці у відсотках до рівня продуктивності праці звітного року.

Окремі роботи, норми часу на виконання яких не можуть бути встановлені (пошук матеріалів, переробка конструкції, корегування технічної документації, внесок змін не по вині споживача) встановлюються виходячи із фактичних затрачених норм часу.

При розробці технічної документації в ході проектно – конструкторських робіт із застосуванням раніше розроблених проектів, робота спеціалістів оцінюється із застосуванням до норм часу корегуючого коефіцієнта: $K = 0,3 - 0,8$.

Норма часу на перевірку технічної документації визначається виходячи з норми часу основного виконавця із застосуванням коефіцієнта – $K = 0,3$.

Той час, що витрачається спеціалістами на службові відрядження в ході проектно – конструкторських робіт враховується як 100 % виконуваних норм часу виробітку.

Для провідних інженерів, що співпрацюють з групою спеціалістів, до норм часу необхідно застосовувати виправний коефіцієнт – $K = 1, 2$.

Об'єм виконуваних робіт (V_i) відображається в нормо – часах та визначається за формулою (2):

$$V_i = a_1 * t_1 + a_2 * t_2 + \dots + a_n * t_n \quad (2)$$

Де $a_1, a_2, \dots, a_n$ – об'єми окремих виробів робіт в установлених одиницях виміру;

$t_1, t_2, \dots, t_n$ – норми часу необхідних на виконання окремих об'ємів робіт,

N – число видів робіт, що виконується спеціалістом ($i = 1, 2, \dots, n$).

Показник, який характеризує ефективність праці працівника називається продуктивністю

праці або виробітком спеціалістів та визначається за формулою 3, що відображається у відсотках:

$$П = (V : T_{\text{ф}}) * 100 \quad (3)$$

де V – об'єм виконуваних робіт, (н/час);

$T_{\text{ф}}$ – фактично опрацьований час в поточному місяці.

Оцінка праці спеціалістів виробництва під час проектно – конструкторських робіт в частині розроблення технічної документації, визначається у балах в залежності від кількості помилок та ступеня їх негативного впливу на рівень якості технічної документації. Помилки, що впливають на її якість поділяють на три групи [2, с. 382–389]:

Перша група включає помилки, які легко виправляти без переробки технічної документації;

- неправильне використання масштабів;
- неправильне позначення матеріалів, пропуск розмірів, цифр і інше

Друга група враховує помилки, що не несуть за собою значну переробку технічної документації:

- надлишок у кресленні (у графіку, назвах, розмірах);
- тексти, що повторюються в окремих розділах пояснювальної записки;
- помилка в розмірах чи помітках;
- неправильне зіставлення базових розмірів або допусків;
- неповнота чи неконкретність пояснювальної записки.

Третя група, включає помилки, що викликають необхідність значної доробки технічної документації:

- неправильне застосування масштабів;
- відсутність зв'язку креслення з масштабами;
- помилки в розрахунках;
- не технологічність виготовлення і монтажу деталей або конструкцій.

Оцінка якості технічної документації розробленої спеціалістом проводиться по п'ятибальній системі, тобто якщо при розробці технічної документації застосовуються прогресивні рішення, розроблені різні варіанти для їх вибору, оцінка її якості про- ставляється в п'яти балах [3, с. 206–208].

При виявленні в ній помилок першої групи, вона повертається на доопрацювання, після чого оцінюється в чотири бали [5, с. 142–144].

Якщо в технічній документації присутні помилки другої групи, то вона доопрацьовується та оцінюється у 3 бали.

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

Те саме, але з помилками третьої групи заслуговує двох балів.

Загальна оцінка якості технічної документації виконаної спеціалістом протягом місяця, визначається за формулою 4 :

$$K = (\sum_{i=1}^n N_i * B_i) : N_i \quad (4)$$

Де K – загальна оцінка якості технічної документації в балах;

N_i – число листів документації (форма II, 24)

B_i – оцінка якості розробленої i -тої документації в балах;

n – число видів документації (1,2,3,... n).

Для розрахунку загальної ефективності (E) праці спеціалістів використовують формулу 5:

$$E = (\Pi * Я) : 100, \quad (5)$$

Де Π – продуктивність праці спеціалістів;

$Я$ – загальна оцінка якості технічної документації.

Для представлення оцінки праці спеціалістів наведемо практичний приклад розрахунку:

Спеціалістом в розрахунковому році подано:

- 1) 5 листів (ф. 24) з оцінкою 4 бали;
- 2) 1 лист (ф. 24) з оцінкою 5 балів 4;
- 3) 2 формати (ф. II) з оцінкою 3 бали.

Загальна кількість зданої технічної документації в перерахунку на ф. «II» складає:

$$5 * 8 + 1 * 8 + 2 = 50$$

Загальна оцінка складе: $K = ((5 * 8 * 4) + (1 * 8 * 5) + (2 * 3)) : 50 = 206 : 50 = 4,1$ бали

При цьому продуктивність праці спеціаліста, що визначається за формулою (3), становила 105 %*j.

Визначимо загальну ефективність праці спеціалістів використовуючи формулу (5)

$$E = (105\% * 4,1) : 100 = 430,5 \text{ бала}$$

Спеціалісти, що досягнули найбільш високого рівня даної ефективності праці (E) та працювали не більше встановленого відсотку (наприклад, 65 %) календарного робочого часу, вважаються керівництвом на підприємстві як ефективно працюючі.

Така методика отримала практичну апробацію та прийнята до використання в системі діючих стандартів із забезпечення якості продукції.

Об'єм виконаних робіт за місяць (формула 2) склав 188,3.

Фактично опрацьований спеціалістом час за звітний період склав:

$$8,15 * 22 = 179,3 \text{ годин}$$

В результаті продуктивність праці склала: $(188,3 : 179,3) * 100 = 105\%$

В системі комплексного управління якістю продукції важливим фактором її підвищення є інноваційна активність спеціалістів всіх служб та підрозділів підприємства. Для ініціативності інноваційної активності спеціалістів пропонується оцінка інноваційного внеску спеціалістів за допомогою коефіцієнта інноваційного внеску (Kiv) спеціалістів у підвищення якості і конкурентоспроможності продукції.

Згадуючи про інноваційну активність спеціалістів пропонуємо дослідити сутність даного поняття для чіткого розуміння понятійно-категоріального апарату досліджуваного питання.

Під інноваційною активністю спеціалістів розуміють їх ініціативну участь в пошуку, розробці та впровадженні інновацій (нововведень), що підвищують якість та конкурентоспроможність продукції підприємства [4].

Виділені підрозділу засоби на преміювання спеціалістів за інноваційний вклад у підвищення якості та конкурентоспроможності продукції розділяються пропорційно плановій сумі заробітної плати за виконані ними роботи та коефіцієнт інноваційного внеску.

Отже, коефіцієнт інноваційного внеску визначається за формулою 6 наведеною нижче:

$$Kiv_y = Rc_y * Rk_y * Rn_y - \sum_{g=1}^m Rq_y * I; \quad (6)$$

Де Kiv_y – коефіцієнт інноваційного внеску i -го спеціаліста у вирішенні питань підвищення якості та конкурентоспроможності продукції при виконанні y – тої роботи;

Rc_y – коефіцієнт відповідності інноваційних рішень i -го спеціаліста завданням підвищення якості та конкурентоспроможності продукції при виконанні g -тої роботи (у відповідності з посадовими обов'язками);

Rk_y – коефіцієнт якості інноваційних рішень запропонованих i -м спеціалістом при виконанні g -тої роботи;

Rn_y – коефіцієнт кількості інноваційних рішень, запропонованих i -м спеціалістом у звітний період при виконанні g -ї роботи ;

Rq_y – коефіцієнт тяжкості i -го дефекту в роботі i -го спеціалісту, що допускається при виконанні g -тої роботи;

m – кількість виявлених i -тих дефектів, що допущені i -м спеціалістом при виконанні y -тої роботи ($= 1,2,3,\dots, m$).

Представлений показник представляє собою інструмент мобілізації додаткового резерву під-

вищення якості та конкурентоспроможності продукції підприємства за рахунок розвитку та стимулювання інноваційної активності спеціалістів [6, с. 287].

З ціллю посилення ролі спеціалістів у підвищенні конкурентоспроможності продукції пропонується розробляти процедуру програмування процесу підвищення інноваційного рівня продукції як діючого фактора її конкурентоспроможності.

Для розвитку інноваційної активності спеціалістів підприємства пропонується включити в систему їх атестації оцінку комплексу професійно – особистих якостей.

Висновки

Покращення якості продукції в Україні є загальнонаціональною проблемою, тому що здоров'я населення є важливим фактором розвитку майбутнього нашої держави, а внесок працівників підприємств в її підвищення – основою покращення якості продукції та конкурентоспроможності підприємства в цілому.

В умовах глобалізації світової економіки, інтеграції господарських зв'язків та економічної кризи великих масштабів, інноваційний внесок для підвищення ефективності праці робітників, спеціалістів має великий вплив на ріст якості продукції підприємства, що посилює його конкуренто-

спроможність. Чим більший інноваційний внесок спеціалістів в підвищення якості, тим вона краща, і тим більша кількість споживачів тяжіє саме до продукції цього виробника, ніж до підприємства, що виробляє аналогічну продукцію.

Список використаних джерел

1. Антонюк В. Кадри для інноваційної діяльності: проблеми формування та використання // Україна: аспекти праці. – К., 2009. – С. 42–51.

2. Антонюк Л.Л., Поручник А.М., Савчук В.С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації. – К.: КНЕУ, 2009. – 394 с. – Бібліогр.: с. 382–389.

3. Балабанов И.Т. Инновационный менеджмент: Учебное пособие для вузов. – СПб.: Издательство «Питер», 2001. – 208 с. – Библиогр.: с. 206–208.

4. Белов О.Ф., Пирожков С.І. Про глобальні пріоритети розвитку України в програмі «Україна–2010». – Режим доступу до статті: www.niurr.gov.ua/ukr/publishing

5. Бердников Д. Проблемы инновационного развития Украины и пути их разрешения // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 4. – С. 142–144.

6. Перминов С.Б. Малые научно–технические фирмы (зарубежный и отечественный опыт) / С.Б. Перминов, А.И. Петров. – М: Знание, 1990. – 287 с.

УДК 330.331

К.М. КОНАКОВА,

аспірантка, Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

Генезис формування категорій «інвестиції» та «інвестиційна діяльність»

У статті розглянуті питання сутності категорій «інвестиції» та «інвестиційна діяльність». Проаналізовані позиції фахівців та нормативно–правова база. Обґрунтовано необхідність уточнення формулювання сутності цих категорій.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційний процес, інвестиційна діяльність.

Е.Н. КОНАКОВА,

аспірантка,

Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики

Генезис формирования категорій «инвестиции» и «инвестиционная деятельность»

В статье рассмотрены вопросы сущности категорій «инвестиции» и «инвестиционная деятельность». Проанализированы позиции специалистов и нормативно–правовая база. Обоснована необходимость уточнения формирования сущности этих категорій.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционный процесс, инвестиционная деятельность.

The genesis of the formation of the categories of «investment» and «investment activity»

The questions of the nature category of «investment» and «investment activity». Analysis of expert opinions and legal framework. The necessity to clarify the nature of the formation of these categories.

Keywords: *investments, investment process, investment activity.*

Постановка проблеми. Роль інвестицій як рушія економічних трансформацій є безперечною – цьому є підтвердження дій реформаторських урядів та адміністрацій, наприклад, при післявоєнній відбудові у країнах Європи, зростання економік Китаю, Індії, Сінгапуру, Кореї та інших держав.

Інвестиції є тим визначальним чинником, що здатний забезпечити продукування якісно нових результатів господарювання та утворювати необхідну додану вартість відповідно до достатності його інвестиційного забезпечення. Для розвитку економіки України також постійно є актуальними питання пошуку нових джерел формування необхідних інвестиційних ресурсів.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питання вивчення особливостей інвестування та інвестиційної діяльності розглядаються в працях багатьох вчених. Зокрема, серед них українські: З.Варналій, С.Захарін, Т.Лепейко, Т.Майорова, В. Мартиненко, С.Онишко, А.Пересада, Л. Селіверстова, О. Ульянченко, Л. Юревич та інші. На рівні державного управління інвестиційна політика постійно перебуває в полі зору.

Попри наявні розробки, питання сутності інвестицій та інвестиційної діяльності потребують уточнення щодо вибору цілей інвестування та спрямування його в продуктивне (а не в спекулятивне, зі швидким зиском) русло економічного розвитку. Також постійно актуальними, і на сьогодні особливо, є питання удосконалення державного регулювання інвестиційної сфери.

Метою статті є подальше вивчення категорій «інвестиції» та «інвестиційна діяльність» та уточнення їх сутності в сучасних умовах реформування економіки України.

Виклад основного матеріалу. Вивчення сутності поняття «інвестиції» містить в собі багатозначність розуміння його сутності. Так, часто науковці трактують сутність інвестицій через поняття капіталу. Такої думки дотримуються зарубіжні вчені, наприклад, Гітман Л. Дж. та Джонк М. Дж, зазначаючи, що інвестиція – це спосіб роз-

міщення капіталу, який повинен забезпечити збереження або зростання вартості капіталу та (або) принести додатну величину доходу [1, с.23].

У. Шарп із співавторами роз'яснює сутність інвестицій як здатність «розлучитися з грошима сьогодні для того, щоб отримати більшу їх суму в майбутньому» [2, с. 18]. Тобто, мова йде про здатність авансованого ресурсу до зростання у майбутньому (іншими словами – до його капіталізації)¹.

В обох зазначених визначеннях сутності інвестицій має місце акцентція на елементі зростання вартості капіталу після його стартового «запуску в обіг». Це загальноприйнятий підхід для західних вчених і цим визначається ціль інвестування.

В Україні підтвердження вагомості такої цільової характеристики інвестицій в трактуванні їх сутності знаходимо у Майорової Т.В., яка зазначає, що інвестиції – це пряме або опосередковане вкладення інвестиційних ресурсів інвестора в об'єкт інвестицій з метою отримання інвестиційного доходу [3, с.17]. У такому ж руслі С.В.Захарін наводить наступне визначення інвестицій: «це майно (матеріальні і нематеріальні цінності), що вкладається у об'єкти інвестиційної діяльності з метою зростання вартості бізнесу, отримання прибутку, досягнення соціального ефекту, виробництва суспільних благ» [4, с. 14].

В інших літературних джерелах значний наголос робиться на строкових характеристиках інвестування, зокрема на довготривалих. Наприклад, Мартиненко В.Ф. зазначає, що інвестиція є довгостроковим вкладанням капіталу у розвиток суспільного виробництва з метою його зростання, яке забезпечується перетворенням його з грошової на товарну, виробничу та споживчу форми і спрямовується на задоволення індивідуальних, колективних та суспільних потреб [5, с.14]. У тринадцятому томі «Економічна енциклопедія» наведено таке визначення: «Інвестиції – довготермінові вкла-

¹ Довідка: Процес капіталізації інвестицій означає зростання вартості попередньо вкладеного ресурсу (активу) і отримання відповідного доходу як різниці між набутою і стартовою ціною ресурсу.

дення капіталу в різні сфери та галузі народного господарства всередині країни та за її межами з метою привласнення прибутку» [6, с. 630].

Зауважимо, що у цих наведених визначеннях має місце неточність в частині тлумачення інвестицій лише як довготермінових (довгострокових) вкладень. Інвестиції можуть бути і короткостроковими, оскільки в інвестуванні основним спонукальним чинником є зростання обсягу/розміру авансованих в економічний кругообіг активів, і тому вкладення можуть здійснюватися на місяці, тижні, дні. Приміром, грошові кошти – фондові інвестиційні ресурси можуть вкладатися у придбання різних цінних паперів на кілька днів, чи навіть спекулятивно перевкладатися протягом одного торговельного дня в очікуванні змін прийнятної кон'юнктури.

Інвестиції є значно ширшим економічним поняттям, ніж синонімом довгострокового вкладення капіталу, оскільки вони можуть впроваджуватися у найрізноманітніших формах: реальній, фінансовій, інтелектуальній, інноваційній і на відміну від капітальних вкладень інвестиції здійснюються у проекти, індикатором росту яких є прибуток, дохід, дивіденди, проценти, економічний, соціальний, інноваційний, екологічний ефекти [7]. Саме виділення цільової характеристики для інвестицій є ще однією вагомою складовою для значної кількості трактувань їх сутності.

А.Г. Загородній зі співавторами у виданні «Інвестиційний словник» тлумачать інвестиції як грошові, майнові, інтелектуальні цінності, що вкладають в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту [8, с.344].

Утворення та рух інвестицій формує інвестиційний процес. Інвестиційний процес можна розглядати і як систему обігу капіталу і як сукупність щонайменше трьох логічно пов'язаних послідовних стадій. Першою з них є передінвестиційна – де здійснюється підготовка здійснення інвестиції, другою – безпосереднє інвестування і третьою – досягнення (чи ні) очікуваного результату здійснення інвестиції. Кожну із зазначених стадій можна розглядати як сукупність операцій, в якій має місце постійний зв'язок між суб'єктом та об'єктом інвестування. Водночас інвестиційний процес можна також трактувати і як постійний потік інвестиційних ресурсів між інвестором та реципієнтом коштів при реалізації відповідного проекту чи програми.

Узагальнення підходів щодо визначення сутності інвестиційного процесу дозволило Майоровій Т.В. розглядати інвестиційний процес, – з одного боку, – як підсистему економічної системи, а з другого – як окрему систему, яка включає в себе сукупність взаємопов'язаних елементів однієї складної динамічної системи – інвестиційної сфери, яка перебуває в стані постійних змін під впливом багатьох внутрішніх і зовнішніх системоутворюючих факторів, направлених на перетворення інвестиційних ресурсів у нові доходні активи – фінансові, реальні та людські [9, с. 144].

Окреме міркування щодо позицій сторін угоди при здійсненні інвестицій. Інвестиції як узгоджений процес «спрямування/передачі» ресурсів в обіг, є інвестиційним процесом і передбачає наявність, щонайменше, двох сторін: а) інвестора – особи, яка має вільні ресурси та б) реципієнта вільних ресурсів, які отримуються останнім на визначених умовах. Ресурс, який переміщується від інвестора до реципієнта на узгодженій обома сторонами основі, ми називаємо інвестиційним ресурсом.

Першоосновою у нормуванні інвестиційного процесу є консенсусний договір між інвестором та реципієнтом ресурсів щодо реалізації інвестиції – переміщення інвестиційного ресурсу. На вторинних ринках капіталу сторін угод (и) більше, ніж два – реципієнти являються ланцюговим методом при перепродажу інвестиційного активу. Також при перепродажу активів останній реципієнт стає фактично торговцем (у випадку, наприклад, купівлі–продажу акцій).

Розмаїтість сутності терміну «інвестиції» проявляється в їх класифікації за різними ознаками. Економічну сутність інвестицій можна одночасно розглядати з різних точок зору, що зумовлює можливість їх класифікації за різними ознаками. Питання класифікації інвестицій досить ґрунтовно досліджені в різних джерелах, тому зупинимося на основних з них.

Так, залежно від сфери (ринку) розміщення інвестиції поділяють на фінансові та реальні (капітальні). Фінансові інвестиції є придбанням інструментів фондового та валютного ринків, а реальні відображають вкладення в основний капітал промислових та інших підприємств. Інноваційна форма інвестицій відображає вкладення у розробку новітніх технологій чи продуктів, або ж у нематеріальні активи (гудвіл, бренд).

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

Фінансові інвестиції підрозділяються на прямі та портфельні. Розподіл різних часток в обох зазначених випадках придбання капіталу/зобов'язань емітента, переважно міститься в пропорціях до 10%, інколи до 20% (портфельна інвестиція) і понад цих норм – інвестиція пряма. Прямі інвестиції можуть здійснюватися і «напрямую» – без посередника. Портфельні інвестиції спрямовані на убезпечення інвестора від ризиків шляхом диверсифікації інвестиційного портфеля, не дають права контролю за діяльністю компанії (портфельний інвестор фактично є міноритарним інвестором).

За територіальною ознакою інвестиції можуть бути внутрішніми (ендогенними), зовнішніми (реверс-внутрішніми) та іноземними. Особливості пайової участі інвестора (частіше – іноземного) в капіталі реципієнта визначають прямі та портфельні види інвестування.

За ступенем сумісності реалізації інвестиції можуть бути спільними та індивідуальними. Термін «спільне інвестування» у вітчизняному нормативно-правовому полі давно вже є юридично легітимним та економічно впровадженим – у зв'язку з набуттям чинності Закону України «Про інститути спільного інвестування» [10].

В рамках терміну здійснення інвестицій розподіляються на короткострокові (до 1 року), середньострокові (переважно від 1 року до 5), довгострокові (переважно понад 5 років) та безстрокові (без визначеного терміну використання ресурсу – наприклад «безстрокові облігації»). Форми власності на ресурси/капітал вирізняють інвестиції державні, приватні, іноземні, спільні. Індивідуальні та інституційні інвестиції визначаються статусом та (рідше) кваліфікацією інвестора – останні здійснюються кваліфікованими інституційними інвесторами – юридичними особами в рамках, наприклад, операцій спільного інвестування.

За рівнем доходності та ризику інвестування розрізняють такі інвестиції: безризикові – теоретично це вкладення в державні цінні папери; низькоризикові (в теорії фондового ринку – коефіцієнт Бета менше 1); середньоризикові – коли рівень ризику приблизно відповідає середньоринковому (коефіцієнт Бета дорівнює 1); високоризикові (коефіцієнт Бета більше 1); спекулятивні – коли вкладення капіталу орієнтовані на ситуативний найвищий прибуток, і тому такі інвестиції є найбільш ризикованими. Спекулятивні інвестиції здійснюються як індивідуально, так і

колективно інституційними інвесторами (на міжнародних ринках – т.зв. хедж-фондами).

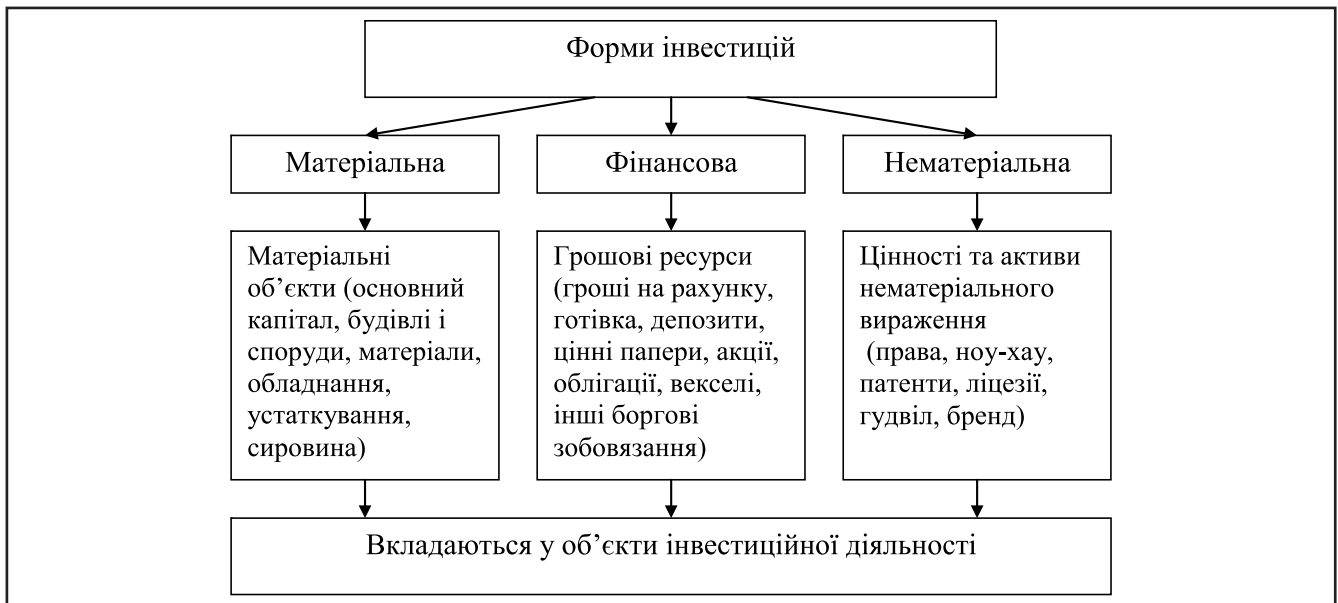
На основі вивчення і уточнення сутності інвестицій, підходів до їх класифікації, врахування особливостей їх фінансового та економічного визначення, на рисунку наведено представлення форм інвестицій.

В частині аналізу цілеспрямування інвестицій на економічному їх ефекті інвестицій Савіцька О.П. та Савіцька Н.В., зазначаючи, що приріст капіталу повинен бути достатнім для того, щоб компенсувати інвесторам відмову від використання наявних у нього коштів на споживання поточного періоду, винагородити його за ризик, відшкодувати втрати від інфляції у майбутньому періоді [11, с. 392].

Впровадження нормативного регулювання інвестиційної діяльності через систему прийнятих законодавчих актів дозволило сформулювати та закріпити на нормативному рівні єдине визначення інвестицій. У статті 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» зазначено: «Інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект» [12].

Таке законодавче трактування дає можливість окреслити дві основні форми реалізації інвестицій: майнову та інтелектуальну. В склад майнової цілком можна помістити фінансовий ресурс – гроші. До категорії інтелектуальні цінності гроші також не відносяться. Проте саме вони як засіб вираження вартостей виступають першоосновою, центральним джерелом будь-яких інвестицій. Тому дане визначення не можна вважати повним та досконалим в частині встановлення джерел та засобів здійснення інвестиції.

Таким чином, можна резюмувати про розмаїтість підходів до визначення сутності терміну «інвестиції». Серед дослідників немає єдиної точки зору з питання визначення та економічного змісту цього поняття. Це призводить до наявності «множинності думок». На наш погляд, в такому випадку доцільно використовувати підходи, що найбільш наближені до правового (нормативного) визначення. Вказане уможливить вивчення обраного об'єкта дослідження на принципах методичної єдності. Окрім того, слід врахувати, що при формулюванні правового (нормативного) визначення враховувалася думка провідних вчених у певній

Класифікація форм інвестицій (авторська розробка)

галузі науки, а також відповідна практика іноземних держав. З цієї точки зору, на нашу думку, найбільш придатним є визначення, запропоноване і наведене вище Захарінін С.В., оскільки воно є достатньо обґрунтованим і кореспондується з чинним нормативно–правовим визначенням.

Інвестиції не є «річчю в собі» і не забезпечують апріорі комерційний ефект чи реалізацію очікуваних цілей та завдань розвитку підприємства. Інвестиції мають вкладатися з врахуванням певної стратегії (або програми), що орієнтовані на досягнення потрібних результатів в конкретних економічних умовах. У цьому значенні Л.С.Селіверстова відзначила, що «одним із напрямів підвищення ефективності розвитку корпорацій, підвищення їх економічного потенціалу, досягнення високого конкурентного статусу є формування оптимальних інвестиційних програм, які б реалізовували цілі і задачі інвестиційної стратегії та забезпечували найбільшу віддачу від інвестицій» [13, с. 130].

Таким чином, на основі аналізу визначень сутності інвестицій, виділення їх основних ознак, є можливість сформулювати авторське уточнене трактування їх сутності. Інвестиції – це результат консенсусного рішення між сторонами угоди – інвесторами та реципієнтами коштів щодо розміщення та отримання вільних інвестиційних ресурсів, втілених у фінансовій, майновій та інтелектуальній формах задля забезпечення очікуваних вигод цілеспрямованого фінансування відповідно цілям інвестиційного проекту. У цьому визначенні акцентованими є два моменти –

наголос на узгодженості ринковими агентами спільного рішення щодо інвестування та задана (планована) спрямованість інвестицій в рамках реалізації цілей інвестиційного проекту.

Щодо поняття «інвестиційна діяльність», то його можна пояснити як діяльність в інвестиційній сфері щодо реалізації інвестиційного процесу при впровадженні інвестицій. Більше того, інвестиційний процес та інвестиційна діяльність часто вживаються в контексті ототожнення різними авторами, внаслідок чого можна зробити висновок про їх уніфікацію, надання єдиного, ідентичного значення. Розглянемо більш детально суть інвестиційної діяльності.

Закон України «Про інвестиційну діяльність» визначає сутність інвестиційної діяльності як сукупності практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій [12, стаття 1]. Інвестиційна діяльність в рамках чинного законодавства може здійснюватися на основі різних форм інвестування.

Отже, інвестиційні процеси, які реалізуються цілеспрямовано та упорядковуються суб'єктом їх регулювання та моніторингу формують економічне поле інвестиційної діяльності.

З врахуванням вищезазначеного ми можемо констатувати, що інвестиційна діяльність – це унормована сукупність інвестиційних процесів контрактного характеру, що супроводжують підготовку залучення та використання (впровадження) інвестицій, їх цілеспрямовану реалізацію при фінансуванні інвестиційних проектів у визна–

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

чених сферах (напрямах) економічної політики держави та підприємств.

Важливим питанням є забезпечення доступу підприємства до інвестицій та здійснення інвестиційної діяльності. Форми та інструменти доступу підприємства до інвестицій можуть бути різними. Це можуть бути і власні кошти (прибуток, амортизаційний фонд), і кошти, передані засновниками, учасниками, акціонерами (у формі статутного або акціонерного капіталу), і здатність підприємства позичати інвестиційні ресурси на фінансовому ринку (кредит, лізинг, довгострокова аренда, емісія боргових цінних паперів). При цьому слід розрізняти поняття «джерела інвестицій» та «форми доступу до інвестицій». У першому випадку йдеться про конкретні канали надходження (можливого або реального) інвестицій, а у другому – про економічну можливість залучення інвестицій із певного джерела на прийнятних для сторін договору умовах. Цікавою є точка зору С.В.Онишко, яка розглядає фінансовий ринок як одне із джерел інвестицій та інновацій [14, с. 123]. Тобто, розгляд можливостей ринку в контексті доступу підприємства (потенційного інвестора) до певного ресурсу (інвестицій та інновацій), що може проявлятися у доступності інструментів залучення інвестицій та інновацій для здійснення господарської діяльності на вигідних для причетних сторін умовах.

Висновки

На основі аналізу різних підходів щодо сутності та ролі інвестицій та інвестиційної діяльності, можна дійти висновку, що для поступального економічного розвитку України необхідним є забезпечення інвестиційними ресурсами, насамперед, виробництва для спрямування їх першочергово на продуктивні цілі економічного відтворення. З врахуванням уточнених в цій статті характеристик сутності категорій «інвестиції» та «інвестиційна діяльність» мають бути розроблені нові теоретико-методологічні положення та методичні рекомендації щодо державного регулювання інвестиційної діяльності в умовах нестабільності та глобальної невизначеності, дії міжнародних обмежень, високої ризиковості інвестицій.

Список використаних джерел

1. Гитман Л.Дж., Джонк М.Дж. Основы инвестирования: пер. с англ. / Л. Дж. Гитман, М.Д. Джонк. – М.: Дело, 1999. – 1080 с.

2. Шарп У. Инвестиции / У. Шарп, Г.Александр, Дж.Бейли – М.: Инфра-М, 2001. – 1028 с.

3. Майорова Т.В. Інвестиційний процес і фінансово-кредитні важелі його активізації в Україні: монографія / Т.В. Майорова. – К.: КНЕУ, 2013. – 332 с.

4. Захарін С.В. Інвестиційне забезпечення інноваційно-технологічного розвитку / С.В.Захарін. – К.: КНУТД, 2011. – 344 с.

5. Мартиненко В.Ф. Державне управління інвестиційним процесом в Україні: монографія / В.Ф. Мартиненко. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – 296 с.

6. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т 1. / Редкол.: С.В.Мочерний (відп. ред) та ін. – К.: Академія, 2000. – 711 с.

7. Ульянченко О.В. Інвестиційний процес і його складові елементи / О.В. Ульянченко // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2010_11_31

8. Загородній А.Г. Інвестиційний словник / А.Г.Загородній, Г.Л.Вознюк, Г.О.Партин. – К.: Львів, Вид-во «Бескид Біт», 2015. – 512с. – на с.344.

9. Майорова Т.В. Системний підхід у визначенні сутності інвестиційного процесу / Т.В. Майорова // Фінанси, облік і аудит: зб. наук. праць / [Відп. ред. А. М. Мороз]. – К.: КНЕУ, 2011. Вип. 17. 1 – 376 с. – С. 137 – 147.

10. Про інститути спільного інвестування: Закон України від 05.07.2012 р. № 5080-VI // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5080-17/page>

11. Савицька О.П. Державне регулювання інвестиційних процесів в Україні / О.П. Савицька, Н.В. Савицька // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2011. – № 7 – С. 391–398.

12. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991р. № // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

13. Селиверстова Л.С. Формування оптимального портфелю фінансових інвестицій корпорації / Л.С.Селиверстова // Науковий вісник Полісся. – 2016. – № 2. – С. 127–131.

14. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991р. № // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

15. Онишко С.В. Фінансовий ринок в системі джерел фінансового забезпечення інноваційно-орієнтованого розвитку України / С.В.Онишко // Науковий вісник Полісся. – 2016. – № 2. – С. 122–126.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ю.В. ГОНЧАРОВ,

д. е. н., професор кафедри менеджменту

Київського національного університету технологій та дизайну

Аналітичне забезпечення стратегічного управління енергетичними підприємствами: поелементний підхід

У статті ідентифіковано дискретний елемент, що являється основним аналітичним базисом формування стратегій організаційного розвитку енергетичних підприємств. Побудована модель Гольта для ключових суб'єктів генерації на енергоринку України – ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго», ПАТ «ДТЕК Східенерго», ПАТ «ДТЕК Західенерго», ПАТ «Донбасенерго», ПАТ «Центренерго», Харківська ТЕЦ–5, ПАТ «Укргідроенерго», ДП «НАЕК «Енергоатом». Результати моделювання ідентифікували негативний тренд на 2017 р. для більшості суб'єктів генерації електроенергії. Загалом, у дослідженні пропонується формувати стратегію організаційного розвитку енергетичного підприємства на основі даних нелінійного прогнозування, що уможливають отримання максимального синергетичного ефекту поліваріантною енергетичною системою.

Ключові слова: стратегічне управління, стратегія організаційного розвитку, генерація електроенергії, модель Гольта, етапи формування стратегій.

Ю.В. ГОНЧАРОВ,

д.э.н., профессор кафедры менеджмента

Киевского национального университета технологий и дизайна

Аналитическое обеспечение стратегического управления энергетическими предприятиями: поэлементный подход

В статье идентифицировано дискретный элемент, который является аналитическим базисом формирования стратегий организационного развития энергетических предприятий. Построенная модель Хольта для ключевых субъектов генерации на энергорынке Украины – ПАО «ДТЭК Днепроэнерго», ПАО «ДТЭК Востокэнерго», ПАО «ДТЭК Западэнерго», ОАО «Донбассэнерго», ОАО «Центрэнерго», Харьковская ТЭЦ–5, ОАО «Укргидроэнерго», ГП «НАЭК» Энергоатом». Результаты моделирования идентифицировали негативный тренд на 2017 г. для большинства субъектов генерации электроэнергии. В исследовании предлагается формировать стратегию организационного развития энергетического предприятия на основе данных нелинейного прогнозирования, позволяющих получение максимального синергетического эффекта поливариантной энергетической системой.

Ключевые слова: стратегическое управление, стратегия организационного развития, генерация электроэнергии, модель Хольта, этапы формирования стратегий.

Analytical support of strategic management energy companies: an approach to unit-based

The article identified a discrete element that is the main analytical basis of formation of organizational development strategies of energy companies. Created model of Holta for key entities in the energy market generation Ukraine – PJSC «DTEK Dniproenergo», PJSC «DTEK Vostokenergo», PJSC «DTEK Zakhidenergo», PAT «Donbasenergo», PJSC «Centrenergo», Kharkiv CHP–5, JSC «UHE» SE «Energoatom». Results of modeling identified a negative trend in 2017 for most entities generate electricity. Generally, the study proposed to form a strategy of organizational development of energy companies based on nonlinear prediction that allow to obtain maximum synergies multivariate energy system.

Keywords: strategic management, organizational strategy development, power generation, model Holta, stages of strategy.

Постановка проблеми. Енергетичні підприємства є основою економічного зростання країни. Водночас, посилення конкуренції на зовнішніх енергетичних ринках, дестабілізація у ресурсних центрах світу та геополітична нестабільність зумовлюють необхідність застосування динамічного підходу до стратегічного управління енергетичними підприємствами. Процеси планування енергетичних підприємств характеризуються дискретністю елементів, які є топологічно пов'язаними, тому оцінювання об'єктів такої поліваріантної системи можливий лише шляхом параметризації стохастичних процесів та об'єктів підприємств. Генерація електроенергії являється дискретним елементом, прогнозні значення якого слугують базисом при формуванні стратегії організаційного розвитку енергетичного підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження щодо аналітичного забезпечення стратегічного управління енергетичними підприємствами орієнтовані на фінансову складову. Разом з тим, недостатньо аргументованими залишаються питання інших складових: їх взаємовпливу та взаємозв'язку, аналітичного забезпечення формування стратегій організаційного розвитку енергетичних підприємств. Теоретико-методичні аспекти формування системи стратегічного управління енергетичних підприємств досліджені у працях І.Ю. Бакаліна, С.В. Сніжко, О.Ю. Дідович, О.Д. Гудзинського та інших, водночас у умовах посилення турбулентності зовнішнього середовища проблеми стохастичної імовірності сформованих стратегій потребують детальнішої аргументації.

Метою статті є дослідження складової – генерація електроенергії – етапу формування стратегії організаційного розвитку енергетичних підприємств в умовах інтеграції підприємств у європейський енергетичний простір.

Виклад основного матеріалу. Ефективність стратегічного управління на підприємствах енергетичного сектору залежить, перш за все, від можливостей прогнозування основних показників функціонування підприємств. Стратегічний підхід до планування передбачає формування комплексної політики щодо обґрунтування сценаріїв майбутнього. Особливість стратегічного управління енергетичних підприємств є передусім «Річний прогнозний баланс електроенергії, палива та витрат генеруючих компаній теплових електричних станцій», що кожного року складає Кабінет Міністрів України. Підприємства приватної форми власності в енергетичному секторі повинні при формуванні стратегій враховувати прогнозні баланси виробництва та споживання всіх енергетичних продуктів.

Аналіз досліджень у сфері стратегічного управління енергетичними підприємствами дав можливість виявити недостатню розвиненість даної проблематики. Загалом, більшість досліджень орієнтовані на проблеми інвестицій, підвищення виробничих потужностей та ін. Проблематика ж формування стратегій організаційного розвитку підприємств має такі складові, як генерація електроенергії, відпуск електроенергії, витрати палива, резервна потужність, показники SAIDI та ENS, технологічних витрат електроенергії в магістральних та розподільчих мережах, структура тарифу на передачу електричної енергії та інші.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У даному дослідженні ідентифікуємо динаміку показника генерація електроенергії підприємствами України.

Динаміка генерації електроенергії ключовими суб'єктами енергоринку України з 2013–2016 рр. є основним показником, що використовується як базис у формуванні стратегій організаційно-

го розвитку енергетичних підприємств. Енергетичний ринок України представлений суб'єктами державної та приватної форм власності, зокрема, енергогенеруючі підприємства ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго», ПАТ «ДТЕК Східенерго» ПАТ «ДТЕК Західенерго» належать до приватної енергетичної групи ДТЕК, а ПАТ «Донбасенерго», ПАТ

Таблиця 1. Генерація електроенергії підприємствами України: 2013–2016 рр.

Підприємства	Рік	Обсяг відпущеної е/е, млн кВт·год	Абсолютний прирост		Темпи росту, %		Темпи приросту, %	
			Ланцюгові, млн кВт·год	Базисні, млн кВт·год	Ланцюгові	Базисні	Ланцюгові	Базисні
ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго»	2013	16027,17						
	2014	15028,53	-998,64	-998,64	93,77	93,77	-6,23	-6,23
	2015	9963,00	-5065,53	-6064,17	66,29	62,16	-33,71	-37,84
	2016	11700,00	1737	-4327,17	117,43	73,00	17,43	-27,00
ПАТ «Донбасенерго»	2013	9005,93						
	2014	6355,43	-2650,5	-2650,5	70,57	70,57	-29,43	-29,43
	2015	2353,00	-4002,43	-6652,93	37,02	26,13	-62,98	-73,87
	2016	2991,00	638	-6014,93	127,11	33,21	27,11	-66,79
ПАТ «Центреенерго»	2013	12585,24						
	2014	11356,4	-1228,84	-1228,84	90,24	90,24	-9,76	-9,76
	2015	9420,00	-1936,4	-3165,24	82,95	74,85	-17,05	-25,15
	2016	8900,00	-520	-3685,24	94,48	70,72	-5,52	-29,28
ПАТ «ДТЕК Західенерго»	2013	16277,03						
	2014	15673,65	-603,38	-603,38	96,29	96,29	-3,71	-3,71
	2015	17274,00	1600,35	996,97	110,21	106,13	10,21	6,13
	2016	6500,00	-10774	-9777,03	37,63	39,93	-62,37	-60,07
ПАТ «ДТЕК Східенерго»	2013	17256,13						
	2014	13644,95	-3611,18	-3611,18	79,07	79,07	-20,93	-20,93
	2015	8560,00	-5084,95	-8696,13	62,73	49,61	-37,27	-50,39
	2016	13400,00	4840	-3856,13	156,54	77,65	56,54	-22,35
Харківська ТЕЦ-5	2013	1167,582						
	2014	1055,164	-112,418	-112,418	90,37	90,37	-9,63	-9,63
	2015	1080,739	25,575	-86,843	102,42	92,56	2,42	-7,44
	2016	1043,599	-37,14	-123,983	96,56	89,38	-3,44	-10,62
ДП «НАЕК «Енергоатом»	2013	78241,99						
	2014	83223,1	4981,11	4981,11	106,37	106,37	6,37	6,37
	2015	82562,11	-660,99	4320,12	99,21	105,52	-0,79	5,52
	2016	76162,26	-6399,85	-2079,73	92,25	97,34	-7,75	-2,66
ПАТ «Укргідроенерго»	2013	13587,12						
	2014	8546,13	-5040,99	-5040,99	62,90	62,90	-37,10	-37,10
	2015	6293,11	-2253,02	-7294,01	73,64	46,32	-26,36	-53,68
	2016	8550,00	2256,89	-5037,12	135,86	62,93	35,86	-37,07

Джерело: Складено автором на основі даних [1; 2;3;4;5; 6]

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

«Центренерго», Харківська ТЕЦ-5, ПАТ «Укргідроенерго», ДП «НАЕК «Енергоатом» є державними акціонерними компаніями.

Автором пропонується використовувати як основу при визначенні трендів електрогенерації модель Гольта. Модель Гольта складається з трьох рівнянь:

- 1) згладжування даних: $a_t = \alpha y_t + (1 - \alpha)(a_{t-1} + b_{t-1})$;
- 2) згладжування тренда: $b_t = \beta(a_t - a_{t-1}) + (1 - \beta)b_{t-1}$;
- 3) прогноз на період: $t + k$: $y_{t+k} = a_t + b_t k$.

де a_t – згладжене значення прогнозованого показника для періоду t ; b_t – оцінка приросту тренда, що показує можливе зростання або спадання значень за один період; α, β – параметри згладжування ($0 \leq \alpha \leq 1$; $0 \leq \beta \leq 1$); k – кількість періодів часу, на які проводиться прогноз.

Параметри згладжування α і β вибираються суб'єктивно або шляхом мінімізації помилки прогнозу. При великих значеннях параметрів матиме місце більш швидка реакція на зміни, що відбуваються. Чим більший параметр, тим більшого згладжування піддаються дані.

Для того, щоб скористатися рівняннями для отримання прогнозу, необхідно, визначити початкові умови. По-перше, початкова умова для згладжених даних можна задати рівним першому спостереженню, при цьому початкова умова для тренда (b_{t-1}) дорівнюватиме нулю. По-друге, початкова умова для згладжених даних можна визначити, як середнє для перших k спостережень. Тоді початкова умова для тренда можна оцінити нахилом лінії, утвореної цими k точками. Ідентифікуємо прогнозне значення для ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго».

Як y_0 беремо перше значення ряду, $y_0 = y_1 = 16027,17$:

$$a_1 = 0,4 * 16027,17 + (1 - 0,4) * 16027,17 = 16027,17;$$

$$a_2 = 0,4 * 15028,53 + (1 - 0,4) * (16027,17 + 0) = 15627,714;$$

$$b_2 = 0,5(15627,714 - 16027,17) + (1 - 0,5) * 0 = -199,728;$$

$$a_3 = 0,4 * 9963 + (1 - 0,4) * (15627,714 + -199,728) = 13241,992;$$

$$b_3 = 0,5(13241,992 - 15627,714) + (1 - 0,5) * -199,728 = -1292,725;$$

$$a_4 = 0,4 * 11700 + (1 - 0,4) * (13241,992 + -1292,725) = 11849,56;$$

$$b_4 = 0,5(11849,56 - 13241,992) + (1 - 0,5) * -1292,725 = -1342,578.$$

$$\text{Прогнозування: } y(4 + 1) = 11849,56 + -1342,578 = 10506,98, \text{ млн. кВт} \cdot \text{год.}$$

Похибка прогнозу визначається за формулою:

$$s = \sqrt{\frac{\sum(\gamma_t - \gamma_t^2)}{n-2}} = \sqrt{\frac{30925487.568}{4-2}} = 3932,27, \text{ млн. кВт} \cdot \text{год}$$

Визначимо значення критерію Стюдента для числа ступенів свободи

$$k = n - m = 4 - 2 = 2 \text{ і рівня значущості } 0,05: t(2; 0,05) = 2,92.$$

$$\text{Нижня межа прогнозу: } y_1 = 10506,981 - 3932,27 = -975,246.$$

$$\text{Нижня межа прогнозу: } y_2 = 10506,981 + 3932,27 = 21989,208.$$

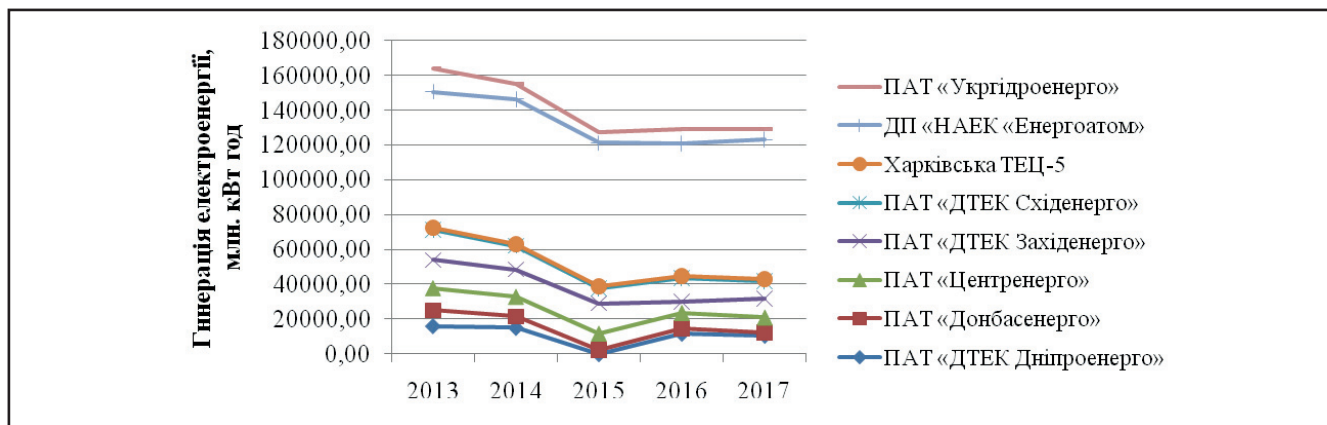
Прогнозування обсягів генерації електроенергії ТЕС для інших суб'єктів енергетичного ринку України здійснено за даним алгоритмом та представлено на рисунку.

Так, ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго» та ПАТ «ДТЕК Східенерго» за прогнозом у 2017 р. знизить генерацію до 10506,98 млн. кВт·год. та 10191,69 млн. кВт·год. відповідно; ПАТ «ДТЕК Західенерго» має зростаючий тренд – 10695,01 млн. кВт·год. Причинами зниження обсягів генерації, на нашу думку є геополітична нестабільність Донецької та Луганської областей, падіння обсягів промислового виробництва як результату економічного спаду 2014–2016 рр., зменшення енергоспоживання населенням через активізацію політики енергоефективності та зростання

Таблиця 2. Розрахунок згладжених значень прогнозованого показника генерації електроенергії ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго»

№	y_t	Згладжування даних, a_t	Згладжування тренда, b_t	Прогноз, y_t^*	$(y_t - y_t^* * 2)$
1	16027.17	16027.17	0	16027.17	0
2	15028.53	15627.714	-199.728	16027.17	997281.85
3	9963	13241.992	-1292.725	15427.986	29866071.98
4	11700	11849.56	-1342.578	11949.266	62133.738
					30925487.568

Джерело: власні розрахунки автора

Загальний обсяг генерації електроенергії України з прогнозом на 2017 р.

Джерело: сформовано автором на основі попередніх розрахунків

вартості комунальних послуг. Показники енергогенерації мають низьку похибку прогнозу, а отже результати за моделлю Гольта можна використовувати при стратегічному управлінні енергетичними підприємствами.

ПАТ «Донбасенерго», ПАТ «Центренерго», Харківська ТЕЦ-5, ПАТ «Укргідроенерго» мають спадний тренд генерації – 1791,15 млн. кВт•год., 8666,81 млн. кВт•год., 1026,20 млн. кВт•год., 6064,99 млн. кВт•год. відповідно. ДП «НАЕК «Енергоатом» у 2017 р. наростить генерацію до 80170,12 млн. кВт•год. В умовах геополітичної кризи збільшення атомної генерації є фактором підвищення енергетичної безпеки України та зменшенням екологічного навантаження на навколишнє середовище за рахунок зміщення частки вуглицеемної енергії.

Використання значень прогнозів генерації електроенергії підприємствами приватної форми власності при формуванні стратегій організаційного розвитку підвищує якість стратегічного управління та сприяє посиленню конкурентних переваг. Враховуючи, зменшення обсягів генерації ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго» та ПАТ «ДТЕК Східенерго», енергетичній групі, доцільно оновити інвестиційні плани. Так, ПАТ «ДТЕК Західенерго» здійснює генерацію електроенергії, що експортується в європейські країни, фінансове оздоровлення (за рахунок коштів, що надійшли від двох товариств зі спадним трендом), забезпечить збільшення виробничих потужностей. За таких умов товариство отримує пріоритет щодо збільшення експорту електроенергії та отримання синергетичного ефекту від оптимізації інвестиційної та цінової політики. Загалом, перелік альтернатив за кожним прогнозованим обсягом енергогенерації підприємствами галузі, можна доповнювати за умов отримання прибутку. Проте, метою нашого дослідження є аргументація формування аналітичного забезпечення процесів стратегічного управління, що підтверджується валідністю використання аналітичної інформації, сформованої на основі нелінійного прогнозування.

Висновки

За результатами проведеного дослідження, аргументовано доцільність використання при формуванні стратегій організаційного розвитку енергетичних підприємств державної та приватної форми власності показника генерації електроенергії як доступного для прогнозування з мінімальною похибкою у прогнозі. Водночас, стратегічне управління енергетичними підприємствами вимагає формування політики енергетичного підприємства як декларації пріоритетів діяльності, що складається з програм розвитку та правил їх реалізації у контексті прийняття кожним працівником підприємства.

Висновки

Основними викликами стратегічного управління енергетичними підприємствами є:

Економічні: залучення інвестицій як стратегічний імператив розвитку енергогенеруючих підприємств як виживання, так і виходу на європейські енергоринки;

Політичні: гнучкість імпортозаміщення ресурсної складової генерації електроенергії – ризики щодо антрацитової групи вугілля для ТЕС є не прогнозованими;

Технічні: урахування пропускну здатності мереж як межа при ідентифікації точок росту при формуванні стратегій виходу на зовнішні ринки. Збільшення потужностей електроустановок

та мереж має стати пріоритетом у формуванні оновленої Енергетичної стратегії України;

Технологічні: ресурсна база є важливою складовою при формуванні оперативних планів, оскільки кожен із видів ресурсів у межах технологічних процесів має певний перелік обмежень, таких як, сталість виробництва на АЕС, вища потужність генерації на природному газі, швидкість закачування водосховищ на ГЕС та ін.;

Інституційні: державне регулювання цін на енергетичне вугілля та підтримку державних вугільних підприємств, регулювання обсягів генерації електроенергії, централізація державним інституціями ціноутворення на ринку, процедури ліцензування та отримання дозволів як непрогнозовані чинники впливу на формування стратегії енергетичних підприємств.

Урахування та адаптація до вищезазначених викликів при формуванні стратегій організаційного розвитку дасть можливість забезпечити рівновагу інтересів всіх стейкхолдерів, а отже і отримання запланованого рівня прибутку та підвищення ефективності генерації електроенергії.

Список використаних джерел

1. Звіт про результати діяльності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, у 2016 році [Електронний ресурс]: Постанова Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 30.03.2017 р. № 464. – Режим доступу: http://www.nerc.gov.ua/data/filearch/Materialy_zasidan/2017/berezen/30.03.2017/p25_30-03-2017.pdf
2. Звіт про результати діяльності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, у 2015 році [Електронний ресурс]: Постанова Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 31.03.2016 р. № 515. – Режим доступу: http://www.nerc.gov.ua/data/filearch/Catalog3/Richnyi_zvit_2015.pdf
3. Інформація щодо ознак монопольного становища на загально державному ринку електричної енергії, яка купується ДП «ЕНЕРГОРИНОК» з метою здійснення діяльності з оптового постачання електричної енергії на оптовому ринку електричної енергії України [Електронний ресурс]: Антимонопольний комітет України. – Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=120029&schema=main>
4. Фінансові результати ДТЕК ЕНЕРГО за 2016 р. [Електронний ресурс]: Офіційний сайт групи ДТЕК. – Режим доступу: <http://www.dtek.com/content/files/ir-presentation-fy-2016.pdf>
5. Фінансові результати ПАТ Центренерго [Електронний ресурс]: Офіційний сайт ПАТ «Центренерго». – Режим доступу: <http://www.centrenergo.com/activity/electricity/>
6. Сердюк О. С. Сучасний стан та перспективи розвитку українських ТЕС / О. С. Сердюк // Екон. вісн. Донбасу. – 2016. – № 3 (45). – С. 4–10. – Бібліогр.: 15 назв. – укр.
7. Дідович Ю. О. Стратегія як центральний елемент стратегічного менеджменту / Р. І. Завадяк, В. В. Попович, Л. М. Ціцак, Ю. О. Дідович, О. А. Федорович // Науковий вісник Ужгородського університету. – Ужгород, 2010. – Випуск 31. – С. 154 – 158. – (Серія Економіка).
8. Марцін В. С. Деякі підходи до стратегічного планування в умовах ринкової трансформації / В. С. Марцін // Регіональна економіка. – 2005. – № 2. – С. 220 – 224.
9. Пакулін С. Еволюція концепції стратегічного управління / С. Пакулін, Т. Кушнір, Л. Філіпішина // Журнал «СХІД». – Березень–квітень, 2007. – № 2 (80). – С. 5 – 17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://experts.in.ua/baza/fnflitic/index.php?ELEMENT_ID=17435.
10. Пахтер Ю. О. Організаційні зміни в умовах стратегічного управління / Р. І. Завадяк, І. І. Сокол, Л. М. Бугір, Ю. О. Пахтер // Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор». – Херсон, 2010. – № 20. – С. 134 – 140.
11. Хасси Д. Стратегия и планирование / Д. Хасси / пер-с англ-под ред-Л.А.Трофимовой. – СПб: Питер+, 2001 – 273 с.

Л.С. СЕЛІВЕРСТОВА,
д.е.н., професор кафедри фінансів,
Київський національний торговельно–економічний університет
О.М. МИХ,
аспірант Київського національного університету технологій та дизайну

Стан та перспективи розвитку легкої промисловості України

У роботі досліджено стан підприємств легкої промисловості України. Проаналізовано сучасні тенденції розвитку підприємств легкої промисловості України. Виявлено потенціал та перспективи розвитку легкої промисловості України в цілому.

Ключові слова: легка промисловість, виробництво, обсяги реалізації, промислова продукція.

Л.С. СЕЛІВЕРСТОВА,
д.э.н., доцент, профессор кафедры финансов
Киевский национальный торгово–экономический университет
О.М. МИХ,
аспирант Киевского национального университета технологий и дизайна

Положение и перспективы развития легкой промышленности Украины

В работе исследовано состояние предприятий легкой промышленности Украины. Проанализированы современные тенденции развития предприятий легкой промышленности Украины. Вывявлены потенциал и перспективы развития легкой промышленности Украины в целом.

Ключевые слова: легкая промышленность, производство, объемы реализации, промышленная продукция.

L. SELIVERSTOVA,
Ph.D., Assoc. Professor Department. Finance
Kyiv National University of Trade and Economics
O. MIH,
PhD student of Kyiv national university of technology and design

Situation and development prospects of light Industry in Ukraine

In article was explored the state of light industry of Ukraine. Modern lines of development of light industry enterprises of Ukraine. Potential and development prospects of Ukraine's light industry general were discovered.

Keywords: light industry, production, sales volumes, industrial products.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку перед Україною стоїть важливе завдання – здійснення кардинальних економічних, соціальних та інституційних перетворень в усіх галузях та сферах економіки. Особливого значення для успішного вирішення поставленого завдання набуває розвиток легкої промисловості, як однієї з найважливіших галузей національної економіки, яка є однією з провідних галузей як світової, так і національної економіки. В розвинених країнах легка промисловість є найбільш ефективною галуззю економіки, яка формує значну частку державного бюджету та сприяє забезпеченню

зайнятості населення, підвищенню рівня життя та зниженню соціальної напруги.

В Україні протягом останніх років легка промисловість постала перед проблемами, які призвели до погіршення показників її діяльності. До основних причин можна віднести фінансову кризу, нерівноправність у системі оподаткування, існування «тіньового» імпорту, що призводить до зниження конкурентоспроможності вітчизняних підприємств та споживчого попиту, що, своєю чергою, може призвести до руйнівних наслідків, згорання промислового комплексу та деіндустріалізацію національної економіки, вимушену

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

мілітаризація економіки, загострення бюджетно-боргових проблем у секторі державних фінансів.

Вирішення зазначених проблем потребує комплексного розв'язку як з боку держави, так і з боку самих підприємств. Тому актуальним є питання аналітичної оцінки сучасного стану ринку легкої промисловості України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми розвитку легкої промисловості досліджували в своїх роботах Звягінцева Ю., Миколайчук Н., Гончаров Ю., Ігнат'єва І., Гавриленко Т., Поліщук І. та ін. Проте для вирішення проблем рецесії промисловості України необхідно продовжувати досліджувати діяльність підприємств легкої промисловості та промисловості в цілому.

Метою даної роботи є дослідження стану легкої промисловості України та визначення перспектив розвитку даного виду економічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Особливе місце в економіці України належить промисловій галузі, яка вважається основною і провідною галуззю в сфері матеріального виробництва, відіграє важливу роль в становленні, як продуктивних сил, так і виробничих відносин.

Промисловість України є найважливішою галуззю виробництва, у складі якої є підприємства, що здійснюють видобування й заготівлю природ-

ної сировини, виготовлення засобів виробництва й товарів споживання (заводи, фабрики, шахти, електростанції, комбінати тощо). Як відомо, промисловість створює основну частину національного доходу і валового суспільного продукту.

У 2008 р. Всесвітній економічний форум спільно з Фондом «Ефективне управління» вперше презентував звіт про конкурентоспроможність України. У звіті проаналізовано сильні та слабкі сторони конкурентоспроможності країни, а також надано оцінку конкурентоспроможності українських регіонів.

У рейтингу Всесвітнього економічного форуму за 2015–2016 рр. Україна посіла 79-е місце серед 140 країн світу, втративши три позиції за рік (табл. 1).

Отже, після періоду відносного покращання рейтингу в 2010–2015 рр. (89-е, 82-е, 73-тє, 84-е і 76-е місце відповідно) країна наближається до дев'ятої десятки країн, де вона перебувала до цього. Як і в рейтингу за минулий рік, Україна знаходиться в групі латиноамериканських та африканських країн, що розвиваються. Нашими безпосередніми сусідами за рейтингом конкурентоспроможності є Гватемала і Таджикистан.

Саме внутрішній ринок продукції легкої промисловості в більшості країн складає ваго-

Таблиця 1. Динаміка змін позицій України в рейтингу за Індексом глобальної конкурентоспроможності [1]

2010–2011 (139 країн)	2011–2012 (142 країн)	2012–2013 (144 країн)	2013–2014 (148 країн)	2014–2015 (144 країн)	2015–2016 (140 країн)
89	82	73	84	76	79

Рисунок 1. Динаміка індексів промислової продукції України за 2004 – 2014 роки (розраховано за даними [2])

мий відсоток у ВВП, податкових та інших надходженнях до бюджету. Легка промисловість відіграє значну роль в економіці багатьох країн світу, таких як Португалія – частка у ВВП складає 22%, Китай – 21%, Італія – 12%, на відміну від Німеччини – 6% та США – 4%.

Динаміку індексів промислової продукції за 2004 – 2015 роки наведено на рис. 1.

Аналіз даних рис. 1 показує, що тренди розвитку легкої промисловості корелюють з трендами розвитку промисловості в цілому. За даними рис. 1 видно, що найбільшого спаду галузь зазнала у 2007–2009 рр., що зумовлено впливом фінансової кризи. Починаючи з 2011 р. і до теперішнього часу спостерігається зменшення обсягів виробництва по промисловості в цілому, хоча індекс зростання продукції легкої промисловості зменшується не такими значними темпами. Все це зумовлено політичною ситуацією, військовими діями, фінансовою кризою та наявністю застарілих технологій [3].

Легка промисловість є складовою промислового комплексу України та багатопрофільним сектором економіки, що відіграє вагомий роль у забезпеченні економічної і стратегічної безпеки, зайнятості населення та підвищенні його життєвого рівня. Легка промисловість у багатьох країнах є однією з бюджетоформуючих галузей економіки, що дає змогу цим країнам формувати до 20% бюджету за рахунок галузі, а також забезпечувати наповнення внутрішнього ринку на 75–85% продукцією власного виробництва. Легка промисловість є також однією з найбільш глобалізованих галузей і важливим джерелом валютних надходжень для країн, що розвиваються. Особливістю галузі є також швидкий обіг капіталу (2–5 разів на рік) через невеликі строки виробництва та реалізації продукції. Завдяки можливості використання місцевих сировинних ресурсів (вовна, льон, шкіряна сировина), розвиток легкої промисловості сприяє відновленню і розвитку найважливіших напрямів сільськогосподарського виробництва.

Легка промисловість України за останні 20 років зазнала значних втрат. Якщо в 1990-х рр. у галузі працювало близько 750 тис. працівників і ними вироблялося близько 10% обсягів промислового виробництва та забезпечувалося 20–25% бюджетних надходжень, то на сьогоднішній день чисельність працівників скоротилася більш як усемеро, а частка легкої промисловості

в загальному обсязі промислового виробництва та в бюджетних надходженнях не перевищує 1%.

Структура легкої промисловості України наведена на рис.2.

Ринок товарів легкої промисловості є важливим і соціально вагомим сегментом внутрішнього ринку України. Частка товарів легкої промисловості від всієї групи непродовольчих товарів роздрібного ринку України складає 6%, поступаючись за цим показником лише ринку автомобілів та автотоварів. Цінова ситуація на цьому ринку позначається на добробуті кожного громадянина, а якість товарів здатна суттєво впливати на здоров'я населення.

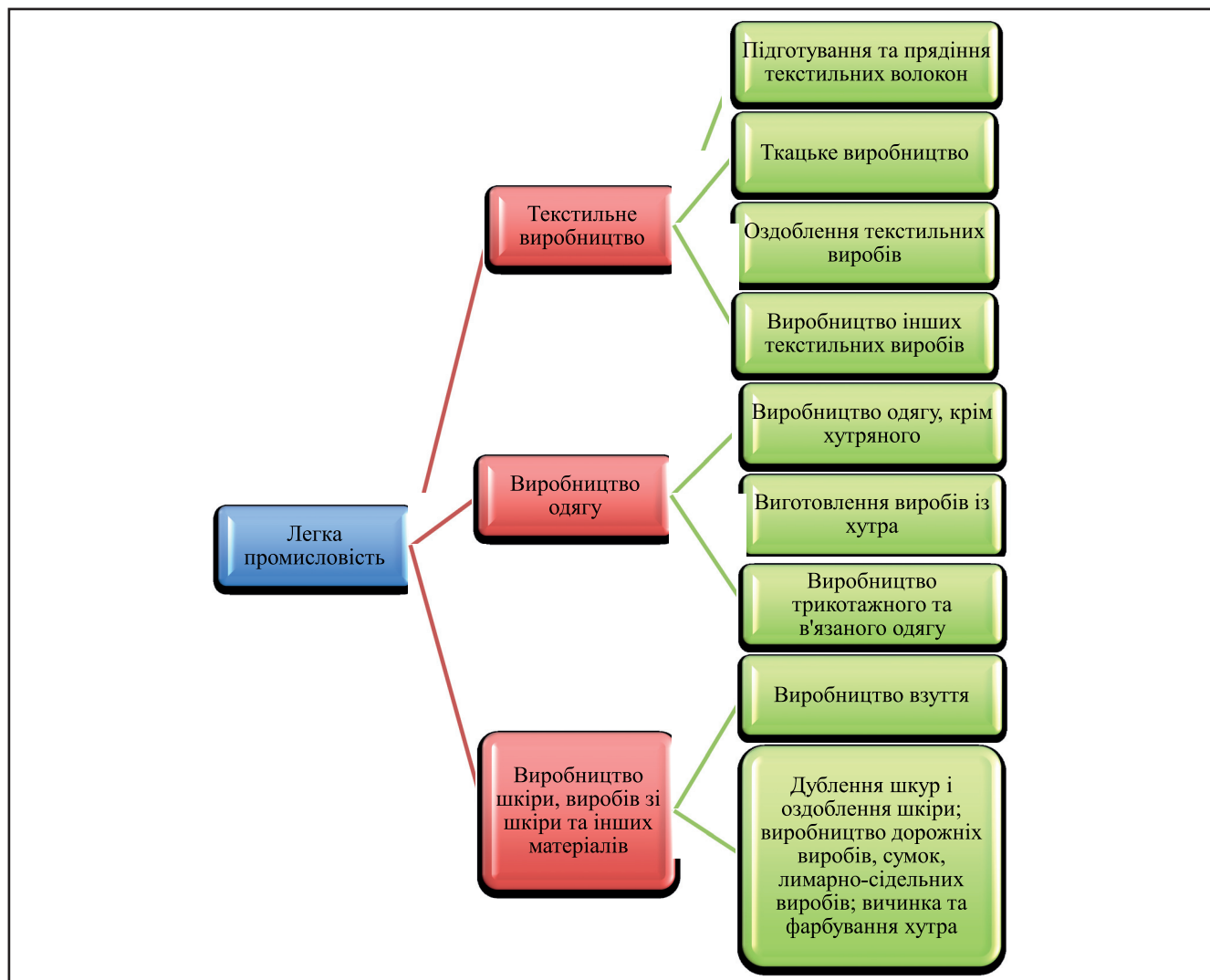
З іншого боку, саме від уподобань споживача багато в чому залежить те, продукція яких виробників буде представлена на ринку, її асортимент, дизайн, якісні характеристики. Крім товарів широкого вжитку ринок легкої промисловості включає промислового призначення для потреб машинобудування, військово-промислового комплексу, будівельної, меблевої, медичної, хімічної промисловості та інших галузей, тобто можна стверджувати, що він обслуговує весь господарський комплекс країни.

Якщо простежити динаміку виробництва основних видів продукції легкої промисловості за період з 2008 по 2015 рр., то можна побачити незначне збільшення обсягів виробництва з 7511,9 млн. грн. у 2009 році до 10131,4 млн. грн. у 2014 р. та суттєве зростання даного показника у 2015 р. до 17190,4 млн. грн. (рис.3).

Це зумовлено, передусім, гострою нестачею сировини і матеріалів, порушенням господарських зв'язків між підприємствами-партнерами та відсутністю валютних коштів для закупівлі сировини з-за кордону. Підприємства легкої промисловості є залежним від імпорту сировини, що робить виробництво більш витратним, позначаючись на ціні кінцевого продукту. Не дивно, що багато підприємств легкої промисловості України працює за так званим давальницьким принципом.

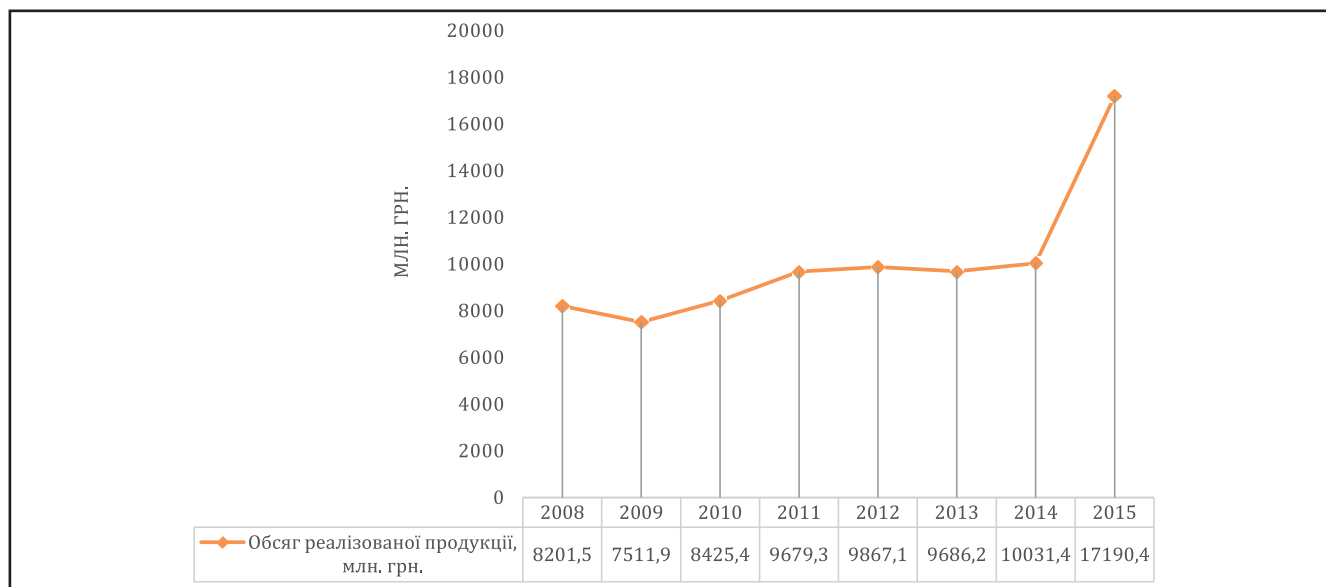
Легка промисловість України за потенційними можливостями здатна задовольняти попит населення продукцією достатньо високої якості, але через нераціональну внутрішню політику та державну політику у сфері регулювання характеризується негативною динамікою.

Проведені дослідження дозволяють зробити узагальнюючі висновки щодо викликів та загроз

Рисунок 2. Структура легкої промисловості України

* Джерело: складено та побудовано авторами [на основі даних 2].

Рисунок 3. Обсяг реалізованої продукції підприємств легкої промисловості України за 2008–2015 рр. (млн. грн.)*

* Джерело: складено та побудовано авторами [на основі даних 2].

фінансовій безпеці України. У 2014 році Україна пережила безпрецедентне поєднання політичної, фінансово-економічної та банківської криз. Конфлікт на сході України разом із накопиченим в попередні роки наслідками макроекономічного дисбалансу позначилися на фінансовій стабільності держави. Основні виклики та загрози фінансовій безпеці держави, які постали перед Україною протягом 2014 р., зберігатимуть свою актуальність і найближчі роки. До них належать [5]:

1. Посилення розбалансованості бюджетної сфери, що було зумовлено зниженням ВВП і тимчасовою втратою контролю над частиною території країни в поєднанні зі стрімким зростанням витрат бюджету, детермінованою необхідністю збільшення фінансування оборони країни та девальвацією національної валюти.

2. Ослаблення системи державного регулювання та контролю у фінансово-бюджетній сфері, що, як наслідок, істотно погіршило стан фінансово-бюджетної дисципліни, розширило сферу та вплинуло на збільшення кількості фінансових порушень, призвело до зростання дефіциту бюджету внаслідок зменшення обсягів надходжень від податків, зборів і обов'язкових платежів, послабило відповідальність держави у фінансово-економічній сфері.

3. Негативні очікування суб'єктів ринку банківських послуг вплинули на потужні загрози всій банківській системі через формування високого рівня воєнних ризиків. Наслідком цього стало скорочення ресурсної бази банків, в т.ч. погіршення якості активів, посилення ризиків ліквідності й збільшення неплатоспроможності фінансових установ, виникнення проблеми з їх капіталізацією.

4. Дестабілізація національної грошової одиниці у формі девальвації, що стало наслідком посилення кризових макроекономічних тенденцій і зовнішніх дисбалансів, а також обмежених можливостей НБУ щодо підтримання пропозиції на валютному ринку економічними методами на тлі формування значного дефіциту валютних надходжень та погіршення ринкових очікувань. За 2014 р. офіційний курс гривні знизився відносно долара США на 97,3 %, євро – на 74,2 %, російського рубля – на 23,7 % [76]. Об'єктивними чинниками, що вплинули на девальвацію гривні у 2014 р., стали: зниження експортних надходжень і зменшення пропозиції іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку; чистий відплив іноземної валюти на користь нерезидентів;

скорочення золотовалютних резервів; зростання обсягів чистої купівлі безготівкової валюти на міжбанківському ринку.

5. Неконтрольоване зростання рівня цін стало наслідком девальвації обмінного курсу гривні, зупинення роботи багатьох підприємств у зоні бойових дій, підвищення адміністративно регульованих цін на тлі посилення інфляційних очікувань. У 2015 р. споживчі ціни зросли на 24,9 %, а ціни виробників – на 31,8% [2]. Підвищення споживчих цін спричинило зростання собівартості продуктів харчування з високим ступенем обробки внаслідок подорожчання сировини і транспортних перевезень, а також підвищення адміністративно регульованих цін.

6. Значне зростання державного та гарантованого державою боргу посилило ризики залежності України від міжнародного фінансування та подальшого згортання іноземного інвестування та відтоку іноземного капіталу.

Отже, аналіз сучасного рівня фінансових загроз економіці України та проведення спеціальних досліджень дозволило автору сформулювати основні системні проблеми, що впливають на виникнення фінансової небезпеки для підприємств легкої промисловості:

- технічна та технологічна відсталість легкої промисловості в порівнянні з техніко-технологічним рівнем аналогічного виробництва у зарубіжних країнах, що відображається у високій матеріалоємності, енергоємності та трудоемності виробництва і, як наслідок, на конкурентоспроможності продукції;

- низький рівень інноваційної та інвестиційної активності в галузі, що виражається в слабкій конкурентоспроможності вітчизняних товарів, в низькій частці «ноу-хау» та інноваційної продукції у обсязі продажів на вітчизняному та світовому ринках;

- висока частка імпортованих товарів, що є причиною посилення стратегічної і товарної залежності держави від зарубіжних країн;

- відсутність цивілізованого ринку споживчих товарів, яке виражається в загостренні конкуренції на внутрішньому ринку між українськими та зарубіжними товаровиробниками;

- соціальна та кадрова проблема, що виявляється в дефіциті висококваліфікованих фахівців, управлінських кадрів, основних і допоміжних робітників по всіх технологічних переділах.

Висновки

Виникнення системних проблем в галузі обумовлено внутрішньо- та зовнішньогалузевими причинами. Вони пов'язані як з діяльністю самої галузі, так і з інституційними перетвореннями й змінами в національній економіці, що є наслідком законодавчої та зовнішньоекономічної політики країни, а також з змінами в світовій економіці. Основні перспективні напрямки розвитку легкої промисловості України полягають в інтенсифікації зусиль вітчизняних виробників щодо завоювання стійких конкурентних позицій на внутрішньому ринку шляхом поліпшення якості, підвищення наукоємності продукції на внутрішньому ринку, зниження її собівартості.

Список використаних джерел

1. Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2015–2016 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://edclub.com.ua/analytika/pozyciya-ukrayiny-v-](http://edclub.com.ua/analytika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-0)

[reytyngu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-0](http://edclub.com.ua/analytika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-0).

2. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

3. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». – К.: НІСД, 2015. – 684 с.

4. Дайнеко Л.В. Розвиток внутрішнього ринку легкої промисловості: проблеми та можливості / Л.В. Дайнеко, М.Ю. Завгородня // науковий журнал Український соціум – 2012 – №1 (40) – с. 83 – 97

5. Підсумки роботи легкої промисловості України [Електронний ресурс]/ Асоціація «Укрлегпром». – Режим доступу: http://ukrlegprom.org.ua/statistika_minstat_ukraini.html

6. Стрижик У.Р. Анализ развития легкой промышленности Украины / У.Р. Стрижик // научный журнал «Экономика и экономические науки» – 2014, №11–12, ст. 265–269; Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/analiz-razvitiya-legkoy-promyshlennosti-ukrainy>

УДК 338.48+338.43:339.923(477)

А.В. КОЛОДИЙЧУК,

к.е.н., доцент, Ужгородський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

Іноземний досвід становлення та розвитку сільського аграрного туризму: уроки для України

Виділено чотири основні моделі розвитку і становлення сільського туризму зарубіжних країн в сучасному світі: західноєвропейську, що поширена у Франції, Італії, Іспанії, Німеччині, Данії та інших країнах Західної Європи; східноєвропейську, яка має поширення у країнах Східної Європи – Кіпр, Греція, Болгарія, Польща, Чехія, Литва, Угорщина та Румунія; азійську – Шрі-Ланка, Малайзія, Японія та англо-американську з поширенням у США і Великобританії. Наведено фактори успішного розвитку і функціонування західноєвропейської моделі сільського аграрного туризму. Для сучасних соціально-економічних умов України та способу організації туристичної галузі найбільш прийнятною для ряду регіонів країни є західноєвропейська модель розвитку і становлення сільського туризму.

Ключові слова: сільський аграрний туризм, агрооселі, курортні селища, готелі, асоціації сільського туризму, сільськогосподарські парки, фермери, ефективність.

А.В. КОЛОДИЙЧУК,

к.э.н., доцент, Ужгородский торгово-экономический институт Киевского национального торгово-экономического университета

Иностранный опыт становления и развития сельского аграрного туризма: уроки для Украины

Выделены четыре основные модели развития и становления сельского туризма зарубежных стран в современном мире: западноевропейскую, которая распространена во Франции, Италии, Испании, Германии, Дании и других странах Западной Европы; восточноевропейскую, которая имеет распространение в странах Восточной Европы – Кипр, Греция, Болгария, Польша, Чехия,

Литва, Венгрия и Румыния; азиатскую – Шри-Ланка, Малайзия, Япония и англо-американскую с распространением в США и Великобритании. Приведены факторы успешного развития и функционирования западноевропейской модели сельского аграрного туризма. Для современных социально-экономических условий Украины и способа организации туристической отрасли наиболее приемлемой для ряда регионов страны является западноевропейская модель развития и становления сельского туризма.

Ключевые слова: сельский аграрный туризм, агроусадьбы, курортные поселки, гостинницы, ассоциации сельского туризма, сельскохозяйственные парки, фермеры, эффективность.

A. KOLODIYCHUK,
PhD, Associate Professor of Uzhgorod Trade and Economic Institute
of the Kyiv National Trade and Economic University

Foreign experience of formation and development of rural agricultural tourism: lessons for Ukraine

Four basic models of development and establishment rural tourism of foreign countries in the modern world are identified: Western Europe, which is common for France, Italy, Spain, Germany, Denmark and other Western European countries; Eastern European, which is common for Eastern European countries – Cyprus, Greece, Bulgaria, Poland, Czech Republic, Lithuania, Hungary and Romania; Asian – Sri Lanka, Malaysia, Japan and Anglo-American with the spread in the US and UK. Factors of the successful development and functioning of the Western European model of rural agricultural tourism are shown. For modern socio-economic conditions in Ukraine and way of the organization of the tourism industry most appropriate for a number of regions is Western European model of development and formation of rural tourism.

Keywords: rural agricultural tourism, agricultural farmsteads, resort towns, hotels, associations of rural tourism, agricultural parks, farmers, effectiveness.

Постановка проблеми. Підприємництво у сільській місцевості набуває різних форм, і на сучасному етапі внаслідок запровадження нових технологій скорочується зайнятість у сільсько-господарському виробництві й розширення не-сільськогосподарських видів діяльності. В ринкових умовах це зумовлює необхідність розвитку туристичного підприємництва в аграрній сфері як дієвого фактору, на який є попит і за допомогою якого буде вирішено ряд економічних та соціальних проблем сільських територій. Однак, через недоліки правових відносин значна частина суб'єктів підприємництва сфери сільського аграрного туризму досі надає послуги неофіційно, уникаючи проблем, пов'язаних із ліцензуванням. Іншими проблемами є недостатній рівень популяризації сільського аграрного туризму в Україні як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках та відсутність інноваційних проектів з питань розвитку перспективних видів туризму.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням питання розвитку сільського аграрного туризму присвячені праці Т.М. Булаха, В.В. Гловацької, А.Ю. Єременко, Н.Є. Кудли, В.В. Липчук, Т.Ю. Лужанської, Л.А. Мерляна, Т.І. Тка-

ченко та ін. Проте, оцінюючи їхні теоретичні та практичні напрацювання щодо визначення, організації й управління діяльністю підприємств сільського аграрного туризму, необхідно в той же час розвивати далі теоретичну тематику. Так, на даний час існує низка невирішених проблем у напрямку управління туристичною підприємницькою діяльністю в аграрній сфері і які потребують подальших досліджень.

Мета статті – визначити особливості становлення та розвитку сільського зеленого туризму зарубіжних країн.

Виклад основного матеріалу. Формування і становлення сільського аграрного туризму в різних країнах світу супроводжувалося соціально-економічними процесами в різні періоди у галузях національної економіки.

Аналіз досвіду становлення та розвитку сільського аграрного туризму зарубіжних країн дав змогу виділити чотири основні його моделі в сучасному світі, зокрема західноєвропейську, східноєвропейську, азійську та англо-американську.

Західноєвропейська модель поширена у Франції, Італії, Іспанії, Німеччині, Данії та інших країнах Західної Європи. Однією з передових країн у галузі

сільського аграрного туризму в межах функціонування цієї моделі є Франція. Саме вона є родоначальницею туризму в аграрній сфері. Започаткували його фермерські господарства Франції.

Сільський аграрний туризм у Франції представлений Національною організацією будинків відпочинку і зеленого туризму, яка пропонує агрооселі на будь-який смак і вид відпочинку, сертифіковані за високими національними стандартами сервісу. Оселі аграрних районів Франції різняться не лише зірковістю (від простих сільських будиночків до вілл і приватних історичних замків). Враховано також етногеографічні ознаки: оселі Шампані, Провансу, Гасконі, Нормандії, Савойї мають особливі принади, які неможливо знайти в інших районах Європи. У вартість проживання завжди входить сніданок, де, враховуючи кулінарні традиції, буде нагода скуштувати щойно спечений хрусткий хліб із молоком, круасани з джемами домашнього виробництва, піріжки й печиво, а також різноманітні сири та вишукані місцеві вина.

Для туристів, які люблять подорожувати країною на власному авто, у Франції значного розвитку набула мережа автотуристичних кемпінгів у сільській місцевості, де туристи можуть отримувати свіжі продукти домашнього приготування. Усі кемпінги країни постійно перевіряють на відповідність національним стандартам сервісу і надають їм категорійний сертифікат. У Франції паралельно реалізуються різні концепції агротуризму: замки у сільській місцевості; винні агросадиби; кінні ферми; рибацькі оселі; приморські агрооселі; гірськолижні шале; панда-агрокотеджі (у національних природних парках) [2].

Надзвичайною популярністю серед французів та іноземних туристів користуються відпочинкові програми проживання у замках, розташованих у мальовничих агроландшафтах рівнинної та передгірної Франції.

З метою популяризації агроекотуризму в національних природних парках Франції створено мережу так званих «панда-готельчиків» (Panda-Gotes), сертифікованих Всесвітнім фондом дикої природи (WWF), що відповідають таким вимогам [5]: дотримуються умов захисту навколишнього природного середовища; пропонують гостям програми екотуристичного супроводу.

Альтернативою відпочинку в сільських господарств є курортні селища, облаштовані у місцевостях із мальовничою природою національних і

регіональних ландшафтних парків.

Німці є найбільш мандрівною нацією в Європі, проте близько 34% з них подорожують по Німеччині. Майже 13%, туристів відпочивають у сільській місцевості – на фермах, у сільських будинках і сільських пансіонах. Розвиток агротуризму підтримується на всіх рівнях – федеральному, земельному, комунальному, у вигляді прямого фінансування підприємців, що займаються агротуризмом.

Іспанія є не менш прогресивною у питанні сільського туризму, ніж інші європейські країни. Сільський аграрний туризм в Іспанії нині перебуває на тій стадії розвитку, коли чисельність іноземних відвідувачів сільських агроосель країни зрівнялася і навіть перевищує внутрішні агротуристичні потоки. Власники агроосель в Іспанії об'єднані в асоціації.

Асоціації сільського туризму Іспанії пропонують такі основні типи розміщення: 1) у номерах сільських готелів, спеціально обладнаних для прийому туристів; 2) в історичних будинках (замках, палацах, монастирях), розташованих у сільській місцевості або невеликих містечках; 3) на фермах і в садибах в одному будинку чи на одній території з власниками, в окремих кімнатах, спеціально обладнаних для прийому туристів. Спокій і невтручання в особисте життя туристів гарантуються; 4) оренда будинку однією родиною чи групою туристів.

Аналогічну класифікацію доцільно офіційно затвердити в Україні, де поряд з агрооселями у курортно-рекреаційних місцевостях (Карпати) існують затишні агрокотеджі та пансіони, а також налічується понад півтисячі законсервованих у напівзруйнованому стані (занедбаних) замків і палаців.

Італія акцентує увагу гостей на славетних історичних традиціях сільського відпочинку у горах і передгір'ях Альп, Апеннін та уздовж смуги першокласних морських узбереж. З часу виникнення в Італії агротуризму сільське населення почало вважати його основною формою підприємницької зайнятості. Тому в цій країні агротуристичний бізнес тісно переплетений з курортним [4].

Завдяки пільговому режиму оподаткування для сільського підприємництва в Італії останніми роками розвинулася розгалужена мережа престижних відпочинкових котеджів і пансіонів не нижче ніж тризіркового рівня, які мають необхідну рекреаційну інфраструктуру (від джакузі й плавальних басейнів до тенісних кортів і кінних манежів).

Вагомим чинником міжнародної агротуристичної спеціалізації Італії поступово став винний і гастрономічний туризм. Власники агрокотеджів пропонують своїм гостям цілі винні підвали (а також сирні, м'ясопродуктові) за умови, що вільне користування запасами продовольства входить у вартість відпочинку. Ще однією суто італійською особливістю сільського туризму є те, що майже половина власників агрокотеджів не поспішають проходити державну сертифікацію, отримувати ліцензії на діяльність, сплачувати податки.

Факторами успішності розвитку і функціонування західноєвропейської моделі є: 1) нормативно-правове й рекламно-інформаційне забезпечення просування сукупного національного та регіональних агротуристичних продуктів; 2) системна державна підтримка агротуристичних господарств-прийняття політичного рішення про підтримку агротуризму як сектору сфери послуг; 3) створення асоціацій суб'єктів агротуризму, що підтримують Інтернет-портали з базами даних по всьому агротуристичного сектору; 4) фінансова підтримка – система пільгового кредитування або дотування агротуристичних господарств; 5) досить високий рівень комфортності та добрий стан житлового фонду.

Таким чином, західноєвропейська модель належить до найбільш високоорганізованої і маловитратної на початковому етапі розвитку сільського туризму.

Східноєвропейська модель сільського аграрного туризму поширена у країнах Східної Європи – Кіпр, Греція, Болгарія, Польща, Чехія, Литва, Угорщина та Румунія. Її особливість полягає в тому, що сільський аграрний туризм розглядається як можливість розвантажити туристські центри і знизити екологічне навантаження прибережних зон. Головне завдання – привабити туристів углиб країни, в екологічно чисті природні зони шляхом реконструкції старовинних садіб і національних сіл, а також облаштування гостьових будинків. Слід зазначити, що в цих країнах належним чином була розвинута місцева інфраструктура (дороги, паркувальні місця для автомобілів, комунальні мережі). Для вирішення цих питань створюються спеціальні державні програми в регіонах. Наприклад, на Кіпрі розроблено програму відновлення сіл, яка охопила 270 поселень у віддалених від узбережжя районах острова. Передбачено реконструювати не тільки

житлові будинки, а й таверни, ремісничі майстерні, музеї [3].

Законодавством Угорщини сільський зелений туризм віднесено до сфери ведення особистого селянського господарства, що передбачає відповідні пільгові податкові інструменти. До найпопулярніших місцевостей належать південно-західна область Ваш, східна область Сольнок (район р.Тиса) і славнозвісний Хортобадьський степ. Принадною особливістю сільського туризму в цій країні є поєднання його з національними традиціями конярства. Щороку в Угорщині проводять національні фестивалі кінного спорту, які пропонують 40 видовищних програм.

У Румунії інтереси власників агроосель представляє ANTREC – Національна асоціація сільського, екологічного і культурного туризму (член «EuroGates» від Румунії). Сільський аграрний туризм у цій країні розвивається, передусім, у Південних Карпатах і орієнтується на такі самі переваги, що й Україна, тобто на збереження природного середовища й етнокультурних традицій.

З усіх закордонних країн для нашої країни, зокрема її Карпатського регіону, найбільше значення має досвід західного сусіда – Польщі. У сільському туризмі уряд країни вбачає джерело розвитку регіонів, які не мають природних ресурсів для розбудови виробничих галузей економіки. Зазвичай ці регіони депресивні, бідні, оскільки не мають бази для промислового розвитку.

За польськими законами, надання послуг сільського зеленого туризму не належить до підприємницької діяльності. Крім того, законодавство передбачає також звільнення доходів від оподаткування, якщо їх джерелом є надання нічліжних послуг агротуристам за таких умов: житловий будинок, в якому здаються кімнати, належить до сільського господарства; кімнати здаються туристам, а не сезонним працівникам чи третім особам; кімнати для туристів розміщені у житловому будинку сільської родини, а не в іншій спеціально пристосованій будівлі для туристів; кількість кімнат, що здаються туристам, не перевищує п'яти.

Таким чином, ця модель заснована на використанні та реконструкції наявних сільських гостьових будинків та інших засобів розміщення, а також реконструкції або створення необхідної інфраструктури при управлінні та безпосередній участі в цьому процесі держави, що потребує інвестицій.

Азійська модель сільського аграрного туризму, навпаки, вимагає великих початкових капіталовкладень, оскільки передбачає будівництво «VIP-сіл» і сільськогосподарських парків – «музеїв під відкритим небом» із можливістю проживання в них, або дорогих національних готелів, розташованих у сільській місцевості. Прикладом такого агротуристичного села може бути «VIP-село» діюче на Шрі-Ланці, стилізоване під національне житло, що надає туристам повний набір послуг, із проживанням в окремих бунгало з обслуговуванням на рівні п'ятизіркового готелю. При цьому туристові забезпечений контакт із «живою природою» і знайомство з національною кухнею, сільськими ремеслами та промислами.

У Малайзії, наприклад, концепція агротуризму орієнтована на створення сільськогосподарських парків, що пропагують національне сільське господарство. Такі парки переважно є державними організаціями. Перший у світі державний Малайзійський сільськогосподарський парк площею 1295 га був заснований в 1986 р. за ініціативи Міністерства сільського господарства країни як постійно діючий туристичний виставковий центр. У ньому туристам пропонується проживання в національних оселях, національна кухня, участь у сільських заходах і розвагах.

В Японії поширені готелі «Рекан», розташовані у сільській місцевості та призначені тільки для прихильників японської культури і виконані в національному стилі. Слід зазначити, що особливістю азійської моделі є нетрадиційний підхід до вибору засобів розміщення. При реалізації цієї моделі величезна увага приділяється національним традиціям і культурі.

Окремо слід виділити англо-американську модель сільського аграрного туризму, поширену в англомовних країнах, особливо в США і Канаді. Її особливістю полягає в тому, що місцями розміщення є приватні готелі, пансіонати, які організують прийом туристів за системою B&B (Bed and Breakfast – ночівля і сніданок), але не мають набір додаткових послуг для відпочинку та не орієнтовані на національну специфіку. Основною причиною розвитку приватних готелів системи B&B у Великобританії вважається процес відновлення зруйнованої війною інфраструктури та економіки країни, коли багато інженерних, технічних і будівельних фахівців і кваліфікованих робітників регулярно подорожували у службових відрядженнях. Щороку в Англії ба-

гатотисячними накладами друкуються рекламно-інформаційні каталоги об'єктів сільського зеленого туризму із сертифікованою характеристикою спектра їхніх послуг. Кожен із них містить яскраві рекламні слогани, в яких розкривається все розмаїття сутності сільського туризму Великобританії.

Після Другої світової війни розвинена автодорожня інфраструктура стала каталізатором значного зростання американської економіки. Стрімкий розвиток отримали малий і середній бізнес у сфері послуг та сільському господарстві. Найголовніше полягало в тому, що люди почали більше пересуватися легковими та вантажними автомобілями, автобусами, з'ясовуючи потребу у короткочасному відпочинку і харчуванні. Саме на основі цього попит породив пропозицію, і в США запрацювали перші мотелі в системі B&B. Основними організаторами B&B у США наприкінці 40-х років стали сім'ї фермерів, що жили уздовж поживлених магістральних автотрас. Між тим, наприкінці 70-х років, інтенсивний спосіб життя урбанізованих міст сприяв зростанню популярності відпочинку городян у рекреаційних зонах сільських територій у так званих «будиночках у селі» [3].

Висновки

Таким чином, у світі успішно функціонують чотири моделі сільського туризму – західноєвропейська, східноєвропейська, азійська та англо-американська. На наш погляд, для сучасних соціально-економічних умов України та способу організації туристичної галузі найбільш прийнятною для ряду регіонів країни є західноєвропейська модель розвитку і становлення сільського туризму, вона належить до найбільш високоорганізованої і маловитратної на початковому етапі розвитку сільського туризму. Однак ефективне функціонування даної моделі передбачає організаційно-економічне обґрунтування й розробку механізму управління підприємницькою діяльністю в аграрній сфері.

Список використаних джерел

1. Важинський Ф.А. Розвинута екологічна інфраструктура – показник конкурентоспроможності регіону / Ф.А. Важинський, В.М. Черторижський // Збірн. науково-технічних праць НЛТУ України. – 2006. – Вип.16.6. – С.212–217.
2. Герасименко В.Г. Основи туристичного бізнесу: навч. посібник. / В.Г. Герасименко. – Одеса: Чорномор'я, 1997. – 160 с.

3. Зінько Ю.В. Сільський туризм в Європі і Америці / Ю.В. Зінько, В.П. Васильєв, П.А. Горішевський, М.Й. Рутинський // Туризм сільський зелений, 2009. – № 2. – С. 3–40.

4. Рутинський М.Й. Сільський туризм : навч. посіб. / М.Й. Рутинський, Ю.В. Зінько. – Київ: Знання, 2006. – 271 с.
5. Rada's Blog [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radabg.com/url/agriturist.i/>

УДК 336.274.53:657

Г.Г. ОСАДЧА,
к. е. н., доцент кафедри обліку і аудиту
Національного університету харчових технологій
Ю.С. КОРОТЧЕНКО,
студентка Національного університету харчових технологій

Методологічні аспекти обліково–аналітичного забезпечення кредиторської заборгованості

У статті було розглянуто поняття обліково–аналітичного забезпечення та його значення для контролю за кредиторською заборгованістю підприємства. Здійснено огляд класифікації зобов'язань, інформаційного забезпечення обліку операцій з кредиторською заборгованістю. За допомогою системи аналітичних показників було розглянуто та проаналізовано платоспроможність підприємства.

Ключові слова: зобов'язання, кредиторська заборгованість, обліково–аналітичне забезпечення, інформаційне забезпечення, аналітичні показники, ліквідність.

А.Г. ОСАДЧАЯ,
кандидат экономических наук, доцент кафедры учёта и аудита
Национального университета пищевых технологий
Ю.С. КОРОТЧЕНКО,
студентка Национального университета пищевых технологий

Методологические аспекты учётно–аналитического обеспечения кредиторской задолженности

В статье были рассмотрены понятия учётно–аналитического обеспечения и его значение для контроля за кредиторской задолженностью предприятия. Осуществлен обзор классификации обязательств, информационного обеспечения учёта операций с кредиторской задолженностью. С помощью системы аналитических показателей было рассмотрено и проанализировано платёжеспособность предприятия.

Ключевые слова: обязательства, кредиторская задолженность, учётно–аналитическое обеспечение, информационное обеспечение, аналитические показатели, ликвидность.

Н. OSADCHA,
candidate of economic sciences Associate Professor of Department of Accounting and Auditing
National university of food technologies
Y. KOROTCHENKO,
student National university of food technologies

Methodological aspects of accounting and analytical support payable

The paper examined the concept of accounting and analytical software and its importance for the control of accounts payable of the enterprise. Done overview of the classification of obligations, information support operations account payable. With the help of analytical indicators were reviewed and analyzed solvency.

Keywords: obligations, accounts payable, accounting and analytical support, information, metrics, and liquidity.

Постановка проблеми. Сучасний стан економіки диктує свої умови та правила провадження підприємницької діяльності. Кожне підприємство розпочинає свою діяльність з метою отримання та примноження прибутків. Для здійснення цієї мети необхідно мати чіткі уявлення і знання про природу економічних явищ, пов'язаних з роботою підприємства, вміти отримувати та опрацювати дані, показники, що свідчать про результати діяльності та робити доцільні висновки, що базуються на реальних даних, аби забезпечити розвиток підприємства в умовах конкуренції.

Актуальність теми. Хлібопекарська галузь є однією з провідних галузей України, адже забезпечує потреби населення у продукті харчування, що займає значне місце в раціоні населення. Як для будь-яких сировинно-залежних підприємств, так і для хлібозаводів контроль за кредиторською заборгованістю, особливо перед постачальниками, є важливою частиною роботи обліково-аналітичного персоналу. Для цих підприємств дуже важливим є ефективне управління, розробка системи контролю за кредиторською заборгованістю та ефективність розрахунків з урахуванням законодавчих особливостей бухгалтерського обліку. Додатково, в умовах кризових явищ необхідно ефективно використовувати позикові кошти, прискорювати обіг оборотного капіталу та забезпечувати платоспроможність підприємства.

Об'єктом дослідження виступає кредиторська заборгованість підприємств. Метою дослідження є огляд впливу обліково-аналітичних процесів на ефективність управління кредиторською заборгованістю підприємств хлібопекарської галузі.

Завданням даного дослідження є:

- розкриття сутності обліково-аналітичного забезпечення кредиторської заборгованості;
- класифікація кредиторської заборгованості відповідно до національного законодавства з бухгалтерського обліку;
- пропозиції щодо складу аналітичних показників ліквідності підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемами обліку, аналізу і контролю кредиторської заборгованості займалися такі вчені як: Я.В. Соколов, Ф.Ф. Бутинець, А.Б. Борисов, Є.В. Орлов. Проблемами визначення сутності та значення обліково-аналітичного забезпечення займалися такі вчені як В.А. Пігош, В.Ф. Яценко, Г.В. Головачак, Т.Г. Камінська, Н.А. Остап'юк, М.М. Стефаненко.

Виклад основного матеріалу. Основою інформаційного забезпечення системи управління підприємством є система бухгалтерського обліку. Ця система здійснює функцію інформаційного забезпечення, надання відповідних даних на запити керівництва, власників, контролюючих органів. Бухгалтерський облік здійснює фіксацію та накопичення синтетичної (узагальненої) інформації та більш деталізованої (аналітичної) за конкретний проміжок часу. Ця інформація висвітлює дані про активи підприємства, джерела їх утворення, а саме власний капітал та зобов'язання, фінансові результати діяльності, прибуток та напрямки його використання. Одночасно на підприємстві існує економічний аналіз, що дозволяє аналізувати діяльність підприємства через систему аналітичних показників та відслідковувати будь-які зміни у динаміці.

Поєднавши систему бухгалтерського обліку та економічного аналізу створюється система обліково-аналітичного забезпечення управління господарською одиницею. Завданням обліково-аналітичної системи є поєднання облікових та аналітичних процедур в один спільний процес з метою безперервного та достовірного оброблення облікової інформації, проведення мікроаналізу та використання результатів для прийняття ефективних управлінських рішень [1].

В результаті господарської діяльності на підприємстві може виникнути кредиторська заборгованість перед постачальниками за одержані товари, послуги, з оплати праці і соціального страхування, перед бюджетом за податками й платежами, аванси від покупців, заборгованість по кредитам, орендним операціям та інше. Така заборгованість може складати значну частину пасивів, тому ефективна організація контролю та достовірне відображення кредиторської заборгованості є важливими та актуальними питаннями.

Регулювання бухгалтерського обліку кредиторської заборгованості здійснює П(С)БО 11 «Зобов'язання» (далі П(С)БО 11), що визначає основні методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про кредиторську заборгованість та її розкриття у фінансовій звітності підприємства. П(С)БО 11 наводить визначення поточних та довгострокових зобов'язань. Так поточні зобов'язання — це зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протя-

гом 12 місяців починаючи з дати балансу. Довгострокові зобов'язання — це всі зобов'язання, які не є поточними. Визнання кредиторської заборгованості відповідно до цього положення відбувається якщо виконуються такі вимоги: оцінка заборгованості може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигід внаслідок погашення даної заборгованості.

Пропонується класифікація зобов'язань відповідно до П(С)БО 11 наведено у табл. 1, яка дозволяє розмежувати зобов'язання за їх видами [2].

Важливим елементом контролю кредиторської заборгованості є інвентаризація розрахунків з кредиторами. Інвентаризація кредиторської заборгованостей полягає у звірці документів і записів у реєстрах обліку і перевірці обґрунтованості сум, відображених на відповідних рахунках, та оформлюється актом інвентаризації. Для проведення інвентаризації розрахунків підприємство отримує виписки з аналітичних рахунків про свою кредиторську заборгованість. Для цього використовується акт звіряння розрахунків, що

містить інформацію про період, за який проводиться звірка, назви, номери та дати документів на підставі яких проводиться звірка, сальдо на початок, обороти за період та сальдо на кінець за даними кредитора і дебітора.

Якщо після звіряння були виявлені розбіжності та до кінця звітної періоду вони не усунені або взагалі залишилися не з'ясованими, кожна сторона відображає розрахунки в сумах, що були відображені в обліку підприємств і визнаються ними вірними. Результати інвентаризації розрахунків оформлюють актом. Окремо доцільно також складати акт інвентаризації кредиторської заборгованості, строк позовної давності якої минув і яка планується до списання. Ця кредиторська заборгованість збільшує дохід підприємства відповідно до того в результаті якої діяльності вона виникла [3].

Нормативно-законодавча база з регулювання бухгалтерського обліку в Україні визначає чітке і узгоджене відображення окремих видів кредиторської заборгованості в первинних докумен-

Таблиця 1. Класифікація зобов'язань відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання»

№зп	Вид зобов'язання	Характеристика зобов'язання
1	2	3
1	Поточні зобов'язання	Зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу або протягом 12 місяців з дати балансу. До таких зобов'язань можна віднести: кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги; кредиторська заборгованість з оплати праці; кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом; короткострокові векселі видані; короткострокові кредити банків; поточна кредиторська заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями; інша короткострокова кредиторська заборгованість.
2	Довгострокові зобов'язання	Всі зобов'язання, які не є поточними і будуть погашені у період понад 12 місяців або операційний цикл: довгострокові кредити банків; зобов'язання з фінансової оренди; довгострокові векселі видані; довгострокові зобов'язання за облігаціями; інші довгострокові зобов'язання.
3	Непередбачені зобов'язання	Зобов'язання, яке може виникнути внаслідок минулих подій та існування якого буде підтверджено лише тоді, коли відбудеться або не відбудеться одна чи більше невизначених майбутніх подій, над якими підприємство не має повного контролю АБО теперішнє зобов'язання, що виникає внаслідок минулих подій, але не визнається, оскільки малоімовірно, що для врегулювання зобов'язання потрібно буде використати ресурси, які втілюють у собі економічні вигоди, або оскільки суму зобов'язання не можна достовірно визначити
4	Забезпечення	Зобов'язання з невизначеними сумою або часом погашення на дату балансу: виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів; додаткове пенсійне забезпечення; виконання гарантійних зобов'язань; реструктуризація, виконання зобов'язань при припиненні діяльності; рекультивация земель.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

тах, на рахунках синтетичного обліку та у фінансовій звітності, що наведено у табл.2.

Стабільність та надійність функціонування підприємства створюють його імідж, що значною

мірою залежать від його можливості та здатності виконувати свої зобов'язання. Оцінка спроможності підприємства розраховуватись по поточним зобов'язанням і підтримувати цю здатність в по-

Таблиця 2. Інформаційне забезпечення операцій з обліку кредиторської заборгованості

№ зп	Вид кредиторської заборгованості (рахунок)	Первинні документи	Облікові реєстри	Фінансова звітність
1	2	3	4	5
1	50 «Довгострокові позики», 60 «Короткострокові позики»	Кредитні договори, угоди, виписка банку, бухгалтерська довідка, підтверджувальні документи (платіжне доручення, накладна, рахунок)	Журнал №2	Звіт про фінансовий стан, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів, Примітки
2	61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями»	Бухгалтерська довідка, платіжне доручення, виписка банку	Журнал №3 розділ 2	Звіт про фінансовий стан, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів, Примітки
3	51 «Довгострокові векселі видані», 62 «Короткострокові векселі видані»	Бланк векселя, виписка банку, підтверджувальні документи (платіжне доручення, накладна, рахунок)	Журнал 3 розділ 1, відомість № 3.4 «Відомість аналітичного обліку виданих та отриманих векселів», Книга обліку векселів	Звіт про фінансовий стан, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів, Примітки
4	63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»	Акт, накладна, ТТН, рахунок, податкова накладна, платіжне доручення, виписка банку, довіреність, договори	Журнал №3 розділ 1, відомість № 3.3 «Відомість аналітичного обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками»	Звіт про фінансовий стан, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів, Примітки
5	64 «Розрахунки за податками й платежами»	Податкова накладна, платіжне докумення, виписка банку	Журнал №3 розділ 2, відомість №3.6 «Відомість аналітичного обліку розрахунків з бюджетом»	Звіт про фінансовий стан, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів, Примітки
6	65 «Розрахунки за страхуванням», 66 «Розрахунки за виплатами працівникам»	Табель обліку робочого часу, наряд, маршрутний лист, розрахунково-платіжна відомість, накази по підприємству, бухгалтерська довідка	Журнал №5 розділ 3, журнал №5А розділ 3А, 3Б	Звіт про фінансовий стан, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів, Примітки
7	68 «Розрахунки за іншими операціями»	Акт, накладна, ТТН, рахунок, податкова накладна, платіжне доручення, виписка банку, довіреність, договори	Журнал №3 розділ 1, відомість №3.5 «Відомість аналітичного обліку розрахунків за іншими операціями»	Звіт про фінансовий стан, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів, Примітки
8	52 «Довгострокові зобов'язання за облігаціями»	Бланки облігацій, бухгалтерська довідка, платіжне доручення, виписка банку	Журнал №3 розділ 2	Звіт про фінансовий стан, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів, Примітки
9	53 «Довгострокові зобов'язання з оренди»	Акт, бухгалтерська довідка, накладна, рахунок, податкова накладна, платіжне доручення, виписка банку	Журнал №3 розділ 2	Звіт про фінансовий стан, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів, Примітки

дальшому здійснюється за критеріями платоспроможності підприємства.

Можна виділити такі основні напрями аналізу кредиторської заборгованості підприємства:

- оцінювання динаміки кредиторської заборгованості;
- дослідження структури кредиторської заборгованості за окремими видами кредиторів і термінами погашення;
- оцінювання своєчасності її погашення;
- аналіз частки кредиторської заборгованості в структурі залученого капіталу та пасивів підприємства;
- факторний аналіз кредиторської заборгованості [4].

Ліквідність підприємства характеризує наявність у нього достатньої кількості оборотних коштів аби погасити поточні зобов'язання. Головною ознакою ліквідного підприємства є перевищення його оборотних активів над короткостроковими зобов'язаннями. В обліково-аналітичній практиці для оцінки рівня платоспроможності та ліквідності підприємства використовуються три відносні показники, на підставі яких можна визначити перспективну, швидку та абсолютну ліквідність [5, с.314–318] табл.3.

Для практичного відображення аналізу платоспроможності підприємства проведено розрахунків показників платоспроможності ПрАТ «Шосткинський хлібокомбінат» наведений у табл.4.

Отже, нормативному значенню відповідає лише один показник, а саме показник загальної плато-

спроможності, що свідчить про те, що підприємство має достатньо поточних активів аби погасити свою поточну кредиторську заборгованість, якщо виникне необхідність її повного та швидкого погашення. Інші ж коефіцієнти або є наближеними до нормативного значенням або займають найнижче значення нормативного. Значення коефіцієнта поточної платоспроможності на рівні 0,42 та коефіцієнта миттєвої платоспроможності на рівні 0,05 свідчить про необхідність перегляду своїх розрахунків, адже підприємство не зможе погасити свої всі поточні зобов'язання, оскільки їх розмір перевищує дебіторську заборгованість, яка може бути погашена, та грошових коштів, наявних у касі та на рахунках в банках.

У випадку, коли значення коефіцієнта перспективної ліквідності менше границі нормативних критеріїв, доцільним є розрахунок коефіцієнтів поновлення чи втрати платоспроможності, що характеризують наявність реальної можливості у підприємства поновити чи втратити свою платоспроможність протягом певного періоду.

$$K_{вт(понов)пл} = \frac{K_{п.п.к.р.} + P_{вт(пон)пл} + \Delta K_{п.п.з.р.}}{NK_{п.п.}}, \quad (1)$$

де $K_{вт(понов)пл}$ – коефіцієнт втрати (поновлення) платоспроможності;

$K_{п.п.к.р.}$ – фактичне значення коефіцієнта поточної платоспроможності на кінець звітного періоду;

$P_{вт(пон)пл}$ – установлений період страти (поновлення) платоспроможності підприємства в місяцях;

Таблиця 3. Показники платоспроможності підприємства

№ зп	Назва показника	Розрахунок	Нормативне значення	Значення показника
1	2	3	4	5
1	$K_{пл}$ – коефіцієнт перспективної ліквідності	$\frac{\text{Обор. Активи}}{\text{Короткостр. зобов.}}$	$1 \geq K_{зп 2}$	Значення наближене до 1 вказує на достатність оборотних засобів для погашення короткострокових зобов'язань, значення наближене до 2 та перевищення вказує на нераціональне використання коштів
2	$K_{шпл}$ – коефіцієнт швидкої ліквідності	$\frac{\text{Дебіт. заборг.}}{\text{Короткостр. зобов.}}$	$K_{п.п.} \geq 0,5-0,8$	Розраховується за більш вузьким переліком складових. Значення наближене до нормативного мінімуму свідчить про необхідність перегляду розрахунків з дебіторами для можливості перетворення дебіторської заборгованості у грошові кошти для погашення короткострокових зобов'язань
3	$K_{ал}$ – коефіцієнт абсолютної ліквідності	$\frac{\text{Грош. кошти}}{\text{Коротк. зобов.}}$	$K_{мп} \geq 0,05-0,2$	Найбільш жорсткий показник. Вказує на те, яка частка короткострокових зобов'язань може бути погашена миттєво за рахунок наявних коштів.

Таблиця 4. Показники платоспроможності ПрАТ «Шосткинський хлібокомбінат» за 2015 рік

№зп	Назва показника	Розрахунок	Норматив
1	2	3	4
1	К перс.лікв.	$\frac{\text{Поточні активи}}{\text{Поточні зобов.}} = \frac{12142}{10515} = 1,15$	$1 \geq K_{зп} 2$
2	К швидк.лікв.	$\frac{\text{Дебіт. заборг.} + \text{Грош. кошти}}{10515} = \frac{3866 + 5530}{10515} = 0,42$	$K_{пп} \geq 0,5 - 0,8$
3	К абсол.лікв.	$\frac{\text{Грошові кошти}}{\text{Поточні зобов.}} = \frac{553}{10515} = 0,05$	$K_{мп} \geq 0,05 - 0,25$

Δ Кп.п. за рік – зміна коефіцієнта поточної ліквідності за період;

N Кп.п. – нормативне значення коефіцієнта поточної ліквідності.

Значення коефіцієнта поновлення платоспроможності більше 1 свідчить про те, що підприємство у найближчі 6 місяців здатне поновити платоспроможність, і навпаки. Якщо значення коефіцієнта втрати платоспроможності більше 1, то у підприємства відсутня тенденція до втрати платоспроможності протягом найближчих 3 місяців, і навпаки [6, с. 422–423].

Висновки

Обліково–аналітичне забезпечення являє собою процес підготовки обліково–аналітичної інформації, забезпечення її якості та повноти. Завданням обліково–аналітичного забезпечення є вдале поєднання процедур бухгалтерського обліку і економічного аналізу. Основні функції обліково–аналітичного забезпечення:

- інформаційна – надання системі управління усієї необхідної, повної та достовірної інформації про діяльність підприємства як для внутрішніх так і для зовнішніх користувачів;
- облікова – відображення господарських операцій та результатів діяльності підприємства;
- аналітична – проведення економічного аналізу діяльності підприємства та відображення їх у системі аналітичних показників.

Повний та достовірний облік і аналіз кредиторської заборгованості дає можливість:

- визначити найбільш оптимальне співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості для забезпечення відповідності показників ліквідності та платоспроможності нормативним значенням;
- прослідкувати за змінами величини поточних зобов'язань з часом;

- визначити найбільш ризикові ситуації, що можуть виникнути через непогашення кредиторської заборгованості, та її вплив на фінансовий стан підприємства;

- визначити оптимальний об'єм продажів, доцільність збільшення чи зменшення обсягу продажів в кредит.

Список використаних джерел

1. Безродна Т.М. «Обліково–аналітичне забезпечення управління підприємством: визначення сутності поняття» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academia.edu/11291300>.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» затверджено Міністерством фінансів України від 31.01.2000 № 20 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00>.
3. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань затверджено Міністерством фінансів України від 02.09.2014 № 879 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14>.
4. О.Б. Чорненька «Основні аспекти обліково–аналітичного забезпечення управління заборгованістю підприємства» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nz.uad.lviv.ua/static/media/1-52/29.pdf>.
5. Чернелевський Л.М., Слободян Н.Г., Михайленко О.В. Аналіз діяльності підприємства та банківських установ : економічний, фінансово–інвестиційний, стратегічний: Підручник. – 2ге вид–ня, перероб. та доповн. – К.: «Хай–Тек Прес», 2014. – 640с. – С.314–318.
6. Аналіз господарської діяльності підприємства: навч. посібник / Н.Б. Кащана [та ін.]; Харківський держ. ун–т. харч. та торгівлі. – Х., 2014. – 537с. – С. 422–423.

Л.Ю. ЧОБАЛЬ,

к.е.н., доцент кафедри менеджменту туристичного та готельно–ресторанного бізнесу Ужгородського торговельно–економічного інституту Київського національного торговельно–економічного університету

Фактори формування попиту в сільському туризмі

За умов глибокої економічної кризи сільський туризм є певною альтернативою дорогим закордонним та вітчизняним готелям, пансіонатам та санаторіям для туристів середнього класу. Багато хто з туристів звернув увагу на відпочинок в українському селі. Це і українці, і іноземці, які цікавляться українською культурою, традиціями та побутом. У статті розглянуто функціональний і нефункціональний попит на товари та послуги, у тому числі на туристичний продукт. Визначено фактори формування попиту на туристичний продукт. Окреслено чинники, що обмежують споживання, зокрема спадна гранична корисність блага, і ціна блага. Дано визначення якості продукції, як економічної категорії, що відображає його корисність і відповідає певним потребам та вимогам.

Ключові слова: туристичний продукт, попит, споживач, ціна блага, гранична корисність блага, пропозиції, якість, товар.

Л.Ю. ЧОБАЛЬ,

к.э.н., доцент кафедры менеджмента туристического и гостинично–ресторанного бизнеса Ужгородского торгово–экономического института Киевского национального торгово–экономического университета

Факторы формирования спроса в сельском туризме

В условиях глубокого экономического кризиса сельский туризм является определенной альтернативой дорогим зарубежным и отечественным отелям, пансионатам и санаториям для туристов среднего класса. Многие туристы обратили внимание на отдых в украинском селе. Это и украинцы, и иностранцы, которые интересуются украинской культурой, традициями и бытом. В статье рассмотрен функциональный и нефункциональный спрос на товары и услуги, в том числе на туристический продукт. Определены факторы формирования спроса на туристический продукт. Очерчены факторы, ограничивающие потребление, в частности убывающая предельная полезность блага, и цена блага. Дано определение качества как экономической категории, отражающей его полезность и соответствующей определенным потребностям и требованиям.

Ключевые слова: туристический продукт, спрос, потребитель, цена блага, предельная полезность блага, предложения, качество, товар.

L. CHOBAL,

Ph.D., assistant professor of the department of management of tourism and hotel–restaurant business of the Uzhhorod Trade and Economic Institute of Kyiv National University of Trade and Economics

Factors of demand formation in rural tourism

Under conditions of the deep economic crisis, rural tourism is a certain alternative to expensive foreign and domestic hotels, boarding houses and sanatoriums for tourists of middle class. Many tourists take in attention the rest in the Ukrainian village. There are Ukrainians and foreigners who are interested in Ukrainian culture, traditions and lifestyle. The article deals with the functional and non–functional demand for goods and services, including tourism product. Factors of demand formation for tourism product are determined. The factors, which limiting consumption, particularly diminishing marginal utility of the good and the price is good are outlined. The definition of product quality as an economic category, which reflect its usefulness and meet the specific needs and requirements is done.

Keywords: tourism product, demand, consumer, goods price, marginal utility of goods, supply, quality, goods.

Постановка проблеми. За умов глибокої економічної кризи сільський туризм є певною альтернативою дорогим закордонним та вітчизняним готелям, пансіонатам та санаторіям для туристів середнього класу. За складної еконо-

мічної ситуації в даний час чимало потенційних туристів відмовились від традиційного для середнього класу населення відпочинку на березі моря, та багато хто з туристів звернув увагу на відпочинок в українському селі. Це і українці і

іноземці, які цікавляться українською культурою, традиціями та побутом.

Розвиток зеленого туризму на сільських територіях із залученням всіх можливостей сучасного українського села, а це – використання вільної житлової площі, особистого селянського господарства, безмежних рекреаційних і туристичних активів регіону, виробничих і природних послуг, які може запропонувати сільський господар, – відкриває перед селянином чималі можливості забезпечити не лише свою сім'ю, а й принести користь сільській громаді.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблеми розвитку сільського туризму в Україні досліджували зарубіжні та вітчизняні науковці: П. Горішевський, Н. Кудла, М. Лендел, С. Мельниченко, У. Светліковська, А. Таксанов та інші.

Однак чимало проблем, які стосуються розвитку сільського зеленого туризму, залишаються не дослідженими і потребують подальших досліджень.

Мета статті – визначити фактори формування попиту в туризмі.

Виклад основного матеріалу. Розвиток виробничих сил, що мають наслідком таке явище, як урбанізація, посилює потребу у туризмі. Темп міського життя, необхідність прискореної реакції, постійна напруженість на вулиці, подолання великих відстаней для виконання виробничих функцій – все це створює та посилює нервову напруженість навіть у вільний від праці час. Одним з найкращих рішень, пов'язаних зі звільненням від втоми, є туристичні подорожі. Вивчення попиту на туристичний продукт дає можливість підприємцям повною мірою задовольняти потреби споживачів і сподіватись на отримання кращого результату.

Попит на товари та послуги, у тому числі на туристичний продукт, можна розглядати як функціональний і нефункціональний. Функціональний попит обумовлений рисами, властивими самому товару чи послугі; не функціональний – факторами, не поєднаними з рисами самого товару. Він складається зі спекулятивного і нерационального. В основі нерационального попиту лежать соціальні ефекти:

– ефект приєднання до більшості. В цьому випадку споживач, прагнучи не відставати від інших споживачів, купує те, що купують інші. Він залежить від поглядів інших споживачів, і ця залежність є прямою;

– ефект снобу. У цьому випадку у споживача домінує прагнення виділитися з натовпу. Тут та-

кож окремий споживач залежить від вибору інших, але ця залежність зворотна;

– ефект Веблена. Зміст його в тому, що товари або послуги використовуються не за прямим призначенням, а для того, щоб викликати у оточуючих незабутнє враження [6].

Кожна людина, що є покупцем – це окремий ринок, оскільки вона неповторна за своїми даними, які формують відповідні запити, потреби, уподобання та смаки, купівельну поведінку, тобто все те, що сприяє вибору та покупці відповідного турпродукту. У той же час саме ці дані, тобто характеристики людини, перш за все демографічні, психологічні, етнорелігійні, соціальні, що об'єднують окремих людей у певні соціуми за різними ознаками, дозволяють провадити сегментацію ринку туристичних послуг. Сегментація, як основний інструмент аналізу ринку, є системою методичних прийомів групування параметрів різних характеристик споживачів відповідно до мети дослідження.

Потреба у відпочинку є однією з фізіологічних потреб людини. Але для того, щоб людина свій відпочинок проводила в подорожі, повинні скластися відповідні умови зовнішнього і особистого порядку, які б стимулювали потребу в туризмі. Крім того, не всі подорожуючі звертаються до послуг туристичних підприємств чи використовують їх частково (наприклад, тільки транспорт, прокат туристського спорядження). Таким чином, потенційний ринок споживача, який звертається за послугами (турпродуктом) до виробника складає лише частину населення. Ринок туристичних послуг функціонує, задовольняючи платоспроможний попит населення, що формується на базі загальної потреби (загального попиту) під впливом об'єктивних умов та суб'єктивних чинників, які по-різному діють на різних рівнях соціально-економічного розвитку суспільства, ринках різних ієрархічних рівнів. Обсягом платоспроможного попиту визначається потенційна ємність ринку споживача [3].

Попит – загальне поняття, в якому відображається фізичний обсяг потреб людей у тому або іншому товарі чи послугі, це природна категорія, що виражає їх бажання, потреби суспільства (ринку). Попит – це кількість певних товарів (послуг), які покупці можуть і готові придбати у визначених межах ціни (тарифу) у певний період часу.

Величина попиту – поняття конкретне. Це кількість товарів (послуг), які покупці бажають і мо-

жуть придбати за певною ціною. Величина попиту – це платоспроможна потреба, це можливість споживачів придбати товари або послуги. Економічна теорія, оперуючи категорією попиту, має на увазі саме величину попиту. Споживчий попит і його задоволення охоплюють як виробництво, так і обіг благ.

Коливання ринкового попиту і пропозиції зумовлюються багатьма факторами. Їх класифікація дає змогу не тільки проаналізувати причини змін ринкової кон'юнктури, що відбулися, а й передбачити можливі зміни залежно від пануючих тенденцій. Систематизація факторів створює теоретичні передумови для свідомого управління динамікою попиту і пропозиції та широко використовується у сучасній практиці маркетингу на мікроекономічному рівні.

Принципово виділяються дві великі групи факторів: об'єктивні та суб'єктивні. Відмінність між цими факторами, класифікованими за певними ознаками, полягає у сфері дії, інтенсивності впливу, ступені керованості з боку господарюючих суб'єктів.

Визначальні фактори формування попиту в туризмі наступні:

- об'єктивні: економічні (базовий рівень розвитку виробництва, дійсних потреб та їх задоволення; середній рівень доходів населення; структура та рівень цін; принцип розподілу доходів; рівень цін споріднених товарів); соціальні (рівень розвитку масової культури, загальні духовні цінності; освітній рівень населення; спосіб життя населення; соціальна структура населення); демографічні (співвідношення міського та сільського населення; ємність ринку, зумовлена кількістю населення; розміри та склад середньої сім'ї);

- суб'єктивні: психолого-традиційні (уподобання та смаки туристів; особливості релігійного впливу; місцеві традиції; поведінка продавця, що надає туристичні послуги); естетичні (модні вподобання туристів; зовнішні принади товару, реклама, форма його презентації); природно-кліматичні (різноманітність флори і фауни; екологічний стан; рельєф та місце знаходження; клімат; кількість опадів; середні та екстремальні температури).

Термін «попит» в економічній науці означає платоспроможну потребу, тобто потребу, яку суб'єкт здатний оплатити. Із такого визначення випливає, що попит на той чи інший товар (послугу) залежить від ціни.

Метою споживача є максимальне задоволення своїх потреб. Але ця максимальність споживання і задоволення потреб не безмежна, вона визначається насамперед спадною граничною корисністю блага і ціною блага.

Першим чинником, що обмежує споживання, є спадна гранична корисність. Але корисність блага – категорія непостійна, іноді дуже мінлива. В основі цієї мінливості лежить дія принципу спадної корисності, суть якого полягає в тому, що корисність блага залежить від його кількості: що менше того або іншого блага на ринку, то вища його цінність. Отже, гранична корисність блага – це величина додаткової корисності, отримана від скорочення обсягу споживання такого блага. Що більше споживання якогось блага, то менший приріст його корисності, отриманої від збільшення споживання цього блага. Отже, споживання благ або споживчий попит обмежується спадною граничною корисністю блага.

Другий чинник, який обмежує споживання, – це ціна блага. Вартість, цінність, корисність блага виявляються на ринку в грошовій формі ціни товару або тарифу на послугу. Можливості споживання обмежуються ціною блага і платоспроможністю (бюджетом) споживача. Що нижча ціна на товару, тим вищий обсяг попиту на цей товар. У цій зворотній залежності ціни товару і величини попиту виявляється дія закону попиту, який відображає обернену залежність між ціною товару та величиною купівельного попиту на цей товар (за інших однакових умов). За незмінності всіх інших параметрів зниження ціни викликає відповідне зростання попиту, і навпаки, підвищення ціни відповідно зменшує величину попиту [5].

Зв'язок між ціною та попитом є сталим. Отже, як змінюється ціна – змінюється і попит. Цей причинно-наслідковий зв'язок між величиною попиту та ціною певного товару в літературі називають законом попиту.

В.Д. Базилевич [1] пояснює бажання купувати більше дешевший товар тому, що:

- по-перше, дохід споживача зазвичай завжди обмежений, тому об'єктивно за меншу ціну він може купити більше товару;

- по-друге, в економіці діє закон спадкової граничної корисності, зміст якого полягає в тому, що кожна наступна одиниця товару приносить менше задоволення, ніж попередня, і тому споживач готовий придбати кожний наступний товар за меншу ціну;

– по–третє, така поведінка пояснюється ефектом доходу, зміст якого полягає в тому, що зниження ціни на товари рівнозначне зростанню доходу. Тому за нижчу ціну споживач може придбати більше певних товарів (послуг), не обмежуючи себе у споживанні інших благ.

Ці загальні положення успішно можна вжити і до туристичних послуг різного характеру. В економічну кризу популярність сільського туризму зросла в основному для внутрішніх туристів. Українські споживачі туристичного продукту стали частіше обирати національні види туризму, частіше стало відвідування історичних пам'яток, природних та культурних пам'яток, пляжів місцевих річок та моря.

Наслідки всесвітньої економічної кризи відчували на собі всі сфери народного господарства – від простих громадян до великих прибуткових підприємств. Усі значно скорочують свої витрати, особливо ті, які є не зовсім важливими для життя та господарювання. Торкнулося це негативне явище і туризму: багато хто відмовив собі та своїй сім'ї у літньому відпочинку. Але у цьому випадку можна знайти альтернативу – сільський зелений туризм, що набагато дешевшим, ніж відпочинок у готелях, санаторіях чи пансіонатах.

Нині споживач туристичного продукту звертає свою увагу не тільки на ціну, а й на якість запропонованого продукту. Тому в Україні запропонована програма добровільної категоризації, за умовами якої власник садиби за спеціальними показниками встановлює категорію своєї агрооселі. Ці встановлені стандарти можна побачити на сайті Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні.

Експерти Всесвітньої туристичної організації (ВТО) погоджуються з думкою про те, що сільський туризм – складна багатоаспектна діяльність, що включає в себе пішохідні й кінні прогулянки, оздоровчі подорожі тощо.

Згідно з офіційними статистичними даними ВТО, «зелені» подорожі нині займають від 7 до 20% у загального обсягу туристичних поїздок.

Темпи росту сільського туризму оцінюються від 10–20 до 30% на рік, а його частка у доходах від міжнародного туризму сягає 10–15%. Український ринок потенційно здатен прийняти майже 150 тис. «зелених» туристів. Типовий сільський туризм базується на звичайній сільській сім'ї, яка запрошує до себе гостей, спілкується з ни-

ми, передає культурні традиції, особливості певного регіону.

Ця галузь туризму і сільського господарства, що об'єдналися, досить стрімко розвивається в нашій країні, оскільки дана ніша ринку була досі не повністю заповнена. Збагнувши це, підприємливий сільський господар досить вміло цим користується.

Будь–який продукт є носієм різних конкретних властивостей, що відображають його корисність і відповідають певним потребам та вимогам. Корисність продукту відбиває його споживчу вартість, яка у свою чергу має бути визначена його якістю.

Згідно з визначенням міжнародної організації зі стандартизації, якість – це сукупність властивостей і характеристик продукту, які надають йому здатність задовольнити обумовлені чи передбачені потреби.

Існує також визначення якості продукції, дане Державним стандартом України: якість як економічна категорія відображає сукупність властивостей продукції, що зумовлюють міру її придатності задовольняти потреби людини до свого призначення. Туристичний продукт є поняттям комплексним, яке формується з багатьох взаємопов'язаних складових – туристичних послуг. Важливими нормативними документами, які встановлюють норми, правила та вимоги до туристичного продукту, є стандарти.

Якість послуги визначається вимогами статті 12 Закону України «Про захист прав споживачів», згідно з яким «Продавець (виготівник, виконавець) зобов'язаний передати споживачеві товар (роботу, послугу), який за якістю відповідає вимогам нормативних документів, умовам договору, а також інформації про товар (роботу, послугу), що надається продавцем (виготівником, виконавцем)».

Висновки

Незважаючи на позитивні зрушення на національному ринку туристичних послуг, які позначені зростанням обсягів діяльності на внутрішньому ринку і зростанням потоку іноземних відвідувачів, у структурі міжнародного туризму ще помітною залишається тенденція перевищення виїзного потоку над в'їзним. Слід відмітити певне падіння темпів виїзного туризму і його мотиваційний та географічний перерозподіл, що позитивно характеризує зміни на національному туристичному ринку.

На сьогодні споживач туристичного продукту звертає свою увагу не тільки на ціну, а і на якість запропонованого продукту. Тому на сьогодні в Україні запропонована програма добровільної категоризації. За її умовами власник садиби за спеціальними показниками встановлює категорію своєї агрооселі. Ці встановлені стандарти можна побачити на сайті Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні.

Побутові вигоди також мають велике значення для розвитку сільського зеленого туризму. Споживач туристичного продукту особливо звертає увагу на побутові зручності. З покращенням зручностей господар агросадиби може відповідно корегувати ціни на проживання в своїй оселі.

Список використаних джерел

1. Економічна енциклопедія: в 3 томах / [За ред. С.В. Мочерного] – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – Т.1. – 864 с.
2. Колодійчук А.В. Туристичне підприємство в аграрній сфері як перспективний напрямок дивер-

сифікації сільської економіки України / А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2016. – Вип. 26.6. – С. 212–217.

3. Любіцева О.О. Туристичний ринок України: сучасний стан, тенденції, перспективи / О.О. Любіцева [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/lubiceva.htm

4. Молнар О.С. Функції та структура туристично-рекреаційного комплексу регіону / О.С. Молнар, В.В. Сержанов, Ф.А. Ваджінський // Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка : збірник наукових праць. – 2008. – Вип. 26. – С. 30–36.

5. Оганян Г.А. Попит. Величина попиту; Нецінові чинники попиту; Політична економія / Г.А. Оганян [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecolib.com.ua/article.php?book=19&article=2123>

6. Офіційний сайт Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.greentour.com.ua/ukrainian/>

7. Фактори, що визначають попит і пропозицію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studentbooks.com.ua/content/view/356/50/1/1/>

УДК 339.137

В.М. РАДЬКО,

*к.е.н., доцент, Криворізький економічний інститут
Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана*

С.І. МАЦЮРА,

*к.е.н., доцент, Криворізький економічний інститут
Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана*

І.В. ШИРКОВ,

*магістрант, Криворізький економічний інститут
Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана*

Проблеми забезпечення конкурентоспроможності металургійних підприємств України в умовах третьої світової промислової революції

Проаналізовано стан і проблеми металургійної галузі України. Розкрито суть третьої промислової революції, визначено основні її риси. Сформовано сутність концепції управління конкурентоспроможністю промислових підприємств. Адаптовано дану концепцію під вимоги третьої промислової революції. Розкрито сутність завдань та пріоритетів змін для підприємств, які дозволять ефективно конкурувати в нових умовах.

Ключові слова: конкурентоспроможність, стан металургії, третя промислова революція, концепція управління конкурентоспроможністю.

В.Н. РАДЬКО,

*к.э.н., доцент, Криворожский экономический институт
Киевского национального экономического университета им. В. Гетьмана*

С.И. МАЦЮРА,

*к.э.н., доцент, Криворожский экономический институт
Киевского национального экономического университета им. В. Гетьмана*

И.В. ШИРКОВ,

магістрант, Криворожский економічний інститут

Киевского національного економічного університету ім. В. Гетьмана

Проблемы обеспечения конкурентоспособности металлургических предприятий Украины в условиях третьей мировой промышленной революции

Проанализировано состояние и проблемы металлургической отрасли Украины. Раскрыта суть третьей промышленной революции, определены основные ее черты. Сформирована сущность концепции управления конкурентоспособностью промышленных предприятий. Адаптировано данную концепцию под требования третьей мировой промышленной революции. Раскрыта сущность задач и приоритетов изменений для предприятий, которые позволят эффективно конкурировать в новых условиях.

Ключевые слова: конкурентоспособность, состояние металлургии, третья промышленная революция, концепция управления конкурентоспособностью.

V. RAD'KO,

candidate of economic sciences, associate professor of Kryvyi Rig Economic Institute of Kyiv National Economic University named after V. Hetman

S. MATSYURA,

candidate of economic sciences, associate professor of Kryvyi Rig Economic Institute of Kyiv National Economic University named after V. Hetman

I. SHYRKOV,

master, Kryvyi Rig Economic Institute of Kyiv National Economic University named after V. Hetman

Problems of ensuring competitiveness of metallurgical enterprises of Ukraine in the conditions of the third world industrial revolution

The article deals with state and problems of the steel industry in Ukraine, essence of the third industrial revolution and the main features of it. It is described in short the essence of the concept of competitiveness management industry. This concept adapted to the requirements of the third industrial revolution. It is analyzed the essence of tasks and priorities change for businesses that will compete effectively in the new environment.

Keywords: competitiveness, state of the steel industry, the third industrial revolution, the concept of competitiveness management.

Постановка проблеми. Термін «Третя світова промислова революція» (3-тя СПР) не є новим, провідні економіки світу вже з початку ХХІ століття поступово ставали його учасниками, розуміючи переваги та специфіку процесу, поглибно працювали над адаптацією власних стратегій розвитку під новітні умови. Україна лише частково є учасником даного процесу, як правило його активними учасниками є українські філії ключових міжнародних підприємств, ІТ-компанії, приватні наукові об'єднання. Сьогодні для науковців неабияк важливо створити свою українську адаптацію стратегії розвитку у 3-ій СПР, щоб в цілому була база для підприємств, що зможуть звернутися до неї стосовно напрямків, шляхів та методів конкурентної боротьби в нових умовах.

Металургійна галузь не є виключенням в даному процесі. Меткомбінати уже сьогодні мають реагувати на виклики революції, адже мають низку проблем: присутні застарілі технологічні процеси, зношене морально устаткування, неефективне виробництво, недостатня якість та ін. Для них існує серйозний ризик втрати позицій на світовому ринку, адже світові конкуренти вже сьогодні застосовують переважно нові способи виготовлення продукції, повністю автоматизовані, безперервні. Конкретно для металургійної галузі виник ризик перетворитись у депресивну. Адже більшість підприємств досі використовує пріоритетно доменну піч та мартен, коли увесь світ зменшує вартість продукції через використання електричної плавки та кислородно-конвертерного методу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняна література достатньо широко розглядає теоретичні та практичні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємств металургійної галузі, зокрема це здійснювали: Бутко В., Мусіна Л.А., Соломаха В. М., Соляник Л.Г. та Шабаліна С.С., Титаренко Л.М. [1–8].

Стан металургійної галузі досліджували: Соломаха В. М., Титаренко Л.М., Чужиков В.І. Явище третьої промислової революції: Бутко В., Мусіна Л.А. Але, на нашу думку, сьогодні не достатньо уваги приділено концепції забезпечення конкурентоспроможності в умовах третьої промислової революції.

Метою статті є вивчення сучасного стану металургійного комплексу, розкриття проблем його розвитку, формування концепції управління конкурентоспроможністю металургійних підприємств в умовах третьої промислової революції.

Виклад основного матеріалу. Трансформація металургійного комплексу під впливом третьої промислової революції потребує від науковців ґрунтовної бази, що містить інформацію про те, як діяти в новосформованих умовах з метою забезпечення стратегічного розвитку та стійких конкурентних переваг. Тому в роботі буде проаналізовано стан металургійної галузі та сформовано основні орієнтири для розуміння механізму управління підприємством в умовах третьої промислової революції.

Зміна орієнтирів на характерні для новітньої економіки є вимогою сучасності, адже, як пише Мусіна Л.А. [2], глобальна економіка проходить через «пляшкову горлянку», тобто період максимального навантаження на природні ресурси і пік людської винахідливості – період криз. Якщо не вжити системи заходів для зняття напруження в економіці, у світі може настати криза нестачі ресурсів, яка призведе до деструктивних процесів у галузях господарювання, особливо в промисловості.

Конкурентоспроможність промислового підприємства в умовах економічної світової кризи ґрунтується на стратегічному підході до управління та передбачає управління взаємозв'язками між наступними поняттями: конкурентоспроможність, конкурентна перевага, конкурентні можливості, тощо. Відповідно до цього головним завданням ефективного менеджменту є досягнення й утримання конкурентоспроможності підприємства в умовах змін зовнішнього і внутрішнього середовища. Важливим орієнтиром

організаційно-економічного механізму управління розвитком України є нарощування конкурентоспроможності її національної економіки, яка в значній мірі залежить від конкурентоспроможності підприємств гірничо-металургійного комплексу держави. Промисловий та експортний потенціали підприємств ГМК України є базовими елементами її економіки [3].

Процес забезпечення конкурентоспроможності підприємств у «третьій фазі розвитку» промисловості має також дещо інші орієнтири. Так, якщо за звичайних умов перед підприємством стоїть задача впливати на такі чинники як: персонал, організація, виробництво, НДДКР, інновації (як окремі); то в умовах промислової революції інноваційний фактор вже міститься у всіх інших, адже стоїть задача отримати стійкі конкурентні переваги, що можливо лише із кардинальними нововведеннями.

Підприємства гірничо-металургійного комплексу (ГМК), враховуючи сировинну базу залізних руд, розвинуту мережу промислових підприємств з їх видобутку та збагачення, металургійних підприємств з виробництва чавуну і сталі, заводів по виготовленню труб та іншої металевої продукції, безумовно, є і будуть залишатися стратегічним промисловим потенціалом України, що забезпечує основну частку фінансових надходжень до бюджету країни.

За підсумками першого кварталу 2017 року Україна вибула з топ-10 світових виробників сталі. Уже кілька років в експертному дискусі найчастіше називають дві причини, що перешкоджають розвитку української металургії, – зростання тарифів на залізничні перевезення і брак металобрухту. Традиційні проблеми чорної металургії України можна розділити на дві групи – внутрішньогалузеві і зовнішні чинники [1].

До внутрішньогалузевих відносяться наступні: високий рівень зносу основних виробничих засобів, невідповідність технічного рівня світовому рівню, низькоякісний сортамент продукції, низький рівень продуктивності праці.

Зовнішні фактори, які стримують розвиток галузі, такі: низький рівень внутрішнього споживання металопродукції, сильна залежність від ситуації на світових ринках, третя промислова революція.

Як висновок, українська чорна металургія знаходиться в системній кризі, причина якого – технічна та технологічна відсталість.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Нами було проаналізовано стан конкурентоспроможності групи металургійних підприємств України (рис. 1). Згідно розрахованих інтегральних показників (ІП) конкурентоспроможності можна зробити висновок, що в 2012 році лідером серед групи підприємств став ПАТ «ММК», аутсайдером став ПАТ «ІНТЗ». В 2013 році лідером групи став ПАТ «АМКР», аутсайдером знову став ПАТ «ІНТЗ». В 2014 році ситуація кардинально змінилась, а тому лідером стало технологічно новітнє підприємство ПАТ «ІНТЗ», аутсайдером став ПАТ «АМКР», в 2015 – 2016 рр. лідируючі позиції зайняли ПАТ «АМКР» та ПАТ «ІНТЗ» [8]. Останні активно займаються впровадженням новацій у діяльності, що забезпечило їх суттєві конкурентні переваги.

У дослідженні було виявлено, що значна частина українського металургійного експорту припадає на Китай, який не лише експортує, а й імпортує окремі види металопродукції. Також, Україна експортує у країни Близького та Середнього Сходу, деякі африканські та латиноамериканські країни.

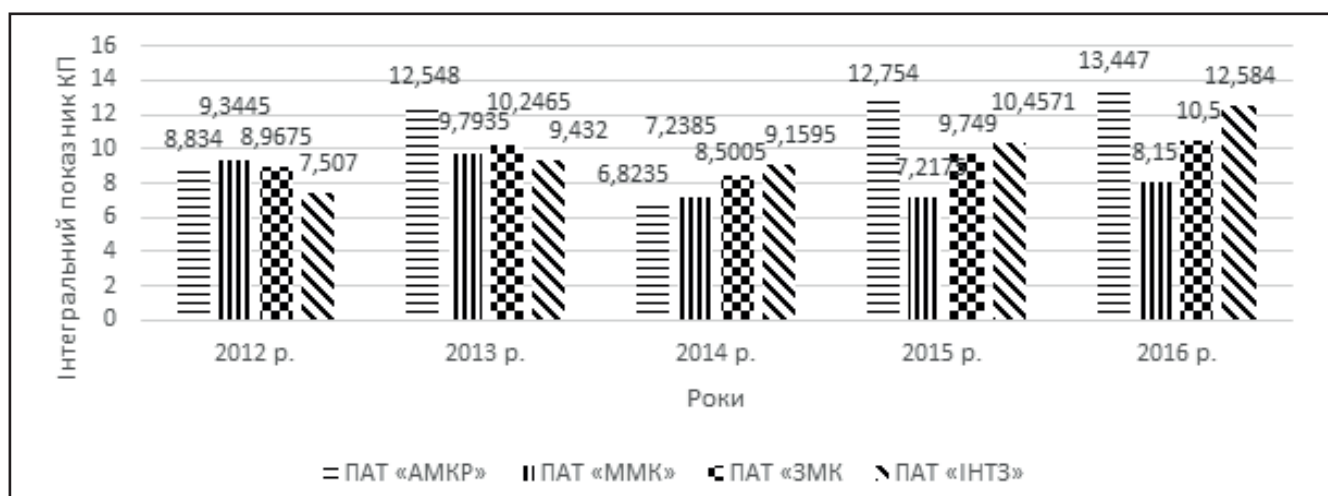
Аналізуючи рис. 2 можна зробити висновок, що провідними металургійними підприємствами виступають: холдинг «Метінвест», окремо ПАТ «ЮГОК», «Запоріжсталь», «КЗРК», «ЗЗРК», «Запоріжсталь», а також «АрселорМіттал Кривий Ріг».

Розкриваючи стан гірничо-металургійного комплексу, неможливо не згадати про таке поняття як «запас міцності» ГМК України. Під цим поняттям слід розуміти той резерв ресурсів, який дозволить ще якийсь час знаходитись галузі «на плаву». По різних оцінках вчених, він складає 50–200 років за покладами руди. Але, існує

парадокс, враховуючи початок третьої промислової революції, «запас міцності» ГМК в цілому може скоротитись до неймовірно малого періоду. І це буде виражене в організації, виробничому процесі, людських ресурсах, браку інформації як ресурсу, браку часу, новацій, розробок та ін.

На сьогодні, відповідно до теми дослідження, головною небезпекою для металургійної (системоутворюючої) галузі представляє третя промислова революція. Для металургії вона буде характеризуватися активним впровадженням адитивного виробництва (яке заощаджує до 90% вихідного матеріалу на відміну від нинішнього субтрактивного виробництва), впровадженням заміників металу при виробництві промислової продукції і економним споживанням. На думку більшості науковців саме це, а не падіння споживання металу в КНР, надлишкови виробничі потужності в світі, питання експорту металопродукції та залізничних тарифів, призведе до банкрутства низькопродуктивних і технологічно відсталих українських металургійних підприємств.

Явище третьої промислової революції досліджує багато науковців. Наприклад, Пол Маркілі висловився: «Виробництво стає цифровим, і насувається третя велика революція. Вона дасть змогу випускати продукти в менших кількостях більш економно та більш гнучко – вкладати куди менше праці завдяки новим матеріалам, абсолютно новим технологіям, таким як 3D-принтери та прості у використанні роботи. А в інтернеті можна знайти нові спільні виробничі послуги. Цикл майже завершено – від масового продукування ми переходимо до набагато більш індивідуалізо-

Рисунок 1. Динаміка розрахованих інтегральних показників конкурентоспроможності групи металургійних підприємств України за 2012–2016 рр. [8]

Место	Компания	Отрасль	Выручка млн грн	Прибыль млн грн	Активы млн грн	Оценочная стоимость млн грн	Сумма баллов
1	Метинвест	металлургия	166927	2512	31756	33557	1061
2	ЮГОК	металлургия	9836	6773	27798	20023	1028
6	Ferrexpo	металлургия	21935	2905	33731	4500	1019
7	Запорожсталь	металлургия	22111	1121	22756	6333	1009
22	Криворожский железорудный комбинат	металлургия	3692	1255	4859	3336	882
25	Запорожский железорудный комбинат	металлургия	2631	1129	5583	2990	844
7	Запорожсталь	металлургия	22111	1121	22756	6333	1009
32	АрселорМиттал Кривой Рог	металлургия	36741	-1394	77913	11794	815

Рисунк 2. Рейтинг металургійних компаній України за версією журналу Forbes

ваного. Це, своєю чергою, не виключено, поверне деякі робочі місця заможним країнам, які давно втратили їх на користь тих, що розвиваються». Науковець Мусіна Л.А. [2], досліджуючи глобальну економічну трансформацію ХХІ століття, пише, що поточна криза ресурсно-інтенсивної моделі зростання одночасно відкриває можливості для нової моделі розвитку на засадах лідерства екологічно-безпечних та ресурсно-ефективних технологій, нових базисних новацій та відповідних структурно-економічних зрушень. Відмінність цієї революції від попередніх полягає не тільки в домінуючих технологіях та енергетичних ресурсах, а й у характері суспільства та ролі держави в управлінні трансформацією. Період проходження революції вбачає у терміні 30-40 років.

Наукова праця Джерелі Ріфкіна детально досліджує явище 3-ї СПР, варто звернути особливу увагу на його концепцію «спільноти п'яти стовпів», які становитимуть у 2020 році нову технологічну платформу [6]:

- зростання питомої ваги відновлюваної енергії (у 2020 р. в ЄС вона має сягнути 20%);
- мікрогенерація «чистої енергії» в будинках, офісах та в інших спорудах
- накопичування енергії;
- використання інтернет-технологій та перетворення їх в енергетичний інтернет, що працює на індивідуальній енергії (тій, що відтворюється у власній оселі);
- випуск автомобілів, що працюють на підзарядці від електромереж, а також тих, що працюють на водні.

Таблиця 1. Порівняльна характеристика промислових революцій [2]

	I промислова революція: приблизно 1780 -	II промислова революція: приблизно 1890 -	III промислова революція: приблизно 1990 -
Домінантні технології та сировинні матеріали	Паровий двигун, ткацький верстат, виробництво заліза	Електроенергія, хімія, двигун внутрішнього згорання, збиральний конвеєр, синтетичні матеріали	ІКТ, мікроелектроніка, новітні матеріали, відновлювані сировинні матеріали, більш чисті технології, біотехнології, рециклінг
Домінуючий енергоресурс	Вугілля	Вугілля, нафта, ядерна енергія	Відновлювані види енергії, енергоефективність
Транспорт / комунікації	Залізниця, телеграф	Автомобіль, аероплан, радіо, телебачення	Високошвидкісні залізничні системи, Інтернет, мобільні телекомунікації
Суспільство/ держава	Буржуазія, свобода торгівлі, конституційна держава	Масове виробництво, масове суспільство, парламентська демократія, держава добробуту	Громадянське суспільство. Глобалізація, глобальне управління
Ключові країни	Англія, Бельгія, Німеччина, Франція	США, Японія, Німеччина	ЄС, США, Китай, Японія

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Управління промисловим підприємством в умовах 3-ї СПР «перегортає» усю суть ведення бізнесу. Якщо за стабільних умов підприємство акцентує увагу на сталому розвитку (підтримці виробничої програми, забезпечення збуту, виконання планів), то за умов промислової революції, перш за все, підприємство зорієнтоване на відповідь викликам ринку, тим самим змушене постійно знаходитись в тонусі, бути готовим випустити новий продукт, відмовитись від низькорентабельного продукту, різко збільшити обсяги виробництва, проводити диференціацію продукції, переорієнтацію виробництва, приймати участь у спільній діяльності з партнерами, якщо того затребує ринок. Потрібно розуміти, що за великим напруженням в роботі промислового, скажімо, металургійного підприємства, яке викликане промреволюцією, стоїть той самий бажаний результат (прибуток, нефінансові результати, імідж), про який говорять і пишуть як самі металурги, так і вчені, що досліджують галузь.

Концепція забезпечення конкурентоспроможності металургійного підприємства потребує подолання існуючих проблем та негативних їх наслідків [3]:

1. Підвищити конкурентоспроможність металопродукції за рахунок технічного переоснащення, реконструкції основних засобів та втілення енергозберігаючих і природоохоронних технологій з метою забезпечення конкурентних переваг для конкурування із такими ключовими виробниками сталі як Росія та Китай.

2. Забезпечити високу якість залізородної сировини для електродугової плавки та кислородно-конвертерного методу (відійти від морально застарілого способу виробництва доменними печами та мартеном) за рахунок вдосконалення існуючих методів збагачення залізних руд з використанням нових технологій.

3. Розширити внутрішній ринок споживання металопродукції шляхом використання її для заміни зношених трубопроводів у сфері комуналь-

них мереж, на залізничному транспорті, в сільському машинобудуванні тощо.

4. Забезпечити баланс виробництва та споживання металопродукції за рахунок координації дій усіх рівнів управління на металургійних підприємствах.

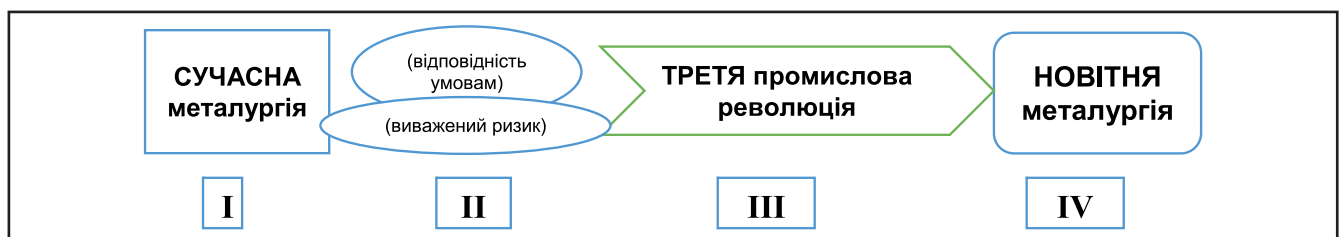
5. З метою розвитку науково-технічного потенціалу ГМК України залишити в державній власності науково-дослідні та проектні організації галузі, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави.

6. Для захисту вітчизняних виробників законодавчо забезпечити державне регулювання імпорту металопродукції, вдосконалити земельне законодавство України для швидкого та ефективного вирішення питань відводу земель під розробки.

7. Зберегти професійний склад, кількість робочих місць, рівень заробітної плати для працівників гірничо-металургійних підприємств та забезпечити покращення умов їх праці.

Додамо, що на рівні підприємств має бути достатній об'єм капіталовкладень в інновації та оновлення виробництв, створені венчурні дивізіони найбільших металургійних компаній, постійна участь у державних та міжнародних інноваційних проектах, обмін технологіями із залученням іноземних інвестицій, експорт технологій у рамках корпорацій.

Основними завданнями і пріоритетами розвитку і реформування металургійного комплексу є: освоєння виробництва нових конструкційних матеріалів; реструктуризація підприємства, оптимізація рівня використання виробничих потужностей з виводом із експлуатації неефективних і надлишкових потужностей; покращення технологічної структури виробництва і впровадження нових ресурсозберігаючих екологічно чистих технологій; створення та впровадження в виробництво принципово нових наукоємних і ефективних металургійних технологій; зростання якості сировини і конкурентоспроможності товарної продукції; зростання продуктивності праці [4].

Рисунки 3. Схема процесу трансформації металургії під впливом третьої СПР

Підсумовуючи, варто додати, що процес трансформації металургійного сектору (рис. 3) через третю промислову революцію проходить у чотири етапи, при обов'язковій відповідності умовам, що забезпечать стійкі конкурентні переваги і дадуть змогу відносно комфортно адаптуватись під нові виклики сучасності, а також за умови розуміння та врахування ризику, за для його мінімізації.

Висновки

Як показало дослідження, стан сучасної металургії є досить складним, вона знаходиться у системній кризі, новою серйозною загрозою для неї виступає третя промислова революція, що, за умов ігнорування світових тенденцій, здатна нарівнець звести увесь «запас міцності» комплексу.

Серед основних пріоритетів трансформації металургії відзначимо освоєння нових конструкційних матеріалів, покращення технологічної структури, впровадження ресурсозберігаючих екологічно чистих технологій.

З метою адаптація української металургії під умови 3-ї СПР, на підприємствах доцільним є створення інститутів третьої промислової революції, які можуть сприяти стрімкому підвищенню кількості та якості розробок у технологічній сфері. Це технологічні кластери в містах з потужною інженерно-технологічною освітньою базою, національна венчурна системи фінансування молодих технологічних стартап-компаній [5].

На нашу думку, реалізація стратегії щодо участі металургії України у третій промисловій революції, має ґрунтуватись на наступному:

- повна докорінна зміна застарілих стратегій досягнення внутрішній цілей;
- зростання інноваційних програм відповідно «Закону Парето» 20/80, тобто 20% інноваційних підходів та концепцій мають викреслити зайві 80% рутинних менш ефективних способів реалізації стратегії підприємства;
- оперативний моніторинг ключових індикаторів конкурентоспроможності із управлінням нею за допомогою важелів впливу.

У перспективі нами буде вдосконалено популярну методика аналізу конкурентоспромож-

ності підприємства, що базується на інтегральному підході. До факторів-індикаторів додамо нові позиції, аналіз розподілиться на два напрямки: загальний класичний аналіз конкурентоспроможності інтегральним методом, а також аналіз інноваційного розвитку підприємства за допомогою системи із 50–200 індикаторів (залежно від специфіки діяльності) із зазначенням важелів, за допомогою яких буде можливо ефективно управляти конкурентоспроможністю підприємства.

Список використаних джерел

1. Бутко В. Чугунная логика. Почему украинская чёрная металлургия находится в системном кризисе / В. Бутко // [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://focus.ua/opinions/371662/>
2. Мусіна Л.А. Глобальна технологічна трансформація початку XXI століття та перспективи науково-технологічного розвитку України / Л.А. Мусіна // Формування ринкових відносин в Україні. – № 8. – 2012
3. Соломаха В. М. Сучасні тенденції розвитку та проблеми підвищення конкурентоспроможності підприємств гірничо-металургійного комплексу України / В. М. Соломаха // Формування ринкової економіки: зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – Київ: КНЕУ, 2009. – Вип. – 22. – С. 178–189
4. Соляник Л.Г. Інвестиційно-інноваційний чинник фінансової стабільності та конкурентоспроможності підприємств металургійного комплексу України / Л.Г. Соляник, С.С. Шабаліна // [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=8743>
5. Титаренко Л.М. Проблеми та пріоритети розвитку промисловості України / Л.М. Титаренко // Економіка і регіон. №5 (54). – 2015 – ПолтНТУ
6. Чужиков В.І. Зміна глобальних парадигм: наслідки для машинобудівної галузі / В.І. Чужиков, О.А. Гончарова // Економічний простір. №71. – 2013
7. Ширков І.В. Проблеми і перспективи визначення показників конкурентоспроможності підприємств металургійного комплексу України на засадах інноваційного розвитку / І.В. Ширков, В.Д. Мусієнко // Формування ринкових відносин в Україні. – № 6. – 2016

М.Р. ЗАВАДА,

аспірант, Львівський державний університет внутрішніх справ

Комплексна система економічної безпеки автотранспортного підприємства: теоретичні аспекти

Процес забезпечення економічної безпеки автотранспортного підприємства характеризується рядом суттєвих відмінностей, що вимагає здійснення теоретичного дослідження для розроблення відповідного методичного забезпечення. Запропоновано визначення поняття «економічна безпека автотранспортного підприємства» та охарактеризовано його ключові сутнісні параметри. За результатами дослідження основних підходів до трактування поняття «система економічної безпеки підприємства» розроблено власну модель комплексної системи економічної безпеки автотранспортного підприємства.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, виклик, загроза, ризик, небезпека, система.

М.Р. ЗАВАДА,

аспірант, Львовский государственный университет внутренних дел

Комплексная система экономической безопасности автотранспортного предприятия: теоретические аспекты

Процесс обеспечения экономической безопасности автотранспортного предприятия характеризуется рядом существенных различий, которые требуют осуществления теоретического исследования для разработки соответствующего методического обеспечения. Предложено определение понятия «экономическая безопасность автотранспортного предприятия» и охарактеризованы его ключевые сущностные характеристики. По результатам исследования основных подходов к трактовке понятия «система экономической безопасности предприятия» разработана собственная модель комплексной системы экономической безопасности автотранспортного предприятия.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия, вызов, угроза, риск, опасность, система.

M. ZAVADA,

PhD student Lviv State University of Internal Affairs

The complex system of economic security transport enterprise: theoretical aspects

The process of ensuring the economic security of transport enterprise is characterized by a number of significant differences and needs a theoretical study to develop appropriate methodologies. A definition of «economic security transport enterprise» and describes its key parameters essential. The study of the main approaches to the treatment of «system of economic security» developed its own model of the complex system of economic safety of motor business.

Keywords: economic security, challenge, danger, risk, danger system.

Постановка проблеми. Складні умови ведення господарської діяльності для вітчизняних підприємницьких структур, що зумовлені подальшими трансформаційними процесами в національній економіці та посилюються політичною, соціальною та військовою напруженістю, актуалізують важливість вирішення проблеми гарантування економічної безпеки кожного суб'єкта господарювання [1].

Автотранспортні підприємства характеризуються рядом специфічних параметрів, які певним чином впливають на процес гарантування їх економічної безпеки, відтак застосування

уже накопиченого досвіду є ускладненим. Відтак обґрунтування теоретичних засад формування комплексної системи економічної безпеки автотранспортних підприємств є важливим кроком для забезпечення безпечних умов їх сталого розвитку.

Аналіз досліджень та публікацій. Розробці питань щодо підтримки достатнього рівня економічної безпеки підприємства багато уваги приділяють вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема: Л. Абалкін, В. Абрамов, О. Ареф'єва, В. Андрійчук, О. Білорус, І. Білько, Н. Вавдіюк, З. Варналій, О. Власюк, В. Воротін, Т. Васильців, В. Геєць, З. Герасимчук, В. Горбулін, А. Гордєєв, В. Духов,

М. Єрмошенко, Я. Жаліло, З. Живко, О. Захаров, В. Ковальов, Г. Козаченко, О. Ляшенко, В. Мартинюк, В. Мунтіян, Є. Олейніков, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Пономаренко, Я. Пушак, Н. Реверчук, О. Терещенко, В. Франчук, О. Черняк, М. Швець, Л. Шемаєва, С. Шкарлет, В. Шлемко, В. Шликов, О. Шляйфер, В. Ярочкін та інші.

Віддаючи належне науковій і практичній значущості праць провідних учених, слід зазначити, що у сучасній науковій літературі й практиці господарювання підприємств недостатньо досліджені важливі питання забезпечення економічної безпеки автотранспортних підприємств.

Метою статті є обґрунтування теоретичних засад формування комплексної системи економічної безпеки автотранспортного підприємства.

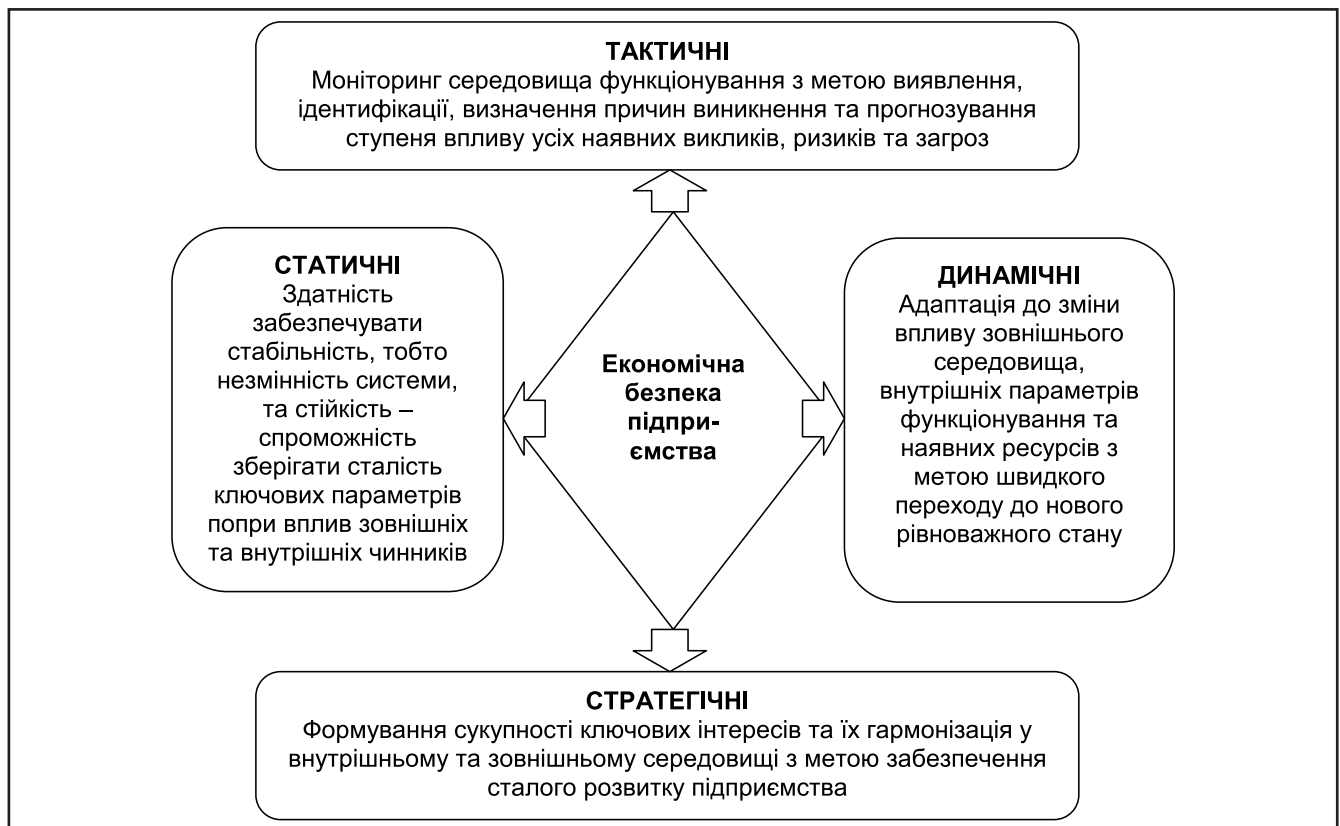
Виклад основного матеріалу. В нашому трактуванні, економічна безпека автотранспортного підприємства повинна визначатися як стан, за якого формуються умови для забезпечення стійкості системи, як основу для сталого розвитку, з можливістю досягнення пріоритетних інтересів із здатністю адаптуватися до впливу зовнішнього й зміни внутрішнього середовища та спроможністю протидіяти викликам, загрозам й

ризикам для раціонального використання наявних ресурсів. В цьому контексті вважаємо за доцільне виділити кілька ключових аспектів забезпечення економічної безпеки автотранспортних підприємств (рис. 1).

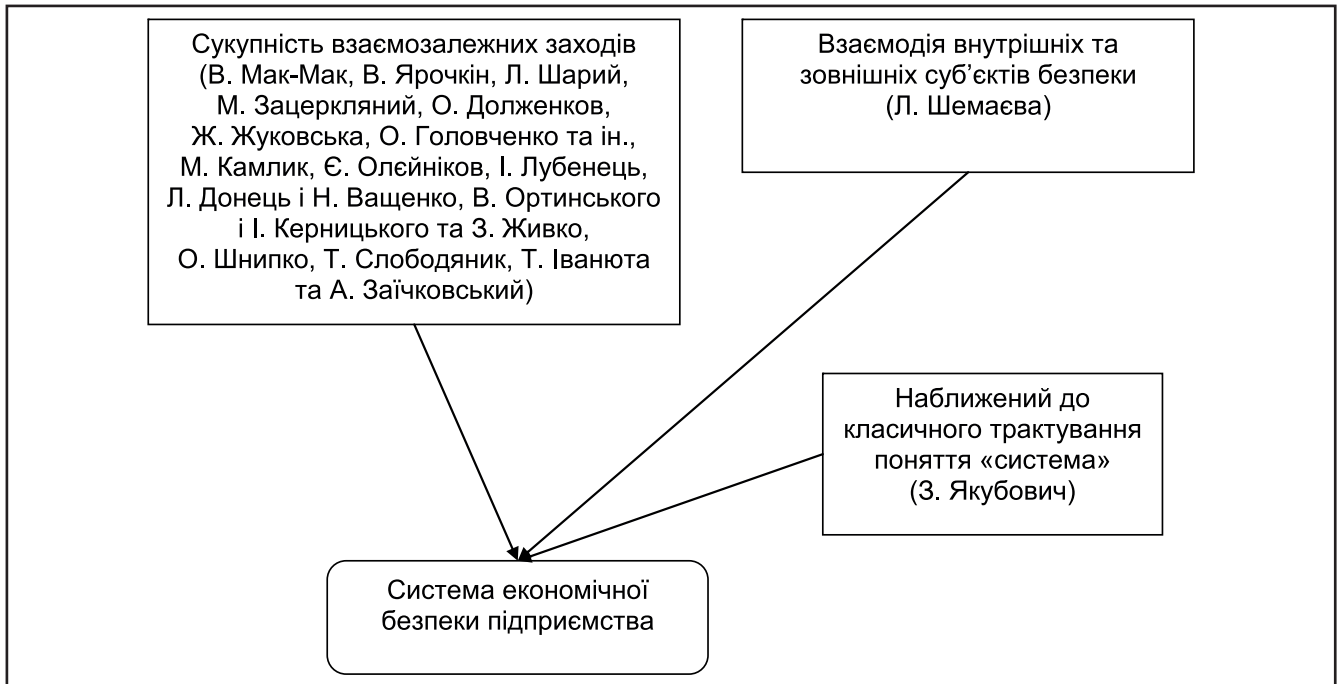
У відповідності до визначених параметрів, економічна безпека автотранспортного підприємства трактується нами як динамічна система, тобто така, що повинна максимально пристосовуватися як до потреб суб'єкта господарювання, так і зміни зовнішнього середовища функціонування.

Вважаємо за доцільне підкреслити, що саме системний підхід повинен лежати в основі проектування та удосконалення системи економічної безпеки кожного підприємства, зокрема і автотранспортного. Відповідно до цього, пропонуємо розглянути суть поняття «система економічної безпеки підприємства». Більшість із відомих визначень цього поняття є доволі схожими за змістом (рис. 2), але нам вдалося виділити три ключові підходи, які в подальшому будуть використані для розроблення власної моделі.

Перший підхід визначено на основі опрацювання публікації З. Якубович, в трактуванні якої під системою економічної безпеки підприємства

Рисунок 1. Сутнісні параметри поняття «економічна безпека автотранспортного підприємства», розробка автора

Рисунок 2. Підходи до трактування поняття «система економічної безпеки підприємства», сформувано автором

доцільно розуміти підсистему відкритої складної системи – підприємства, в складі якої потрібно виділити наступні основні елементи: вхід системи, суб'єкти системи, мету, цілі, завдання, принципи та інструменти [4]. Таке визначення максимально наближене до класичного трактування поняття «система».

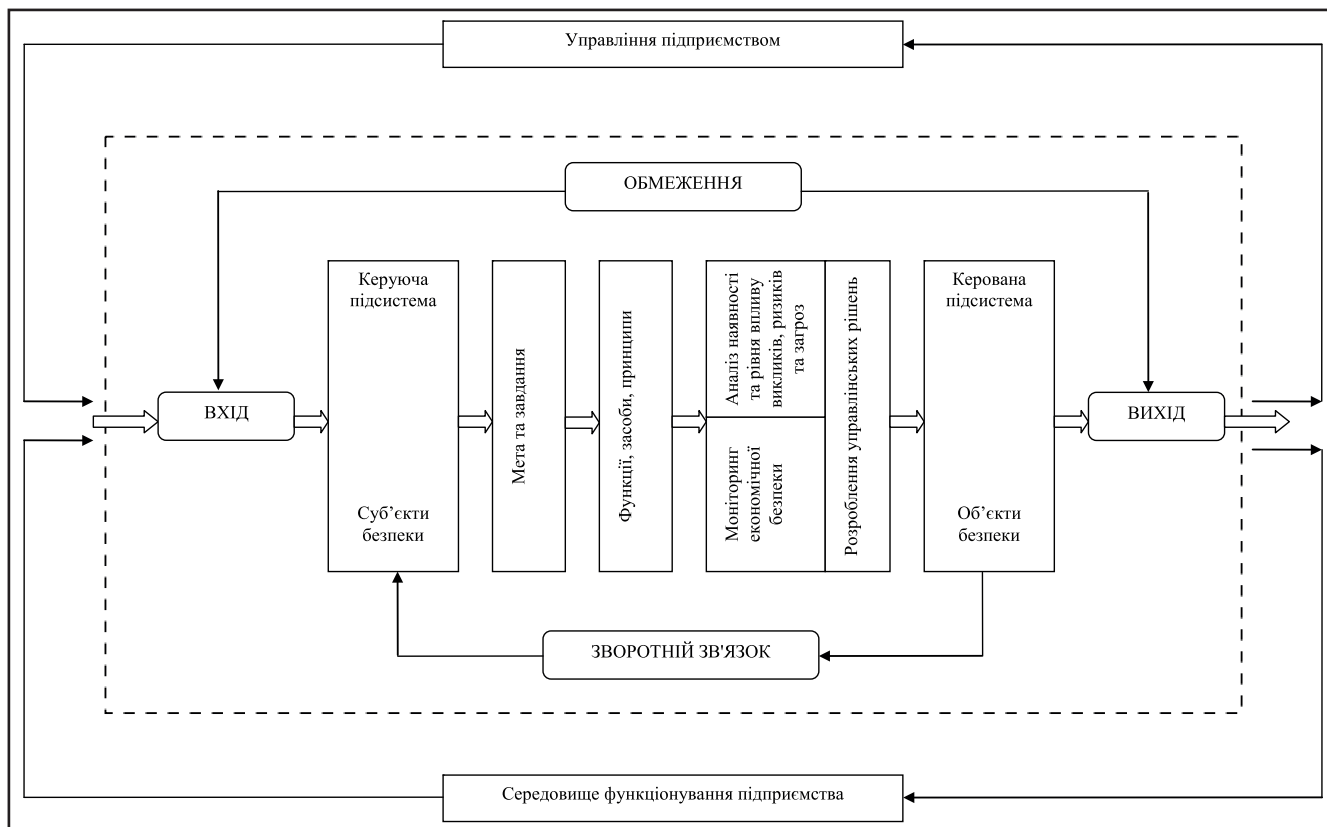
Другий підхід визначає систему економічної безпеки підприємства як певну сукупність взаємозалежних заходів. Такої точки зору дотримуються: В. Мак–Мак, В. Ярочкін, Л. Шарий, М. Зацеркляний, О. Долженков, Ж. Жуковська, О. Головченко та ін., М. Камлик, Є. Олейніков, І. Лубенець, Л. Донець і Н. Ващенко, В. Ортинського і І. Керницького та З. Живко, О. Шнипко, Т. Слободяник, Т. Іванюта та А. Заїчковський. Оскільки усі визначення перелічених науковців певним чином схожі, вважаємо за доцільно процитувати одне з них – «система безпеки – сукупність взаємозалежних заходів організаційно–правового характеру, здійснюваних з метою захисту підприємницької діяльності від реальних чи потенційних дій фізичних чи юридичних осіб, що можуть призвести до суттєвих економічних втрат [2, с. 44].

Третій підхід, автором якого є Л. Шемаєва, відрізняється від другого тим, що складовими системи є не лише внутрішні суб'єкти безпеки, але й зовнішні, тобто «...система економічної безпеки підприємства – це організована сукупність

взаємопов'язаних елементів зовнішньої та внутрішньої безпеки суб'єктів господарювання, таких як: спеціальні органи та служби, об'єкти, наукові підходи, нормативно–правова база, політика, стратегія, концепція, принципи, функції, завдання, методи та засоби, що спрямовані на забезпечення реалізації стратегічних і тактичних інтересів суб'єкта господарювання, а також захист цих інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз» [3]. З таким підходом можна погодитися, зокрема беручи до уваги хоча б процес забезпечення економічної безпеки на середніх та малих автотранспортних підприємствах, коли укладання угоди із державною службою охорони та/або приватними охоронними фірмами дозволяє оптимізувати та більш ефективно використовувати ресурси для забезпечення безпеки бізнесу.

Кожен із розглянутих підходів стосовно суті та структури системи економічної безпеки підприємства заслуговує на увагу, оскільки є певним етапом в розвитку безпекознавства в нашій країні, та полягає не в копіюванні закордонного досвіду, а формуванні власного доробку, спираючись перш за все на специфіку господарської діяльності вітчизняних підприємств та реалій забезпечення безпеки бізнесу в Україні.

Попри це, вважаємо за доцільне запропонувати власний варіант, якому притаманні наступні особливості та відмінності від існуючих (рис. 3):

Рис. 3. Комплексна система економічної безпеки автотранспортного підприємства, розробка автора

– за основу взято трактування поняття «система економічної безпеки» авторства З. Якубович [4], яке наближено до класичного трактування поняття «система», що нами розглянуто вище, тобто в розробленій системі виділені такі складові як «вхід», «вихід», «суб'єкти» і т.д.;

– на нашу думку, комплексна система економічної безпеки підприємства є: складовою системою управління підприємством; вона є відкритою системою; вплив середовища функціонування на виконання певних заходів, які визначені управлінням підприємства, є вагомим, відтак «вхід» повинне передбачати надходження в таку систему не лише певних ресурсів, але й вплив та зміну «управління підприємства» та «середовище функціонування підприємства»;

– «вихід», аналогічно до елементу «вхід», передбачає зв'язок із «управління підприємства» та «середовище функціонування підприємства», оскільки: суб'єкти безпеки, окрім реалізації певної сукупності заходів, формують інформаційний базис для прийняття управлінських рішень менеджерами різних рівнів управління; вважаємо хибним твердження про виключний вплив середовища функціонування на підприємство, коли, згідно по-

зицій діалектичної логіки, і суб'єкти безпеки своїми діями, в процесі забезпечення економічної безпеки підприємства, впливають на середовище, тобто конкурентів, споживачів, посередників і т.д.;

– в комплексній системі економічної безпеки автотранспортного підприємства виділено керуючу підсистему, тобто суб'єкти безпеки, та керовану – об'єкти безпеки. Між ними встановлений «керуючий вплив» та «зворотній зв'язок», окрім цього визначено і позицію про наявність обмежень, які характерні для існування будь-якої соціально-економічної системи;

– специфікою комплексної системи економічної безпеки підприємства є необхідність виділення в процесі таких елементів як «моніторинг економічної безпеки» та «аналіз наявності та впливу викликів, ризиків та загроз», які формують інформаційний базис для розроблення варіантів управлінських рішень щодо забезпечення необхідного для існування та сталого розвитку рівня безпеки підприємства;

– тривалість процесу може бути відмінною, але можна стверджувати, що чим коротший цикл «керуючого впливу», тим ефективнішим є вплив керуючої підсистеми на керовану;

– комплексна система економічної безпеки підприємства повинна бути гнучкою, тобто здатною швидко адаптуватися до зміни умов функціонування підприємства через використання адекватних до ситуації прийомів та методів та заходів (виробничого, соціального, організаційного та правового характеру) управління.

Висновки

Підводячи підсумки можна констатувати, що попри доволі короткий термін активного етапу розвитку безпекознавства в Україні, сьогодні уже накопичено достатній науковий доробок та практичний досвід для формування методичних засад побудови/удосконалення комплексної системи економічної безпеки суб'єктів господарювання різних видів діяльності.

В складних умовах ведення господарської діяльності саме формування комплексної системи економічної безпеки автотранспортного підприємства уможливорює попередження, уникнення та нейтралізацію негативного впливу більшості зовнішніх та внутрішніх загроз, що сприяє зростанню ефективності, досягненню інтересів та забезпеченню безпечних умов сталого розвитку.

Сформульоване визначення та обґрунтовані теоретичні позиції формування комплексної

системи економічної безпеки автотранспортного підприємства враховують специфіку функціонування суб'єктів господарювання цього виду економічної діяльності та можуть бути в подальшому використанні для розроблення організаційно-економічної механізми управління системою економічної безпеки автотранспортного підприємства.

Список використаних джерел

1. Антикризисні технології в управлінні економічною безпекою підприємства : моногр. / М. М. Караїм, В. В. Мартинів, А. М. Штангрет та ін. ; за заг. ред. А. М. Штангрета. – Укр. акад. друкарства, 2016. – 250 с.
2. Особливості гарантування економічної безпеки підприємницької діяльності в ринкових умовах : [монографія] / [Долженков О.Ф., Жуковська Ж.О., Головченко О.М. та ін.] ; за ред. О. Ф. Долженкова. – Одеса: ОЮІ ХНУВС, 2007. – 208 с.
3. Шемаєва Л. Економічна безпека у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 21.04.02 «Економічна безпека суб'єктів господарчої діяльності» / Л. Шемаєва. – Київ, 2010. – 39 с.
4. Якубович З. Формування системи економічної безпеки машинобудівного підприємства / З. Якубович // Вісник ТНЕУ. – 2010. – № 1. – С. 81–86.

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 338:2

С.В. ВАСИЛЬЧАК,
д.е.н., професор Львівський університет внутрішніх справ
О.О. ГАЛАЧЕНКО,
к.м.н., доцент ПрАТ «ВНЗ» МАУП»
Н.М. СТРУЧОК,

к.е.н., в.о.доцента кафедри економіки і маркетингу Львівський інститут економіки і туризму

Стратегічне управління санаторно–курортними закладами в регіонах як складова національної економічної безпеки

У статті висвітлено сутність економічної безпеки, акцентовано увагу на особливості безпеки на регіональному рівні. Виокремлено характерні відмінності продукту санаторно – курортних закладів. Аргументовано напрями використання маркетингового стратегічного планування в роботі санаторно – курортного закладу. Охарактеризовано чинники впливу на зміст і ступінь формалізації маркетингового стратегічного планування.

Ключові слова: санаторно – курортний заклад, економічна безпека, регіон, маркетингове управління.

С.В. ВАСИЛЬЧАК,
д.э.н., профессор Львовский государственный университет внутренних дел
О.О. ГАЛАЧЕНКО,
к.м.н., доцент «МАУП»
Н.М. СТРУЧОК,

к.э.н., доцент кафедры экономики и маркетинга Львовского института экономики и туризма

Стратегическое управление санаторно–курортных учреждений в регионе как составляющая национальной экономической безопасности

В статье освещены сущность экономической безопасности, акцентировано внимание на особенности безопасности на региональном уровне. Выделены характерные отличия продукта санаторно – курортных учреждений. Аргументировано направления использования маркетингового стратегического планирования в работе санаторно – курортного учреждения. Охарактеризованы факторы влияния на содержание и степень формализации маркетингового стратегического планирования.

Ключевые слова: санаторно – курортное учреждение, экономическая безопасность, регион, маркетинговое управление.

S. VASYLCHAK,
 Doctor of Economics, Professor
 O. HALACHENKO,
 k.m.n., Associate professor
 N. STRUCHOK,
 PhD economics, associate
 professor

Strategic management spa facilities in the region as part of the national economic security

The article highlights the essence of economic security are considered, the security features on a regional level. Product singled characteristic differences sanatorium – resort facilities. Argued the uses of marketing strategic planning in the spa – spa institution. The characteristic factors of influence on the content and the degree of formalization marketing strategic planning.

Keywords: health – resort facilities, economic security, region marketing management.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення суспільство все більше усвідомлює необхідність системної, комплексної протидії небезпекам, ризикам, викликам, породженими процесами глобалізації світової економіки. Поява глобальних і регіональних небезпек, негативних проявів соціально – економічного та соціально – політичного характеру, підводять до розуміння того, що виникає необхідність пошуку способів попередження загроз і ризиків.

Концепція національної економічної безпеки, в основі, якої лежить сталий розвиток пройшла довгий і складний шлях. Конкретні заходи для реалізації національної економічної безпеки повинні визначатись особливостями й проблемами регіонального розвитку. А сучасний соціально – економічний стан України визначає особливу актуальність постійної та цілеспрямованої діяльності, щодо забезпечення економічної безпеки її регіонів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед вітчизняних вчених фундаторами даного наукового напрямку є І. Бінько, З. Варналій, О. Власюк, В. Геєць, В. Горбулін, Я. Жаліло, А. ачинський, В. Мунтіян, Г. Пастернак – Таранущенко, В. Предборський, Л. Шевченко, В. Лемко та інші. Проте відсутня узгодженість думок науковців, щодо єдиних інструментів та механізмів забезпечення національної економічної безпеки, що повинні впливати із сформованих тенденцій та можливостей регіонів.

Тому **метою** нашого **дослідження** є визначення та обґрунтування шляхів підвищення національної економічної безпеки на регіональному рівні.

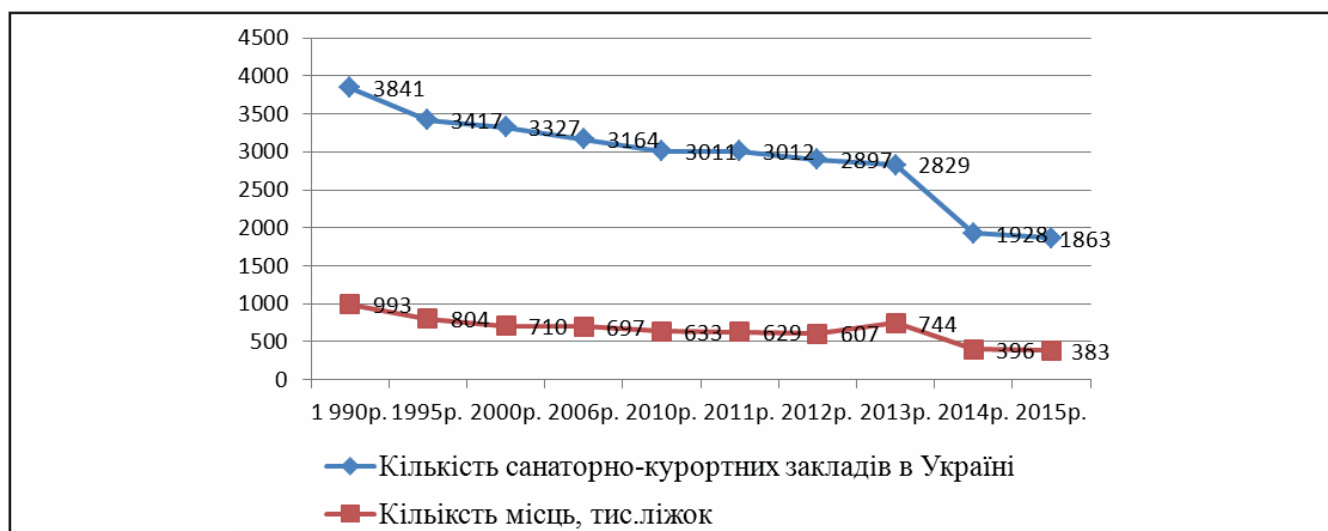
Виклад основного матеріалу. Формування на регіональному рівні національної економічної безпеки базується на врахуванні специфіч-

них рис розвитку регіону. По – перше у регіонах функціонує складна динамічна система об'єктів, що належить різним власникам, тобто структура та склад форми власності й господарювання в регіонах неоднакові. По – друге суб'єкти дослідження неоднакові, оскільки структура управління економікою регіону вміщує різні рівні впливу. По третє – суттєві відмінності економічного потенціалу регіону обумовлюють їх соціально – економічний розвиток, що є властивістю будь-якого організованого економічного простору, наслідком територіального поділу праці, концентрації та спеціалізації виробництва, диференціації природно – ресурсного потенціалу регіону і розміщення продуктивних сил.

За часів незалежності України становище на регіональному рівні санаторно – курортних закладів кардинально змінилось, адже наявна матеріальна, лікувально – діагностична та наукова база через низку соціально – економічних причин використовуються не повною мірою. Будівлі, медичне обладнання зазнають морального та фізичного застарівання, через це середньорічна наповнюваність підприємств санаторно – курортного комплексу України за останні періоди часу в середньому складає 20–30% від пропускну здатності [1].

Результати дослідження доводять значне скорочення кількості санаторно – курортних закладів в Україні протягом 1995–2015рр. (див. рисунок). Так, якщо у 1995 році їх кількість становила 3147 одиниць, то у 2015 році скоротилась до 1863 одиниці, а кількість місць знизилась з 993 тис. ліжок у 1990 році до 383 тис. ліжок у 2015 році.

У той же час санаторно – курортна послуга, як вид бізнесу, має низку специфічних рис, обумовлених її змістовними характеристиками [2]:

Динаміка зміни кількості санаторно – курортних закладів в Україні за 1995–2015рр.[5]

– має яскраву виражену соціальну спрямованість, яка полягає у підтримці фізичного здоров'я населення, підвищенні працездатності громадян, продовженні тривалості життя, що безумовно відповідає пріоритетам державної соціально-економічної політики;

– пов'язана з використанням особливо цінних природних ресурсів, які є власністю держави або народу, внаслідок чого виникає необхідність регламентування використання цих ресурсів та уможливлення їхнього доступу наступним поколінням;

– пов'язана з впливом на фізичний стан людини, а тому окремим споживачам у випадку наявності медичних протипоказань може бути відмовлено у наданні курортних послуг (що, зазвичай, не допускається при споживанні інших видів послуг);

– кожен суб'єкт підприємництва пропонуючи санаторно – курортну послугу формує фактично монопольну пропозицію, оскільки використовує унікальний природний лікувальний фактор, держава має вживати заходів для підтримки здорової конкуренції на ринку курортних послуг та регулювати окремі питання ціноутворення на курортні послуги;

– споживання курортних послуг призводить до зміни характеристик фізичного здоров'я людини, а тому організація та безпосереднє надання курортних послуг має здійснюватися висококваліфікованими спеціалістами (лікарями, реабілітологами, курортологами), для чого держава формує вимоги до персоналу курортних закладів;

– ефективність, значною мірою, залежить від розташування курорту (геопросторового розповсю-

дження основного курортного фактора, який використовується у курортній діяльності), а також від сезонності (особливо на приморських курортах).

Вагомою складовою стратегічного управління виступає стратегічне планування. Маркетингове стратегічне планування формує основу для всіх управлінських рішень, в рамках якого зважується безліч питань управління підприємством туристичної індустрії, у тому числі: розробка загальної стратегії підприємства, підготовка стратегічних рішень в окремих структурних підрозділах, аналіз конкурентного середовища, визначення основних цілей, управління стратегічно важливими факторами діяльності на ринку, формування маркетингової стратегії на ринку окремих продуктів, вивчення життєвого циклу продукту санаторно – курортного закладу на ринку, управління портфелем замовлень, виявлення стратегічних перспектив фінансування капіталовкладень.

Враховуючи визначені переваги можна стверджувати, що основне призначення маркетингового стратегічного планування полягає у виявленні оптимального з усіх можливих альтернативних варіантів розвитку санаторно – курортного закладу в майбутньому.

На думку науковця О. Д. Вовчак, маркетингове стратегічне планування – це процес створення і практичної реалізації генеральної програми дій підприємства з метою ефективного розміщення ресурсів для досягнення цільового ринку.

Реалізується маркетингове стратегічне планування в роботі санаторно – курортного закладу на трьох рівнях [4]:

1) корпоративний рівень,

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

2) бізнес–рівень (рівень стратегічних господарських підрозділів),

3) рівень продукту.

На корпоративному рівні завдання стратегічного маркетингового планування полягають у розробленні місії санаторно – курортного закладу, встановленні довгострокових цілей.

На бізнес–рівні за допомогою маркетингового стратегічного планування проводиться аналіз портфелю бізнесу, підрозділів санаторно – курортного закладу та коригуються напрями їх розвитку.

На рівні продукту завдання маркетингового стратегічного планування виокремлюються у шляхах досягнення конкурентних переваг в асортиментній політиці, що пропонує підприємство.

До переваг маркетингового стратегічного планування відносять:

1) здатність зміни та швидкого реагування санаторно – курортного закладу з системи пасивних дій до системи активних дій;

2) координація основних напрямів діяльності санаторно – курортного закладу відповідно до змін смаків та уподобань споживачів з можливістю одержання належного рівня прибутку;

3) кількісна та якісна оцінка діяльності санаторно – курортного закладу;

4) можливість зосередження уваги санаторно – курортного закладу на ефективніших напрямках роботи.

До комплексу завдань маркетингового стратегічного планування в роботі санаторно – курортного закладу відносять:

1) концентрація зусилля на певному ринковому сегменті;

2) визначення рівня допустимої частка ринку в кожному регіоні;

3) оптимальний розподіл коштів між функціями маркетингу;

4) формування продуктової, цінової, а також політики комунікації та розподілу.

Зміст і ступінь формалізації маркетингового стратегічного планування залежать від таких чинників:

1) рівня централізації планування й управління. Якщо санаторно – курортний заклад працює на багатьох ринках для нього характерним є самостійність у прийнятті управлінських рішень. І навпаки, коли підприємство працює на одному ринку система управління, як правило централізована. Проте бувають моменти, коли необхід-

ним для прийняття певних маркетингових рішень є потреба у високому рівні централізації, що до певних управлінських функцій.

2) становища санаторно – курортного закладу та особливостей діяльності на ринку. Якщо дане підприємство працює на ринку, де простежується стабільний рівень конкуренції, відсутні коливання величини попиту, на таких ринках використовуються формалізовані планові системи, які передбачають чітко встановлені межі планування, розподіл функцій і систему розроблення стратегічного маркетингового плану.

У тому випадку, коли санаторно – курортний заклад працює на кількох сегментах, з невизначеними коливаннями обсягу й структури попиту, комерційні операції супроводжуються рівнем ризику, наявна агресивна конкурентна боротьба, краще використовувати тактичні плани стратегічного маркетингового планування, що дозволяють оперативно коригувати напрями роботи в міру виникнення небезпечних ситуацій. Коли трапляються такі ситуації, необхідно для підприємства мати розроблені наперед плани дій. Адже вирішальним чинником у роботі стає часовий фактор, а не маючи підготовлених тактичних маркетингових планів підприємство може зіткнутись з неприємною для нього ситуацією.

3) особливостей діяльності санаторно – курортного закладу, життєвого циклу продукту, що пропонується на ринок. У зв'язку зі зміною умов зовнішнього середовища (наприклад, змінилася кон'юнктура ринку), можливостей санаторно – курортного закладу (наприклад, запропоновано новий вид продукту), періоди стратегічних маркетингових планів для різних санаторно – курортних закладів будуть не однаковими;

4) вибір меж планування. Розроблення планів в рамках стратегічного маркетингового планування визначається як особливостями діяльності санаторно – курортного закладу, так і суб'єктивним баченням керівників.

Висновки

В сучасних умовах впровадження стратегічного управління у діяльності санаторно – курортного закладу є нагайною необхідністю, яка обумовлена, як національним так і регіональним рівнем економічної безпеки. Конкретні заходи для реалізації стратегічного управління повинні визначатись особливостями й проблемами регіональ-

ного розвитку, оскільки структура управління економікою регіону вміщує різні рівні впливу.

Список використаних джерел

1. Кириченко О.А, Лаптев С.М., Пригунов П.Я., та інші. Управління фінансово – економічною безпекою. Монографія // за ред. чл.-корАПН України, к.ю.н., професора Сідака В.С.– К.: Дорадо–Друк, 2010. – 480с.

2. Кендюхов О.В. ред. Стратегічне управління національним економічним розвитком: монографія. Донецьк: ДВНЗ ДонНТУ, 2013. – Т2.– 392 с.

3. Організація маркетингового управління діяльністю підприємств: концепція, методологія дослідження, стратегії оптимізації: монографія/ Л.В. Балабанова, В.П. Заремба. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2015. – 257 с.

4. Стратегічне управління маркетинговою діяльністю підприємств: Монографія/Л.В. Балабанова, Ю.М. Логвіна. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2012.– 235 с.

5. Туристична діяльність в Україні. Статистичний збірник, – К.: Державна служба статистики, 2016р. – 458с.

ЗМІСТ

Макроекономічні аспекти сучасної економіки

ШОСТАК Л.Б., СИГАЙОВ А.О. Економічна безпека України в контексті євроінтеграційних процесів.....	3
ШКОДА М.С. Теоретичні концепції економічного розвитку як економічної категорії.....	14
МАРИНІНА С.В. Відмінності та проблемні аспекти державної підтримки малого і середнього підприємництва в Україні та у Європейському Союзі.....	22
ШАРАПА О.М. Класифікація та оцінка фінансових інвестицій у бухгалтерському обліку за міжнародними та національними стандартами.....	26
МЕЛЬНИКОВ О.В. Методологічні аспекти формування безпеки інформаційної сфери як основи її сталого розвитку.....	30

Інноваційно-інвестиційна політика

ЗАЙНЧКОВСЬКИЙ А.О., ТРУШ Ю.Л., ЛЕВЧЕНКО Ю.Г. Оцінка праці та інноваційного внеску спеціалістів у підвищення якості продукції в процесі проектно-конструкторських робіт.....	36
КОНАКОВА К.М. Генезис формування категорій «інвестиції» та «інвестиційна діяльність».....	40

Економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності

ГОНЧАРОВ Ю.В. Аналітичне забезпечення стратегічного управління енергетичними підприємствами: поелементний підхід.....	46
СЕЛІВЕРСТОВА Л.С., МІХ О.М. Стан та перспективи розвитку легкої промисловості України.....	52
КОЛОДІЙЧУК А.В. Іноземний досвід становлення та розвитку сільського аграрного туризму: уроки для України.....	57
ОСАДЧА Г.Г., КОРОТЧЕНКО Ю.С. Методологічні аспекти обліково-аналітичного забезпечення кредиторської заборгованості.....	62
ЧОБАЛЬ Л.Ю. Фактори формування попиту в сільському туризмі.....	68
РАДЬКО В.М., МАЦЮРА С.І., ШИРКОВ І.В. Проблеми забезпечення конкурентоспроможності металургійних підприємств України в умовах третьої світової промислової революції.....	72
ЗАВАДА М.Р. Комплексна система економічної безпеки автотранспортного підприємства: теоретичні аспекти.....	79

Розвиток регіональної економіки

ВАСИЛЬЧАК С.В., ГАЛАЧЕНКО О.О., СТРУЧОК Н.М. Стратегічне управління санаторно-курортними закладами в регіонах як складова національної економічної безпеки.....	84
---	----

До авторів збірника

Шановні автори!

*Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
приймає до друку у періодичному збірнику
«Формування ринкових відносин в Україні» статті з економічної тематики*

При подачі статті до редакції необхідно оформити її за поданими нижче правилами, а також ретельно перевірити текст на предмет виявлення граматичних, орфографічних, стилістичних та інших помилок!

1. Стаття має відповідати тематичній спрямованості збірника.
2. Обов'язковими є рецензія фахівця у відповідній галузі науки.
3. У статті відповідно до вимог ВАК необхідні такі елементи:
Стаття має містити: індекс УДК, відомості про автора (ів) на трьох мовах;
– **назва статті та анотація** на трьох мовах (українська, російська, англійська), де чітко сформульовано головну ідею статті та обґрунтовано її актуальність;
– **ключові слова** на трьох мовах до 10 слів (українська, російська, англійська);
– **постановка проблеми** у загальному вигляді та її зв'язок із важливими чи практичними завданнями;
– **аналіз останніх досліджень і публікацій**, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
– **формування цілей статті** (постановка завдання);
– **виклад основного матеріалу дослідження** з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
– **висновки з даного дослідження** і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.
4. Обсяг – від 8 до 16 сторінок, формату А4 через інтервал 1,5. Поля: верхнє, нижнє, ліве, праве – 2 см. Абзац – 5 знаків. Шрифт: Arial, розмір – 12. Мова – українська.
5. Прізвище, ініціали, науковий ступінь розміщуються у правій верхній частині аркуша.
6. Відомості про автора: адреса, контактний телефон (домашній, робочий).
7. Статті, таблиці та формули мають виконуватися у редакторі Microsoft Word, якщо стаття містить формули, то вони мають набиратися у редакторі формул Microsoft Equation, який вбудований в усі версії програми Word.
8. Якщо стаття містить графіки чи діаграми, виконанні в інших програмах (такі як Excel, Corel Draw та ін.), то ці файли також додаються до статті в оригіналі програм, в яких вони виконані.
9. Графіки та діаграми можуть бути передані в графічних форматах: векторний – EPS, AI (шрифти переконвертовані в криві); растровий – TIF, 300 dpi, 256 кольорів сірого.
10. Зноски в документі мають бути оформлені за допомогою вбудованих функцій програми Word.
11. Назви файлів мають відповідати прізвищам авторів.
12. Статті надаються на диску, або іншому електронному носії інформації до диска обов'язково додаються статті в роздрукованому і якісному вигляді Текст у електронному вигляді повинен відповідати тексту в надрукованому вигляді.
13. Статті не повинні містити приміток від руки та помарок, кожен лист статті підписується автором.
14. Посилання на джерела інформації є обов'язковими. Джерела подаються в кінці статті з основними вимогами до бібліографічних описів. Нумерація джерел вздовж тексту.
15. У разі невиконання вищевказаних вимог редакція не приймає статей до друку.

Редакція наукового збірника не несе відповідальності за авторські права статей, що подаються до друку.

Довідки за телефонами: (044) 239–10–49
e-mail: zbornik@ukr.net

Редакційна колегія

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Збірник наукових праць

№4 (191) 2017 р.

Періодичність – щомісячник

Редактор Примостка О.О.

Комп'ютерна верстка та дизайн Сердюк В.Л.

Підписано до друку 28.04.2017 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний

Ум. друк. аркушів 10,58

Гарнітура Eurore. Наклад 100 прим.

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ 22545–12443ПР від 20.02.2017 р.

Адреса редакції: 01014, м. Київ, бул. Дружби Народів, 38

<http://dndiime.org>, e-mail: zbornik@ukr.net